

UNIVERZITA KARLOVA
Katolická teologická fakulta
Ústav dějin křesťanského umění.

Bc. Jan Havelka.

*Podještědská obec Hradčany
v příběhu soudobých dějin*

Diplomová práce.

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Dále prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Hostivaři dne 5. prosince 2016

Bc. Jan Havelka v.r.

.....

Bibliografická citace

Podještědská obec Hradčany v příběhu soudobých dějin : diplomová práce / Jan Havelka;

vedoucí práce: Zdeněk Beneš, Praha: 2016

Anotace

Tato diplomová práce navazuje na autorovu bakalářskou práci *Podještědská osada Hradčany na prahu soudobých dějin v příbězích pamětníků 1914-1948* a v intencích regionální historie a mikrohistorie se zaměří na probádání obce Hradčany u Českého Dubu s akcentem na soudobé dějiny. Komplexně se budeme zabývat kulturně-historickými a politicko-historickými problémy a fenomény druhé poloviny 20. století, počínaje únorem 1948, pokračující kolektivizací a zánikem selského stavu ale i zánikem samotné obce Hradčany v rámci zřizování střediskových obcí v roce 1976. Tak se vlastně zamyslíme nad směry vývoje smyšlení venkovského člověka od sedláka k chalupníkovi, od agrárníka ke komunistovi.

Autor zásadním způsobem rozšiřuje pramennou a vůbec zdrojovou základnu i téma. Na rozdíl od bakalářské práce je sledována celá obec včetně všech svých osad. Komparací s prameny k okolním obcím by měl vzniknout syntetický pramen jako obecný obraz podještědské obce v daném období. Další bádání jsou vedena vedle archivních studií i metodou orální historie a hodnocením četných obrazových materiálů.

Práce je v zásadě syntézou, suplující v patřičné odborné rovině ztracenou obecní kroniku.

Klíčová slova

mikrohistorie, oral history, lidová kultura a architektura, obecní samospráva, JZD, kolektivizace zemědělství, severní Čechy, Podještědí, Český Dub, Letařovice, Hradčany, Trávníček, Vorklebice, Loukovičky, Chvalčovice, Dehtáry, Klamorna, Bílá

Počet znaků

251 991 znaků bez anotací, příloh a seznamů.

Name of master's thesis

Municipality of Hradčany in Podještědí in the story of contemporary history

Abstract

This master's thesis follows the author's previous bachelor thesis *Village Hradčany in Podještědí at Contemporary History 1914—1948*. Using terminology and methods of regional history and microhistory it accents exploring contemporary history of whole commune and municipality Hradčany with all of its historical villages. It will deal comprehensively with cultural-historical and political-historical problems and phenomena of the of the second half of the 20th century, beginning with the communist rise of power in 1948, continuing by demise of traditional rural economy in the fifties. But it will also mention the extinction of commune Hradčany itself and its connecting to the bigger commune of socialist type in seventies and development of socialist rural society. Due to comparing the local archive sources with sources from other surrounding settlements the work should produce a synthetical historical source, which could be taken as a general picture of history of settlements in the region.

The whole work is based primarily on archive and oral-history research, interviews with the oldest settlers, collection of photographic sources and written documents as memories.

Key words

microhistory, oral history, folklore, vernacular architecture, local self-governements, Agricultural Production Community, collectivization, socialism, socialist society, northern Bohemia, Podještědí (shire), Český Dub (town), Letařovice(settlement), Hradčany (municipality and settlement), Trávníček (settlement), Vorklebice(settlement), Loukovičky (settlement), Chvalčovice (settlement), Bílá (settlement), Dehtáry (settlement), Klamorna (settlement)

Poděkování

Chtěl bych na tomto místě poděkovat především své rodině a nejbližším přátelům za bezbřehou trpělivost. Bylo jí zapotřebí. Stejně za poskytování přístřeší při mých častých cestách na sever. Pracovníkům archivů v Liberci a Semilech, Podještědského muzea v Českém Dubu, stejně jako archivu Českého úřadu zeměměřičského a katastrálního za ochotu a mnohé rady při mém bádání. A největší díky patří všem pamětníkům a podještědským sousedům, kteří mi s otevřenou dlaní umožnili osobní vzpomínkou nebo zapůjčením staré fotografie či archiválie do dějin obce Hradčany nahlédnout. V neposlední řadě bych také rád poděkoval za odborné vedení svému vedoucímu prof. Zdeňkovi Benešovi, který mi pomohl se vyvarovat zásadních chyb a nasměroval mne správným metodickým směrem.

Bez těchto všech by má práce nebyla možná. Děkuji. JH

Obsah

1 ÚVOD	1
- 1.1 Metoda, prameny a literatura	1
- 1.1.1 Badatelský cíl a metoda	1
- 1.1.2 Přehled použitých pramenů a literatury	2
- 1.2 Přehled osad obce Hradčany	7
- 1.2.1 Hradčany, Letařovice a Trávníček	13
- 1.2.2 Chvalčovice, Dehtáry a Klamorna	14
2 SOCIALIZACE VESNICE 1948 — 1976	19
- 2.1 Obec Hradčany	19
- 2.1.1 Poválečný vývoj v Československu	20
- 2.1.2 Vývoj státní správy na Českodubsku	22
- 2.1.3 Velké dějiny (ne)hýbají obcí	26
- 2.1.4 Dějiny obce skrze listiny MNV	32
- 2.1.5 Letařovická škola 1770 — 1963	43
- 2.1.6 Každodennost podještědské obce	48
- 2.1.7 Doznívající tradice	55
- 2.1.8 Chalupníci, chalupáři a chatař.....	58
- 2.2 Kulacký kalendář	69
- 2.2.1 Situace na Českodubsku	71
- 2.2.2 Josef Červa, Letařovice	85
- 2.2.3 Jaroslav Jíra, Dehtáry	89
- 2.2.4 Hostinec a Jednota v Trávníčku	96
- 2.2.5 Případ hadaře Adama	103
- 2.3 Dvojí vznik JZD	113
- 2.3.1 Rozvoj JZD na Českodubsku	116
- 2.3.2 První pokus, 1953 — 1957	119
- 2.3.3 Jedna obec, dvě družstva, 1957 — 1959	123
- 2.3.4 JZD Hradčany, rok 1959 — 1973	131
- 2.3.5 Kdo byli JHR	142
3 HRADČANSKÝ EPILOG	147
- 3.1 Vesnička Bílá středisková 1976	147
- 3.2 Směr dalšího bádání a závěr	152
4. PRAMENY, LITERATURA A SEZNAMY PŘÍLOH	156

1 ÚVOD

1.1 Metoda, prameny a literatura

Předkládáme laskavému čtenáři svou diplomovou práci *Podještědská obec Hradčany v příběhu soudobých dějin*. Pokusíme se v ní pohlédnout z několika perspektiv na dějiny obce Hradčany u Českého Dubu v období vymezeném roky 1948 a 1976. Chronologicky práce navazuje na naši bakalářskou práci *Podještědská osada Hradčany na prahu soudobých dějin v příbězích pamětníků 1914-1948*, což bylo od začátku naším záměrem. Svou práci jsme rozšířili citelně o pramennou a vůbec zdrojovou základnu i téma. Na rozdíl od bakalářské práce sledujeme celou obec včetně všech jejích osad. Doufáme, že tak vznikne pomyslné druhé pokračování ztracené hradčanské kroniky.

1.1.1 Badatelský cíl a metoda

Výchozím metodickým bodem nám byly práce historika Josefa Petráně (1930), jehož rozsáhlé *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*¹ nám pomohly v řadě míst stanovit badatelský cíl, zamyslet nad zpracovávanou materií a diplomovou práci uspořádat. Mezi další texty, o něž jsme se metodicky opřeli jsou práce Františka Kutnara (1903—1983).² V intencích *regionální historie* a *mikrohistorie* se naše práce zabývá kulturně-historickými a politicko-historickými problémy a fenomény druhé poloviny 20. století, počínaje *únorem 1948*, následující *kolektivizací* a zánikem *selského stavu* ale i zánikem samotné obce Hradčany v rámci zřizování střediskových obcí. Tak se vlastně zamyslíme nad směry vývoje smyšlení venkovského člověka od sedláka k chalupníkovi, od agrárníka ke komunistovi.

¹ PETRÁŇ 2011 —PETRÁŇ, Josef: *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*, Praha: NLN, 2011, jmenujme ale i autorův text *Mikrohistorie aneb o nedějinách*, In: Dějiny ve věku nejistot, sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka, Praha: Lidové noviny, 2003

² KUTNAR, František: *Mezi Chlumy a Kamennou Hůrkou*, Jičín: RK TISK, 1995 a
KUTNAR, František: *Hodnota a úkol regionálního momentu v dějinách*, In: Acta Regionalia IV, Praha: Společnost přátel starožitností, 1965

Jak dopadly na vesnici politické změny po roce 1948 a jak se zde projevila *socializace vesnice*? Jak zapůsobila na vztahy mezi lidmi? Koho můžeme označit za oběť režimu a koho za jeho představitele a jak se tito lidé projevovali veřejně? Jsou mezi těmito tábory nepřekonatelné příkopy? Lze z nějakého úhlu označit *kolektivizaci* za pozitivní historický proces? Podepsala se na definitivním zániku selského stavu, nebo šlo o jev, který by proběhl i bez nástupu komunistů k moci, byť třeba nenásilnou formou? Jaké jsou místními obyvateli sdílené *pamětné milníky* a proč byly vybrány právě ty? Jak se projeví významné události *velkých dějin* v každodennosti *dějin žitých*? To vše jsou otázky, které budeme v naší práci zkoumat, abychom tak poctivě popsali příběh Hradčan a vytvořili i obecný obraz podještědské obce ve sledovaném období.

1.1.2 Přehled použitých pramenů a literatury

Obr.1: Jaromír a Jan Dědkovi

V práci jsme využili celkem devatenáct rozhovorů s pamětníky.³ Z toho jeden byl v roce 2007 vedený *off-record* a pořídili jsme si pouze psané poznámky.⁴ U jednoho se jednalo o rozhovor telefonický,⁵ což patřičně citujeme, a v jednom pak šlo o besedu s pamětníky.⁶ Forma besedy s promítáním historických fotografií se nám osvědčila i přes to, že orálně-historické metodě neodpovídá. Šlo o moment, kdy jsme upřednostnili získání informací před autenticitou jednotlivé osobní výpovědi. Dohromady se lépe vzpomíná. Celkem jsme hovořili se čtrnácti *narátory*. Z výpovědí pamětníků jsme vybrali citace, které používáme v textu v případě, že jsou informace ověřeny i z dalších zdrojů, nebo zapadají do celkového rámce historického dění.

³ Znalost této metody čerpáme z osobních zkušeností při několikaleté práci ve dvou orálně-historických projektech a rovněž publikací prof. Miroslava Vaňka, vedoucího Centra orální historie při Ústavu soudobých dějin Akademie věd ČR. Viz VANĚK 2007 — VANĚK, Miroslav: *Naslouchat hlasům paměti*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007 a VANĚK, MÜCKE 2001 — VANĚK, Miroslav; MÜCKE, Pavel: *Třetí strana trojúhelníku*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011

⁴ Rozhovor s Josefem Najmanem, vedený v červenci 2007 v Sedlisku u Kobyl.

⁵ *Telefonický rozhovor s Václavem Najmanem, vedený 29. listopadu 2016.*

⁶ Beseda s pamětníky Marií Mizerovou, Lubomírem Bernardem, Jaromírem Dědkem a Vladimírem Jiránkem z obce Hradčany, vedená 25. října 2016 v Hradčanech.

Obr.2: paní Božena Plecháčová

Obr.3: paní Jarmila Tvrzníková

Obr.4: paní Marie Mizerová

Za všechny jmenujme asi nejčastěji navštěvovaného pamětníka pana Jaromíra Dědka z Hradčan čp. 18, syna níže zmiňovaného sedláka Jana Dědka. Ač on to sám často popírá, jsou jeho výpovědi velmi detailní i faktograficky

věrohodné a tím hodnotné. Na předním místě vděčíme na vzpomínky zesnulé paní Marii Najmanové z Hradčan (+2016) a panu Josefu Najmanovi ze Sedliska (+2014). Dále paní Boženě Plecháčové z Českého Dubu, paní Marii Mizerové z Hradčan, paní Jarmile Tvrzníkové z Letařovic, paní Martě Jírové z Kohoutovic, manželům Dědkovým ze Sobákova, panu Josefu Brožovi z Prahy, panu Karlu Engelovi z Prahy, panu Miloslavu Dvorskému z Českého Dubu, Janu Červovi z Českého Dubu, Lubomíru Bernardovi z Hradčan a Vladimírovi Jiránkovi z Hradčan.

Důležitým *ego-historickým pramenem* zůstaly především rukopisné poznámky ⁷ hradčanského sedláka Jana Dědka (1901—1984) z čp. 18. Sepsal je na sklonku svého života roztřesenou rukou a obsahují kusé a často neuchopitelné osobní vzpomínky na konkrétní události a hlavně lidi, kteří žili v jednotlivých domech Hradčan, Letařovic a Trávníčku. Jsou v nich obsaženy ale také takové informace, jako počet domácího zvířectva u jednotlivých usedlostí. Zasažují do celého období autorova života a k období po roce 1948 jsou zde například seznamy uzavřených

⁷ Především DĚDEK 1984^d — DĚDEK, Jan: *Místopisné paměti obce Hradčany*: rukopisná pozůstalost u rodiny autora, 1984

Obr.5: pan Josef Mizera

hostinců, mlýnů nebo perzekvovaných sedláků z okolí. Jsou to záznamy strohé, ale nám posloužily jako odrazový můstek pro další bádání a jako takové jsou nenahraditelné. Poznámky nám poskytl Jaromír Dědek.

Pracovali jsme také s rukopisnou pozůstalostí písmáka Josefa Mizery (1895—1963), kováře z Trávníčku čp. 22, i když ne v takové míře jako v bakalářské práci. Rozsáhlé paměti se totiž soustředí především na autorova mladá léta a pak také pod drobnohledem na druhou světovou válku. Období po roce 1948, tedy období, v němž své paměti psal, se věnuje již méně v několika málo stránkách o založení JZD.⁸ V nich jako člověk levicového smýšlení podrobuje kritice zatím (!) nefunkční systém JZD, hlavně ale předešlou dobu, kterou hodnotí jako sociálně nespravedlivou. Ostře kritický je především vůči selskému stavu.

Je vždy zapotřebí při práci s těmito texty mít tyto osobní tendence na paměti a nepodléhat jim. Nesmíme zde samozřejmě zapomenout na útržkovitě zachovaný kalendář pro rok 1953, ve kterém si Mizera poznamenával data zatčení jednotlivých kulaků a který dal název celé jedné kapitole této práce.⁹ Za zapůjčení Mizerových pamětí děkujeme jeho dceři, paní Boženě Plecháčové z Českého Dubu. V řazení jednotlivých bibliografických citací zachováváme a navazujeme na systém vytvořený v bakalářské práci (MIZERA^m, MIZERA^l a pod.) a to i přesto, že předchozí jeho spisy v této práci necitujeme.

Co se týče archivních pramenů, zcela zásadní jsou archivní fondy MNV Hradčany, rozdělené v torzovité podobě ve Státním okresním archivu v Liberci a Semilech.¹⁰ Dále jsme se věnovali rovněž torzovité dochovaným archiváliím JZD Hradčany, Letařovice a Chvalčovice.¹¹ Pro podrobnější studium bychom rádi do budoucna prohledali, pokud to bude možné, firemní archiv

⁸ MIZERA^m — MIZERA, Josef.: *JZD Hradčany a Jaroslav Mizera*, Trávníček: rukopisná pozůstalost u rodiny autora, nedat.

⁹ MIZERA^l — MIZERA, Josef.: *Torzo kalendáře na rok 1953 s poznámkami*, Trávníček: rukopisná pozůstalost u rodiny autora, nedat.

¹⁰ Jejich podrobný rozbor a kritika jsou obsaženy v podkapitole Dějiny obce skrze listiny MNV.

¹¹ SOkA Semily: Fond *Okresní národní výbor Turnov*, Inv. č. 798: *1958 JZD - organizační a hospodářské upevňování (JZD Hradčany, Letařovice, Chvalčovice a další)*

Agro Bílá a.s. Jedná se totiž o přímého právního následníka někdejšího JZD Hradčany. V kapitole *Kulacký kalendář* vycházíme zejména z *fondy Lidový soud Turnov*, uložené ve Státním okresním archivu Semily.¹² V něm jsou obsaženy trestní spisy k jednotlivým případům perzekvovaných občanů. Při jejich studiu jsme samozřejmě museli zohlednit dobu a atmosféru, v nichž materiál vznikl, a pečlivě analyzovat všechna svědectví, stylistiku zápisů ze soudních přelíčení a výslechů i výsledných verdiktů a jejich odůvodnění. Vyrýsovala se nám tím poměrně nemilosrdná mašinerie. Vidíme dobou zmanipulované a manipulující vyšetřovatele a prokurátory, kteří se chtěli s *třídním nepřítelem* vyrovnat za každou cenu V jejich světle získali plasticitu osobní tragédie jednotlivců a celých rodin.

Vedle pramenů archivních, orálně nebo ego-historických je třeba také zmínit obrazové prameny, i když v této práci nehrají tak důležitou roli jako v práci bakalářské, v níž jsme na jejich analýze postavili celé dvě kapitoly. Zde je jim přisouzena vedlejší ale důležitá ilustrativní role. Díky množství obrazových příloh je totiž snazší se do dané doby vcítit a lépe ji pochopit. Fotografie domů či jednotlivých obyvatel nám je mohou lidsky přiblížit. Jedná se ve valné většině o fotografie z osobních archivů pamětníků, ale také fotografie ze sbírek Podještědského muzea v Českém Dubu.¹³ Zdejší archivář pan Mgr. Daniel Rubáš nám poskytl k probádání i novinové výstřižky z let 1912—1992. V nich jsme se zaměřili především na témata spojená s kolektivizací a perzekucí selského stavu na Československu. Z časových a kapacitních důvodů jsme se nevěnovali dalšímu studiu dobových novin a časopisů.

V rozboru námi sledovaných témat nám heuristicky i metodicky posloužilo několik odborných publikací. K tématu kolektivizace zemědělství to je kniha Karla L. Feierabenda (1891—1969) *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*,¹⁴ kterou autor sepsal jako dlouholetý odborník na danou problematiku během svého pobytu v americkém exilu v 50. letech. Z historických prací pak jmenujme knihy širšího kolektivu autorů *Kolektivizace venkova v Československu 1948—1960 a středoevropské souvislosti* a také *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství*

¹² SOkA Semily: Fond *Lidový soud Turnov*

¹³ Podještědské muzeum KS Český Dub: Fond *Sbírka fotografií Petra Matouška* a Podještědské muzeum KS Český Dub: Fond *Fotografie*

¹⁴ FEIERABEND 2007 — FEIERABEND, Ladislav Karel: *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*, Volary: Stehlík, 2007

v Československu 1957 — 1960.¹⁵ Téma kulaků je podle nás zatím nepřekonaně zpracováno v obsáhlé knize kolektivu autorů: *Akce "K": vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*.¹⁶ Čerpali jsme ale i z dalších.

Regionální literatura nás inspirovala v uspořádání celé práce, řazení a výběru témat. Jsou to knihy o dějinách Sezemic,¹⁷ Radimovic¹⁸ a Loukovce.¹⁹ Důležitou inspiraci poskytla také kniha *Kolektivizace zemědělství ve vsi Horská Kamenice* o této dějinné etapě na nedalekém Semilsku.²⁰ Při ruce nám byly i publikace místních historiků Tomáše Edela (1951—2010)²¹ a Zdeňka Jodase (1962).²² Nezastupitelnou roli pro mikrohistorické bádání hraje *Českodubský okres Josefa Škody*, z pera janovického sedláka Josefa Škody (1851—1921), později redigovaný J. V. Šimákem ve časopise *Od Ještěda k Troskám* a Zdeňkem Jodasem v současném vydání.²³ O vývoji a dějinách okresní správy jsme se dočetli ve velmi kvalitně zpracovaných inventářích příslušných archivních fondů okresu Turnov²⁴ a okresu Liberec.²⁵

Velmi specifickým pramenem je pak internet, na němž jsme vyhledávali především plná znění dobové legislativy. Použili jsme jej i ve velmi ojedinělých případech pro ověření či pro doplnění konkrétní informace. Vždy jsme tento fakt náležitě uvedli a citovali.

¹⁵ PERNES 2009 — PERNES, Jiří: *Závěrečná etapa kolektivizace zemědělství v Československu 1957 — 1960*, In: *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957 — 1960*, Brno: Stilus, 2009 a KOL. AUTORŮ: *Kolektivizace venkova v Československu 1948—1960 a středoevropské souvislosti*, Praha: Dokořán, 2008

¹⁶ BLAŽEK 2010 — Blažek, Petr (ed.): *Akce "K": vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*, Praha: Pulchra, 2010

¹⁷ LUKEŠOVÁ, VÍTOVÁ 2014 — LUKEŠOVÁ, Dobroslava a VÍTOVÁ, Kateřina, (ed.): *Sezemice MCXV-MMXV: příběh pojizerské vesnice*. Sezemice: Spolek Sezemice MB, 2014

¹⁸ Za její bezplatné poskytnutí děkuji jejímu spoluautorovi panu Rejhovi. REJHA, ŠRYTROVÁ 2013 — REJHA, Adam a ŠRYTROVÁ, Dagmar: *Historie a současnost obce Radimovice*, Radimovice: Obec Radimovice, 2013

¹⁹ PRŮŠKOVÁ 2015 — PRŮŠKOVÁ, Helena. *Loukovec v historii*. Loukovec: Obec Loukovec, 2015.

²⁰ FEIGE 2014 — FEIGE, Jakub: *Budování nové epochy - Kolektivizace zemědělství ve vsi Horská Kamenice*, Litoměřice: SOKA Litoměřice 2014

²¹ Především EDEL 2006 — EDEL, Tomáš: *Českodubsko v památkách 12.-20. století*. Český Dub: Podještědské muzeum, 2006.

²² JODAS 2009 — JODAS, Zdeněk: *Český Dub a okolí na dobových obrázcích*, Liberec: Roman Karpaš, 2009 a JODAS 2015 — JODAS, Zdeněk: *Vodní díla v povodí Mohelky a Zábrdky*, Liberec: Roman Karpaš, 2015

²³ JODAS 2011 — JODAS, Zdeněk (ed.): *Okres Českodubský Josefa Škody*, Liberec: Roman Karpaš, 2011

²⁴ NAVRÁTIL 1988 — NAVRÁTIL, Ivo (ed.): *Inventář k fondu Okresní národní výbor Turnov 1945 — 1960*, č. archivní pomůcky 139, Bystrá nad Jizerou: SOKA Semily, 1988

²⁵ FILIP, BOCK 2011 — FILIP, Robert, BOCK, Jiří: *Inventář k fondu Okresní národní výbor Liberec II. část*, č. archivní pomůcky 424, Liberec: SOKA Liberec, 2011

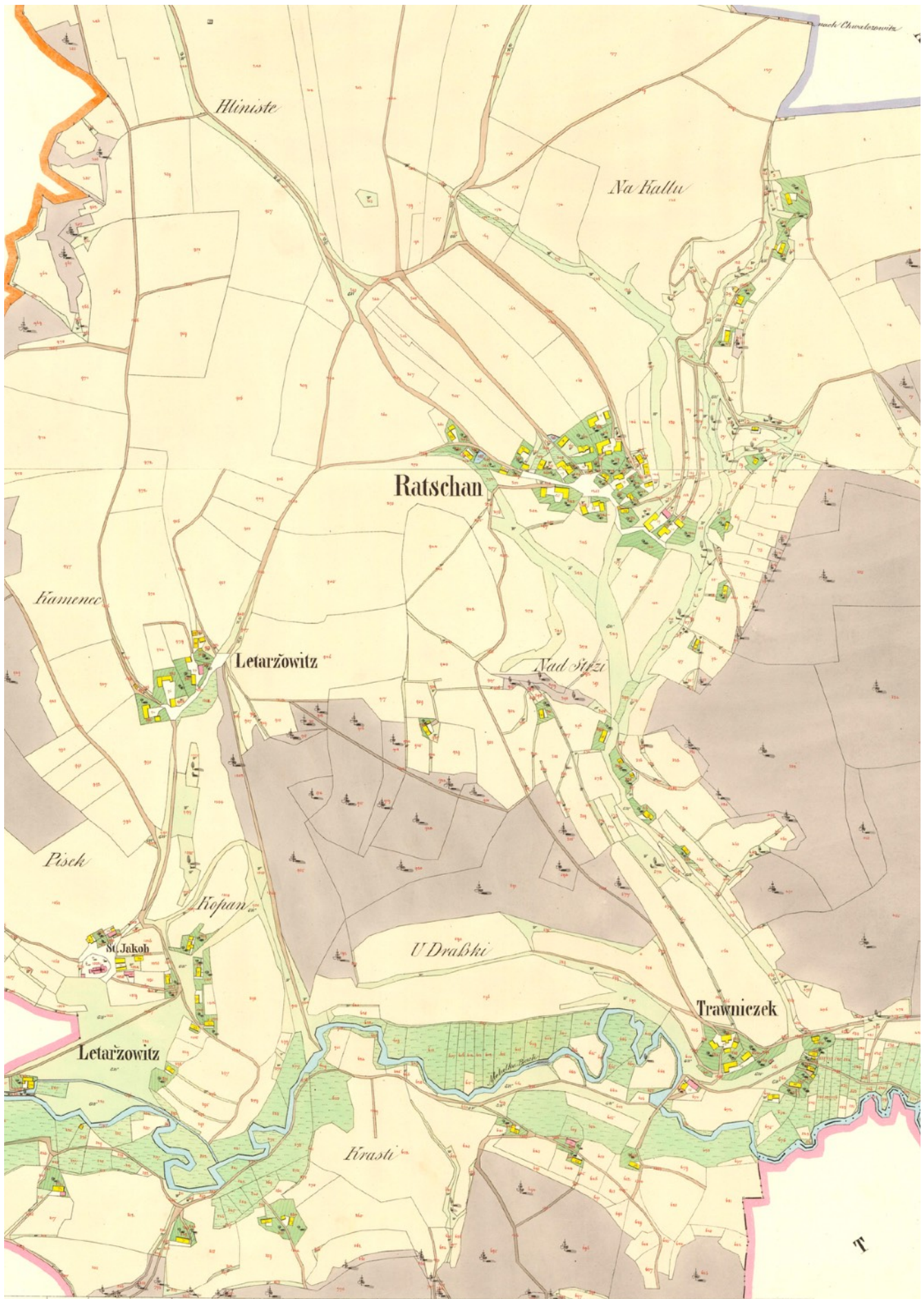
1.2 Přehled hradčanských osad

Na tomto místě bychom si měli nejprve vymezit *historický prostor*, na němž se budeme v nadcházející práci pohybovat. Vracíme se na hradčanskou náhorní rovinu spojující od západu vsi Libíč, Letařovice, Hradčany a Chvalčovice, jež přechází až k obci Bílá. Zároveň budeme sledovat dění v údolí řeky Mohelky od Libíče na západě po Slavíkov na východě a dále se dostaneme i do údolí, které vytvořila říčka Oharka od Slavíkova k Dehtárům.²⁶ V bakalářské práci jsme se podrobněji věnovali geografickému popisu a *toponomastice* — pomístním názvům, historickým i stále používaným. Zároveň jsme v hrubých obrysech představili jednotlivé osady, jimž jsme se v práci věnovali — Hradčany, Trávníček a Letařovice.

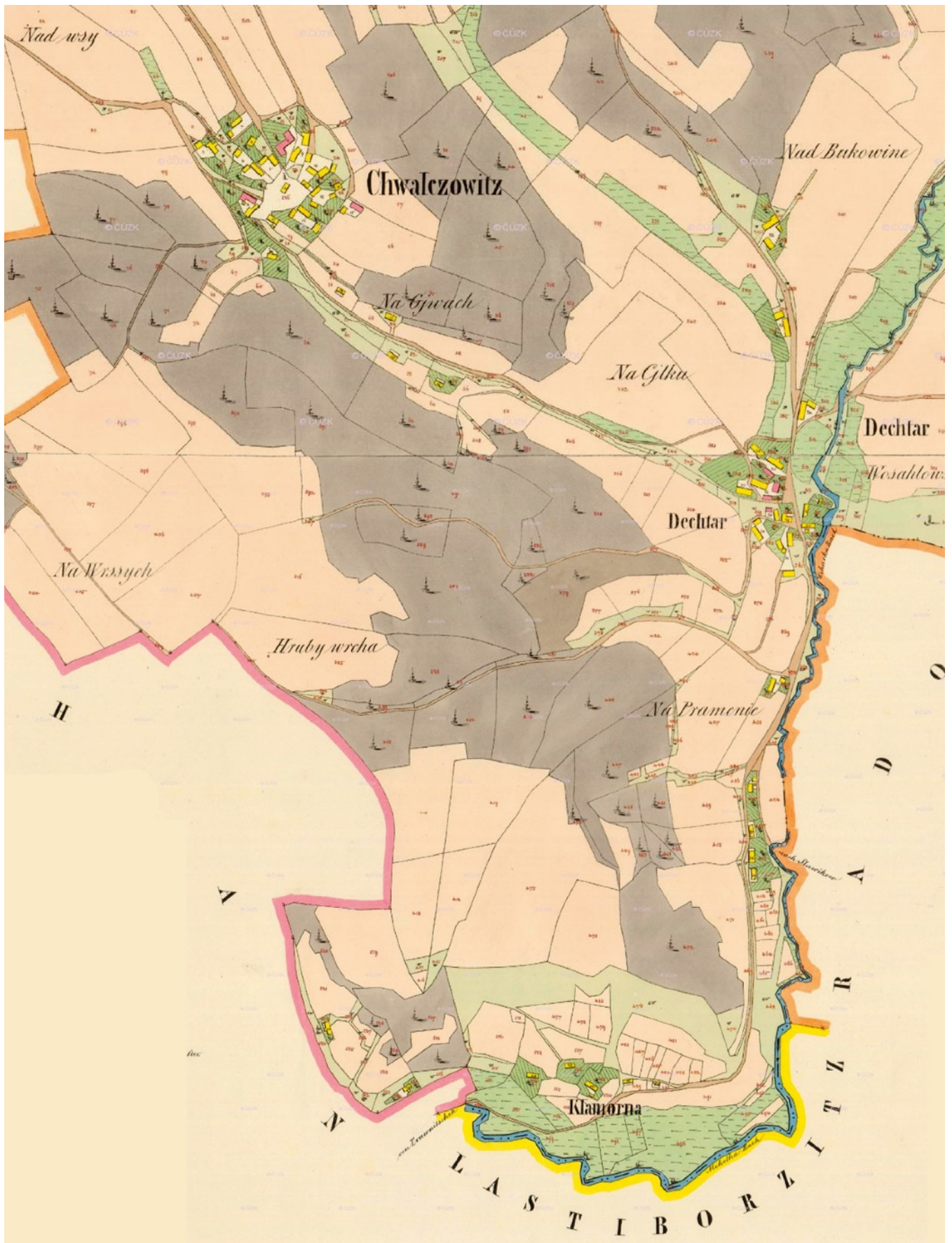

Př.1: Všechny historické osady a okolí Hradčan

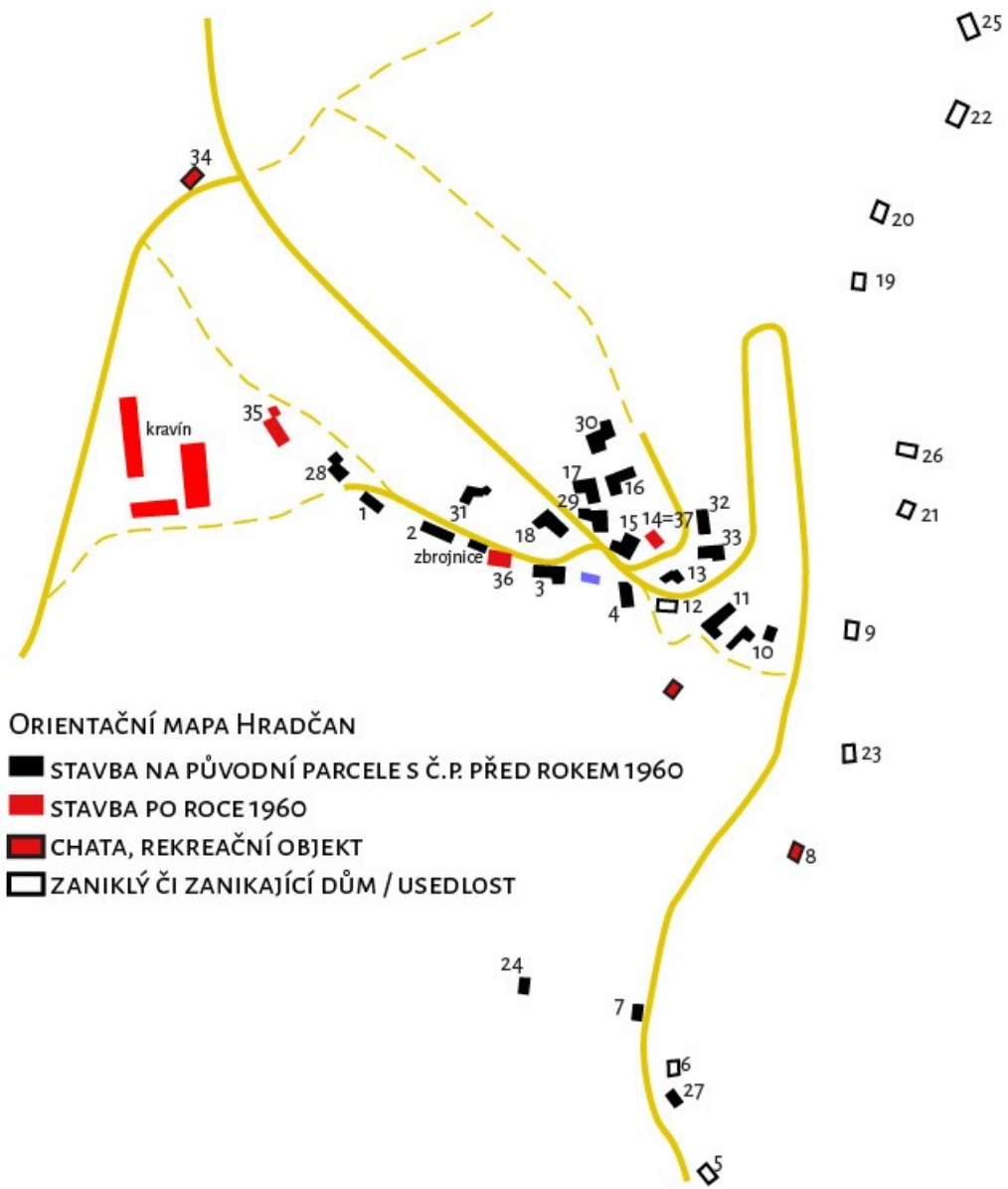
²⁶Údolí Oharky pokračuje samozřejmě dál, viz mapa. I údolí Mohelky sledujeme pouze v krátkém úseku, neboť zasahuje od Hodkovic nad Mohelkou až po Mohelnici nad Jizerou u Mnichova Hradiště, kde se řeka vlévá do Jizery.

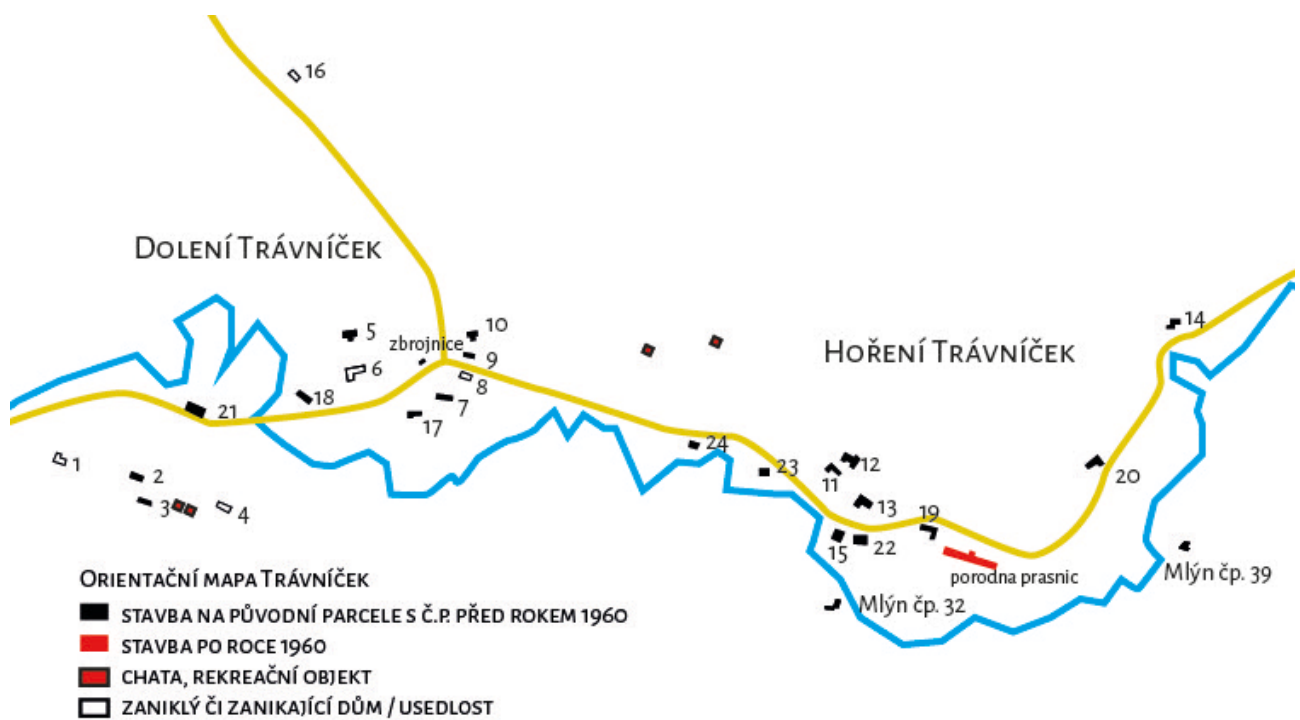
Př.2: Historické osady obce Hradčany, Císařský povinný otisk stabilního katastru z roku 1843 © ČÚZK

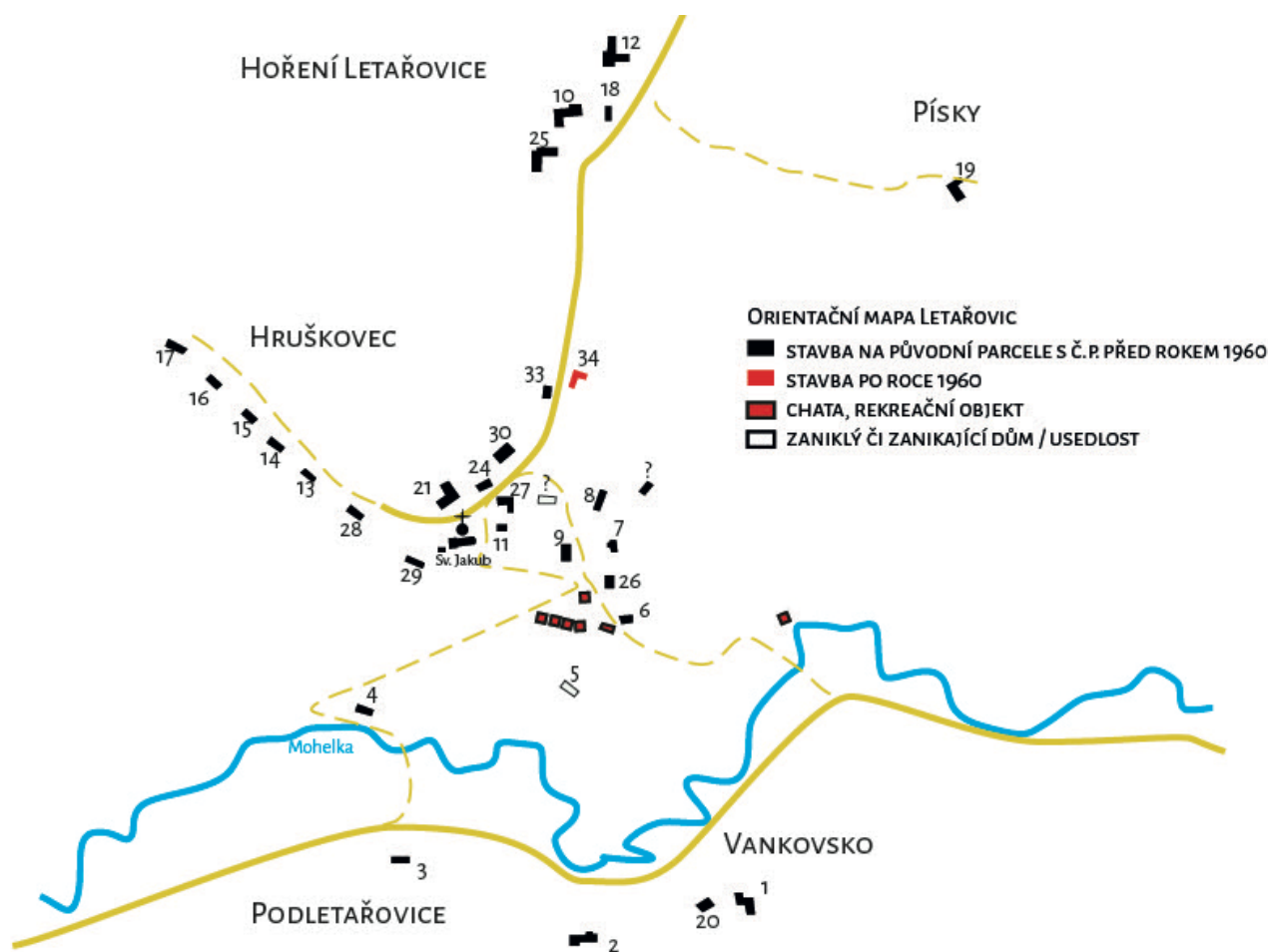
Př.3: Historické osady obce Chvalčovice, Císařský povinný otisk stabilního katastru z roku 1843 © ČÚZK

Př.4: Orientační mapa Hradčan

Př.5: Orientační mapa Trávníčku

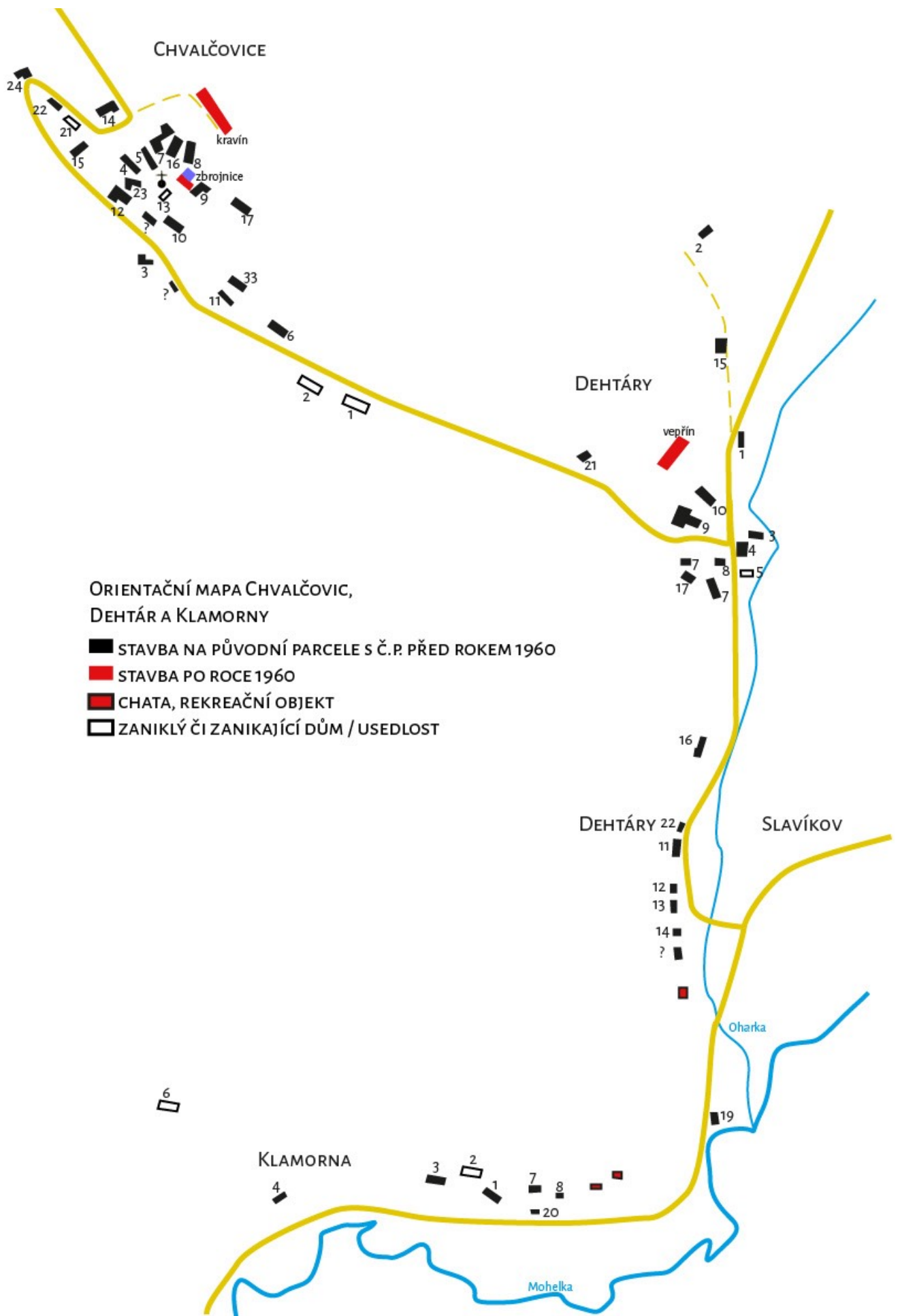

Př.6: Orientační mapa Letařovic

V předkládané práci se budeme zabývat i událostmi, týkajícími se osad Chvalčovice, Klamorna a Dehtáry, neboť ty tvořily od roku 1960 součást hradčanské obce.²⁷ Proto je nutné v krátkosti je představit. K tomu kromě textu poslouží i několik příložených map. První z nich zachycuje širší kontext obcí a osad v okolí. Zvýrazňuje všechny historických součástí obce Hradčany od jejího ustanovení, včetně Loukoviček, odtržených v roce 1920.

Námi vytvořené mapy by měli posloužit k lepší prostorové představě a orientaci v textu. Velmi často totiž uvádíme konkrétního člověka či instituci se jmenovaným číslem popisným. Úskalím, o němž bude ještě níže pojednán, je fakt, že je dnes velmi složité vytvořit zpětně mapy se starými čísly popisnými, které již dávno nemusí odpovídat dnešní realitě. Dnes se totiž provádí dvojí číslování *číslu popisnými* a *číslu evidenčními*. Tak se může stát, že dům, který po dvě stě let nesl určité číslo popisné jej ztratí, získá nové a jiné evidenční a zmatek je na světě.

²⁷ Nebudeme se naopak věnovat osadě Vorklevice, která sice byla do roku 1951 součástí obce, ale do námi sledovaného období 1948 — 1976 nikterak významně nezasáhla. O důvodech jejího odpojení pojednáme v kapitole 2.1 Obec Hradčany.

Př.7: Orientační mapa Letařovic

Proto my uvádíme, pokud se nám je podařilo dopátrat, pouze čísla popisná. Pro lepší orientaci čtenáře v historickém prostoru obce Hradčany, i proto, aby tato čísla zůstala zachována pro budoucnost alespoň na těchto stránkách. Dovožovali jsme je především díky své pomístní znalosti a pak také komparací s různě starými mapami dostupnými na webovém portále *Českého úřadu zeměměřičského a katastrálního*.²⁸

1.2.1 Hradčany, Letařovice a Trávníček

Podrobnější charakteristiky těchto vsí jsme přinesli již ve své bakalářské práci, a proto zde chceme připomenout pouze základní dobová fakta, která rozvineme v následujících kapitolách.

Nejlidnatější a nejbohatší osadou obce Hradčany byla stejnojmenná osada. V místním hostinci úřadovala až do roku 1958 kampelička. V roce 1950 zde žilo 108 obyvatel.²⁹ O něco méně lidí, 82,³⁰ žilo v Letařovicích. Ty si držely svou důležitou roli v rámci obce především díky kostelu sv. Jakuba a Národní škole, která zde do roku 1963 působila. Dá se s jistotou říci, že opravdovým centrem obce byl v 60. letech Trávníček. Fungoval zde obchod a pohostinství, v bývalém mlýně za řekou Mohelkou byly zřízeny úřadovny národního výboru i Jednotného zemědělského družstva Hradčany. Místo to bylo příhodné, neboť tvořilo pomyslnou spojnici mezi *starou* a *novou* částí obce. A to i přesto, že zde žilo nejméně obyvatel, v roce 1950 pouhých 61.³¹

²⁸ <http://geoportal.cuzk.cz/>. Jde především o indikační skici stabilního katastru z roku 1843, které v náčrtcích často obsahuje právě i číslo popisné. Za konzultaci v této oblasti děkuji Mgr. Martinu Petrusovi z archivu Českého úřadu zeměměřičského a katastrálního v Praze.

²⁹ *Retrospektivní lexikon obcí Libereckého kraje 1850—2001, Liberec: Český statistický úřad, 2003*

³⁰ *Retrospektivní lexikon obcí Libereckého kraje 1850—2001, Liberec: Český statistický úřad, 2003*

³¹ *Retrospektivní lexikon obcí Libereckého kraje 1850—2001, Liberec: Český statistický úřad, 2003*

1.2.2 Chvalčovice, Dehtáry a Klamorna

„Ves 3/4 hodiny jihovýchodně od Českého Dubu. Domy rozloženy po obou stránkách, mezi nimiž protéká bystřina,³²” takto stručně popisuje ve svém Adresáři okresu Turnovského z roku 1923 zeměpisnou polohu Chvalčovic Václav Kudrnáč (1855—1923). Zároveň se od něj dozvídáme, že obec i s osadami Klamornou a Dehtáry měla v té době 254 obyvatel a přímo ve Chvalčovicích stálo 26 obytných stavení.³³ Obchod smíšeným zbožím a lahvoým pivem, pozdější hospodu, zde provozoval Rudolf Ludvík, tabák prodával Karel Bartoš a kovárnu měl Jan Pecl. Václav Bobek, J. Hudec a Květoslav Bartoš vyráběli březová pometla a Bohumil Bernard s Josefem Adamem vykonávali profesi zednickou.³⁴

První zmínka o Chvalčovicích pochází z roku 1547, kdy zde bylo šest *osedlých*. Nejstarší usedlosti tvořily výraznou kruhovou náves, formou odpovídající pozdně středověkému založení. Na návsi stojí kaple z roku 1922³⁵ a cenný, bohužel již zanikající klasicistní statek z roku 1845. V roce 1950 zde žilo 79 obyvatel.³⁶

Dehtáry leží asi 500 metrů jižně od Chvalčovic. Jejich zástavba je roztroušená podél pravého břehu Oharky a dává tušit společně se jménem osady starší založení. Tomáš Edel uvádí, že jde o tzv. *jméno služebné*.³⁷ Ve vsi patřící již ve 12. století do majetku knížecího hradu Vladislavice, dnešního Českého Dubu, se připravoval dehet.³⁸ Kudrnáč uvádí i bývalý zemanský statek na půdoryse čp.1. Nejvýraznější skupinu domů tvoří návesní usedlosti čp. 4, 5, 7, 8, 9 a 10. Ty zároveň obhospodařovaly největší výměry polností. V Dehtárech byla na konci 19. století vybudována jednotřídní škola čp. 21, po jejíž obvod spadaly ještě Chvalčovice a Klamorna. Za první republiky byla v Dehtárech malá cihelna.³⁹ Působila zde *Národní jednota severočeská*⁴⁰ a sbor

³² KUDRNÁČ 1923, s.25

³³ Tamtéž.

³⁴ KUDRNÁČ 1923, s.25

³⁵ EDEL 2006, s. 111

³⁶ *Retrospektivní lexikon obcí Libereckého kraje 1850—2001*, Liberec: Český statistický úřad, 2003

³⁷ Spolu s ním i již citovaný KUDRNÁČ, 1923

³⁸ EDEL 2006, s. 101

³⁹ KUDRNÁČ 1923, s.25

⁴⁰ Podještědské muzeum KS Český Dub: *Fond Spolky, Národní jednota severočeská Dehtáry*

dobrovolných hasičů.⁴¹ Na druhém břehu řeky Oharky se nacházel významný *Jírův mlýn a hostinec*. Byť blíže do Dehtár, společně s dalšími několika domy tvořil osadu Slavíkov, patřící pod Vlastibořice.⁴² Ve vsi se zachovalo několik významných zástupců místní lidové architektury. Jmenujme především honosný statek čp. 9 s charakteristickými podstávkami od tesařského mistra Bartoše z Trávníčku, nebo protější stavení čp. 8. V roce 1950 žilo v Dehtárech 58 obyvatel.⁴³

„Dole v údolí teče Mohelka, jejíž horské vody se tu již v nejedné zátočině zastavují v zamklých tůních, ale po obou jejích březích se vzhůru zdvihají vysoké stráně, někde povlovnější, jinde docela strmé. Na těch příkrých zůstal les, jinak už dávno a dávno vykáceli všechno, co bylo lze stráni urvat. Při vodě luka, dál od řeky zhruba souběžně s jejím tokem lesnaté stráně - mezi tím dvojím sevřením pole. Co která chalupa obsáhla, to má, země se dá sice obracet, ale nikoli natahovat,“ takto charakterizoval samotu Klamornu o několika chalupách František Křelina ve své povídce *Rostl tam jalovec a vřes*.⁴⁴ Prvně doložená je Klamorna roku 1646.⁴⁵ Leží pod jižním svahem kopce Slavíkova. Na ostrožně, kterou vrch zakončuje, je předpokládaná stejnojmenná vesnice někdejšího středověkého *Vladislavského újezdu*⁴⁶ a hradiště, které snad dalo název nedalekým Hradčanům. Ty byly založeny v době pozdní vnitřní kolonizace, kdy již původní Klamorna dávno neexistovala a snad si lidé pouze pamatovali, že někde v okolí kdysi bývaly *hradčany* — hradiště. Ve 20. letech 20. století zde provozoval rybářské řemeslo *Jíra* a sadařství se věnoval *Kupec*.⁴⁷ V roce 1950 zde žilo 15 obyvatel.⁴⁸

⁴¹ KUDRNÁČ 1923, s.25. Národní jednota severočeská jakožto kulturní spolek sdružovala navíc občany z Trávníčku a Klamorny.

⁴² Tento zajímavý historický jev se týká i obou mlýnů v Trávníčku, katastrálně rovněž patřícím pod Vlastibořice.

⁴³ *Retrospektivní lexikon obcí Libereckého kraje 1850—2001, Liberec: Český statistický úřad, 2003.*

⁴⁴ KŘELINA 1967 — KŘELINA, František: *Jalovčí stráně*, Praha: Československý spisovatel, 1967

⁴⁵ EDEL 2006, s. 112

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ KUDRNÁČ 1923, s.25

⁴⁸ *Retrospektivní lexikon obcí Libereckého kraje 1850—2001, Liberec: Český statistický úřad, 2003*

Obr. 6 : Historický pohled na Chvalčovice, kolem roku 1930. © Podještědské muzeum KS Český Dub

Obr. 7: Hospodářská část klasicistní usedlosti čp. 5 ve Chvalčovicích.

Obr. 8: Pohled na Slavíkov (tři domy vepředu) a Dehtáry © JODAS 2009

Obr. 9: Jirův hostinec a mlýn na Slavíkově. © Podještědské muzeum KS Český Dub

Obr. 10: Jírův statek, Dehtáry čp 9. © Miloslav Rejha, Wikipedia

Obr. 11: Roubený dům v Dehtárech čp. 8.

2 SOCIALIZACE VESNICE 1948—1976

Hlavní část naší práce jsme včlenili do jedné obsáhlé kapitoly s názvem *Socializace vesnice 1948 — 1976*. Název jsme vybrali z toho důvodu, že právě socializaci vesnice nenahlížíme pouze jako období kolektivizace zemědělství, dovršenou na konci 50. let. Vnímáme ji jako kontinuální dějinný společensko-ekonomický proces, který se projevoval i v dalších obdobích v námi sledovaném časovém úseku historie podještědské obce Hradčany. Zánikem tradičního způsobu bydlení v 60. letech, ale i postupným slučováním JZD a vznikem jedné velké střediskové obce Bílá, do níž se měly soustředit všechny společenské události a ekonomický život občanů (územní propojení JZD a střediskové obce). Kapitola je rozčleněna na tři větší podkapitoly. Nepostupovali jsme při jejich řazení chronologicky, ale tématicky. V první bychom rádi zaznamenali nejdůležitější události v obci, v druhé politické perzekuce a procesy 50. let, nutně spjaté s komunistickou vládou a ve třetí vznik a vývoj JZD, které po přechodu od tradičního způsobu zemědělství představovalo obživu pro většinu občanů obce.

2.1 Obec Hradčany

V první kapitole bychom rádi nahlédli nejdůležitější události v obci ve sledovaném období 1948—1976 několika různými prizmaty a obsáhli rozdílná témata. Abychom mohli nazřít tehdejší každodenní realitu, je nejprve nutné se seznámit se základními událostmi *velkých dějin*. Dále jsme považovali za nutné ozřejmit, v jakém *historickém prostoru* se nacházíme, a proto jsme zařadili kapitolu *Vývoj státní správy na Českodubsku*. Kapitola *Velké dějiny (ne)hýbají obcí* navazuje na celostátní úvod a věnuje se průnikům *velkých dějin* do života podještědské obce. Narazíme zde na otázku, jaké události zafungovaly jako generační *pamětné milníky*, a které třeba na rozdíl od očekávání nikoliv. Účelem kapitoly *Dějiny obce skrze listiny MNV* je laskavému čtenáři osvětlit fungování Místního národního výboru, shrnout nejdůležitější události a představit velice zajímavý pramen — archiv MNV Hradčany. Název kapitoly *Každodennost podještědské obce* napovídá, že se budeme věnovat především událostem spojeným s fungováním vesnického společenství po kulturní stránce a v krátkosti shrneme fungování spolků, jakož i udržování tradičních zvyků

a festivitu, např. pouti v Letařovicích. Dále se musíme zastavit u školy v Letařovicích, která svou činnost ukončila po téměř dvou stech letech v roce 1963. V závěru se zamyslíme nad otázkou bydlení v obci a jeho rozvoje, stejně jako nad fenoménem chalupářství.

2.1.1 *Poválečný vývoj v Československu*

Abychom mohli pochopit dění v obci Hradčany v širším kontextu, je zapotřebí krátké shrnutí nejdůležitějšího dění v celém státě v námi sledovaném období. Stručně pojmut velký časový úsek tak, aby všechny líčené dějinné procesy byly snadno pochopitelné je nelehký úkol. Mnoho věcí je samozřejmě všeobecně a historikovi konkrétněji známo.⁴⁹ Pokusíme se vyhnout naprosto všeobecně známým faktům a zaměříme se na ty momenty, které se bezprostředně dotkly českého venkova.

Cesta k nástupu vlády jedné strany a s ní i socializace vesnice začíná možná již pomnichovským zklamáním ze *zrady západu*, zcela určitě ale 5. dubna 1945 vyhlášením *Košického vládního programu*, v němž se se zástupci londýnského a moskevského exilu usnesli na celé řadě změn v právě osvobozovaném státě. Prvorepublikový systém volné soutěže politických stran byl nahrazen *Národní frontou Čechů a Slováků*, sdružující pouze povolené strany, kterých bylo pět: komunisté, lidovci, národní socialisté a sociální demokraté. Nejsilnější předválečná strana, agrárníci, byla ze veřejného života vyloučena. Tento systém okleštěné demokracie ve svých základních obrysech vydržel až do roku 1990. Zreformována byla i samospráva. Místo okresních a obecních úřadů byly na všech úrovních státní správy a samosprávy zavedeny *Národní výbory*. Místo prvorepublikových nepolitických sborů četnictva a finanční stráže byl založen Sbor národní bezpečnosti, od začátku plně v moci KSČ. Vládu až do voleb v roce 1946 řídil sociální demokrat Zdeněk Fierlinger (tajně pracující pro komunisty). Košický vládní program znamenal zásadní otočení politického kormidla na východ.

V roce 1946 odcházejí z Českého Dubu poslední Němci, celkem jich bylo přes 718.⁵⁰ V červenci toho roku otrásla městem aféra, během níž se MNV Český Dub ve spolupráci s ONV

⁴⁹ My jsme se ve svém líčení kromě svých znalostí opřeli rovněž o informační historický portál *Totalita.cz*, který odborně referuje o všech námi zmiňovaných tématech. Ale i na další zdroje. Portál má svou odbornou redakci, sestavenou především z historiků soudobých dějin. Je sestavený z hesel, připravovaných

⁵⁰ Německá menšinová populace byla z historických příčin koncentrována především ve městě Český Dub, kde od 19. století působila textilní továrna Franze Schmitta. V okolních vesnicích byli Němci spíše výjimkou. Více viz HAVELKA 2014, kapitola *Čertova zeď*, s. 37–42. O poválečném odsunu více viz EDEL 2009 — EDEL, Tomáš: *Podještědí v Hitlerově říši*, Český Dub: Podještědské museum KS, 2009, s. 88

Turnov bezprecedentně zbavily oblíbeného doktora a uznaného antifašisty MUDr. Heinricha Sädtlera, který byl známý během války svou pomocí partyzánům. Úřady jej chtěly odvolat, lidé na jeho obranu pořádali demonstrace. Případ skončil tajnou deportací zmíněného do sběrného tábora a následně do Bavorska.⁵¹ Občané Československa si mohli na tomto ukázkovém případě politické zvěle uvědomit, že ani nový poválečný režim není oním vysněným návratem ke svobodě první republiky.

V prvních poválečných volbách v červnu 1946 získala Komunistická strana Československa přes 40% a potvrdila své vůdčí postavení mezi stranami Národní fronty. Že později porušila většinu slibů, kterými nalákala voliče, ponechme stranou. O oblasti zemědělství bude řeč v kapitole *Dvojí vznik JZD*. Postupně se zástupci KSČ snažili získat rozhodující vliv ve státě. Oponentem byl nemocný a stále slábnoucí prezident Edvard Beneš a tzv. *demokratické strany*, národní socialisté, lidovci a sociální demokraté. Všechny strany byly silně infiltrovány komunisty, např. u sociálně demokratický šéf Zdeněk Fierlinger byl přímo jejich tajným pracovníkem, který měl stranu dovést ke sloučení s KSČ. Na Slovensku navíc působila *Demokratická strana*, která tam také vyhrála nad komunisty volby a stala se jejich úhlavním nepřítelem. V atmosféře poválečných lidových soudů bylo těžké čelit iluzivnímu oficiálnímu narativu o Československu jako mostu mezi východem a západem, poukazovat na porušování základních lidských práv odsouvaných Němců nebo kritizovat politiku vlády a nebýt přitom označen za kolaboranta či reakcionáře. Vzpomeňme za všechny čestné výjimky např. novinářů Pavla Tigrida (*týdeník Obzory*)⁵² a či Ferdinanda Peroutku (*týdeník Dnešek, pokračovatel věhlasné prvorepublikové Přítomnosti*).⁵³

Ke konci roku 1947 se střety mezi jednotlivými stranami Národní fronty značně vyhrotily, což mělo za následek odstoupení tzv. *demokratických ministrů* v únoru 1948 a plné převzetí moci ve státě komunisty. Velkou roli sehrály na popud Klementa Gottwalda masově zakládáné a zcela protiústavní *Akční výbory Národní fronty*, které měly za úkol provést čistky na všech úrovních správy.⁵⁴ Končící 40. a začínající 50. léta se nesla ve znamení atmosféry strachu, pevného začlenění

⁵¹ EDEL 2009, s.77

⁵² Více viz heslo na portále Slovník české literatury, dostupné na: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=175>, citováno 24. listopadu 2016

⁵³ Více viz heslo na portále Slovník české literatury, dostupné na: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=93&hl=dnešek+>, citováno 24. listopadu 2016

⁵⁴ Více viz heslo na portále Totalita.cz, dostupné na: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/akcni.php>, citováno 24. listopadu 2016

země do východního bloku, politických procesů a vyřizování účtů s *třídními nepřáteli*, spojeného s tisíci lidských tragédií. Uvolnění poměrů alespoň v kulturní oblasti přišlo v polovině 60. let, známých jako *Zlatá šedesátá*. Politické otěže ale až do roku 1968 držel prezident a zároveň první tajemník KSČ stalinista Antonín Novotný. V lednu 1968 byl na zasedání ÚV KSČ sesazen a pozici prvního tajemníka strany obsadil slovenský politik Alexander Dubček. Po tomto zasedání se do čelných pozic strany začali prosazovat reformní politici, kteří společně s Dubčkem prosadili řadu změn ve společnosti, ať již šlo o věci ryze technického rázu, nebo ještě větší uvolnění poměrů, hraničící až s koncem KSČ jako vedoucí síly ve státě, zakotvené v ústavě. Nadšené obyvatelstvo žádalo stále další reformy a změny. Vznikaly nové organizace (například K 231, hlásící se o práva neprávem stíhaných v 50. letech) a obnovovány byly ty dávno zakázané (Junák, Sokol, ale i politické strany atp.). Tzv. *socialismus s lidskou tváří* ukončil 21. srpna 1968 a krvavý vstup vojsk varšavské smlouvy do Československa, který měl zabránit údajné *kontrarevoluci*.⁵⁵ Východní blok se zachoval stejně jako od dvanáct let předtím v Maďarsku. Dne 22. srpna 1968 stihl zasednout XIV. mimořádný sjezd KSČ (později zneplatněný a označovaný *Vysočanský*), který okupaci odsoudil. Následoval odjezd čelných představitelů státu v čele s Dubčkem, prezidentem Svobodou a nově zvoleným tajemníkem slovenské komunistické strany Gustávem Husákem do Moskvy a potupný souhlas s okupací. Podepsáním tzv. *Moskevského protokolu* můžeme datovat začátek tzv. *konsolidace* nebo též *normalizace* poměrů v Československu, kdy se k moci dostali stalinističtí či ryze kariérističtí komunisté. Vedení KSČ přijalo v prosinci 1970 klíčový dokument *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*. Druhý poločas komunistické vlády v Československu započal, doprovázený perzekucemi a osobními prověrkami.

2.1.2 Vývoj státní správy na Československu

Československo bylo v roce 1938 rozděleno Mnichovskou dohodou. Český Dub s okolními vesnicemi připadl Německu a Hradčany se staly hraniční obcí. Nezabraná část zůstala v okrese Turnov. Zabrané obce byly připojeny oficiálně zpět 20. srpna 1945. Staronový správní okres byl složen ze

⁵⁵ Dodejme, že hrozba vojenského řešení byla ve vzduchu minimálně od jednání Dubčka s Brežněvem na sovětsko-československé hranici v Černej pri Čope 29. – 31. července 1968, během něhož se Dubček pokoušel Sověty přesvědčit, že v Československu k žádné kontrarevoluci nedochází a rovněž, že nehrozí odtržení Československa z východního bloku (zemí Varšavské smlouvy a RVHP). Brežněv jeho argumenty zcela pominul, naopak dal na tzv. Zvací dopis vlastizrádného charakteru, který mu v průběhu srpna zaslala skupina československých politiků v čele s Vasilem Bifákem.

dvou okresů soudních — Českého Dubu a Turnova.⁵⁶ V roce 1949 přišly dvě zásadní změny ve státní správě. Podle zákona č. 280/1948 Sb. bylo zrušeno zemské zřízení, které členilo republiku na jednotlivé země Čechy, Moravskoslezskou zem a Slovensko. Země byly k 1. lednu 1949 nahrazeny krajskou správou. Vzniklo 14 krajů včetně samostatné Prahy s postavením kraje.⁵⁷ Hradčany i s celým okresem Turnov připadly ke kraji Liberec, utvořenému z celkově 11 okresů. Tato změna se obce příliš nedotkla. Oproti tomu zrušení okresního soudu z rozhodnutí ministerstva spravedlnosti k 29. lednu 1949 již byla citelná změna v každodenním životě občanů.⁵⁸ Zřízená pobočka turnovského soudu byla zrušena v následujícím roce. Rada MNV Hradčany se k tomuto kroku vyjádřila zamítavě, přičemž argumentovala špatnou obslužností lidí z Českodubska a zdlouhavou cestou do Turnova.⁵⁹ Dne 14. dubna 1950⁶⁰ byla usnesením okresního národní výboru od Hradčan na vlastní žádost oddělena osada Vorklebice. Ta leží na náhorní rovině na opačné straně od údolí Mohelky než zbytek obce a občanská dostupnost zvláště v zimním období je snadnější do vzdálenější, ale lépe dostupnější obce Kobyly.

Další změny v územní správě nastaly v roce 1960, který bychom mohli nazvat *rokem velkých změn*. Na popud ÚV KSČ a prezidenta Novotného byla schválena nová ústava, která dala nový název státu *Československá socialistická republika*. Další související normou byl zákon o územním členění státu č. 36/1960 Sb. Dosavadní krajská struktura byla radikálně osekána a vznikly územně poměrně veliké a nesourodé celky. Kraj Liberec byl včleněn do nového Severočeského kraje se sídlem v Ústí nad Labem, který zasahoval od Jizerských hor na východě až po Karlovarsko na západě. Tato změna se týkala i okresů. Z původních 300 se stalo 108. V praktické rovině to znamenalo i zánik okresu Turnov,⁶¹ který byl rozporcován mezi Semily, Liberec a Jablonec nad Nisou. Hradčany i celé Českodubsko připadly pod okres Liberec. Že tato změna nebyla přijata kladně svědčí i komentář Vladimíra Jiráňka z Hradčan:

⁵⁶ NAVRÁTIL 1988, s. 3

⁵⁷ Tamtéž, s.3

⁵⁸ Tamtéž, s.6

⁵⁹ Zápis ze schůze rady MNV Hradčany 22. listopadu 1950. SOkA Semily: Fond *Okresní národní výbor Turnov*, Inv. č. 1096: *Zápisy ze schůzí rady a pléna (MNV Hradčany)*

⁶⁰ KRONIKA KOBLYLY a NAVRÁTIL 1988, s. 10

⁶¹ FILIP, BOCK 2011, s. 2

Př. 8: Mapa okresů po roce 1949. © wikiwand.com

Př. 9: Mapa okresů po roce 1960. © wikiwand.com

ÚZEMNÍ ROZVOJ OBCE HRADČANY
A OBČANSKÁ VYBAVENOST
1945 — 1976

HRADČANY

sál U Bobků čp. 15
kampelička do roku 1958
požádní zbrojnice
vodní nádrž

LETAŘOVICE

sál u Matějků čp. 21
základní škola čp.30
do roku 1963
místní lidová knihovna
kostel sv. Jakuba se hřbitovem

TRÁVNÍČEK

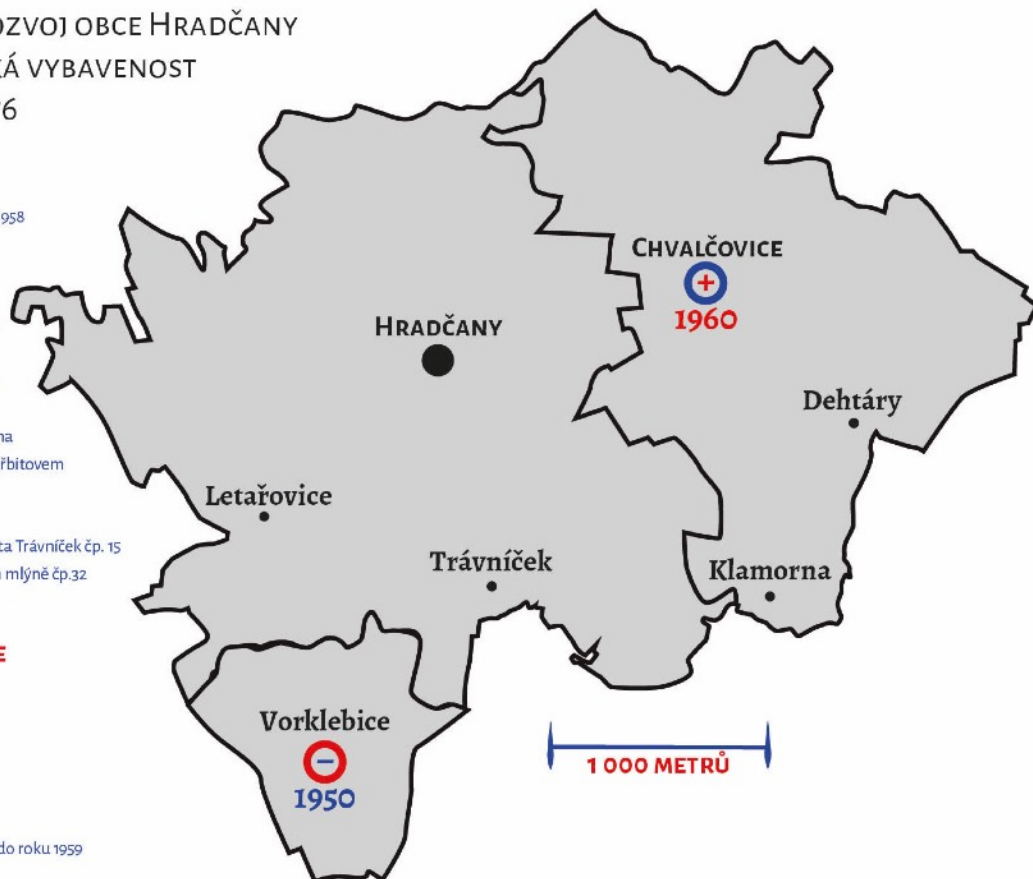
pohostinství a Jednota Trávníček čp. 15
sídlo MNV v bývalém mlýně čp.32
požární zbrojnice

CHVALČOVICE

sál U Ludvíků čp. 12
požární zbrojnice
vodní nádrž
kaplička

DEHTÁRY

základní škola čp. 21 do roku 1959

Př. 10: Mapa obce Hradčany po roce 1960.

„S tou změnou okresu to byla taky prasečina! Poněvadž my jsme byli Turnov. A Turnov, to bylo všecko nársoc! A těch pár soudruhů, když se to potom otočilo, řeklo: ‚nic, okres bude Semily.‘ A to je díra. To byla politika.“⁶² Tento centralistický zásah do územní samosprávy ze dne na den zrušil přirozené centrum regionu, k němuž se vztahovala značná část Pojizeří, Českého ráje i Českokubuska. S důsledky toho kroku se Turnovsko vypořádává dodnes.⁶³

S integrací krajů a okresů souviselo i slučování obcí, které se dotklo i Hradčan. Usnesením ONV Turnov ze 12. června 1960⁶⁴ bylo rozhodnuto o sloučení obcí Hradčany a Chvalčovice. O tom, že šlo o dlouho předem připravovanou akci svědčí i zachovalý podpisový arch z 20. dubna 1960, v němž rada MNV Hradčany zdvořile žádá občany, aby svým podpisem stvrdily souhlas.⁶⁵ Podpisů se sešlo 125. Arch měl zřejmě vzbudit zdání možnosti volby, i když rozhodnuto dávno bylo. Někdejší obec Chvalčovice s osadami Dehtáry a Klamorna se nachází v těsném sousedství Hradčan

⁶² Beseda s pamětníky Marií Mizerovou, Lubomírem Bernardem, Jaromírem Dědkem a Vladimírem Jiránkem z obce Hradčany, vedená 25. října 2016 v Hradčanech.

⁶³ V roce 2016

⁶⁴ NAVRÁTIL 1988, s. 10

⁶⁵ SOKA Liberec: Fond MNV Hradčany (1945—1976), Komise MNV, Různé, neuspořádáno.

a v 19. století již po krátký čas společně spravovány byly. Obě obce se vztahovali ke kostelu a hřbitovu v Letařovicích. Zároveň území nové obce kopíroval i územní rozsah hradčanského JZD. Z tohoto úhlu pohledu šlo o logický krok. Integraci se nevyhnuly ani další obce v okolí. Sousední Bílá se spojila s Vlčetínem a Dolními Domaslavicemi. Velikost byla srovnatelná s *novými* Hradčanami.

2.1.3 Velké dějiny (ne)hýbají obcí

Po únorovém převzetí moci komunisty roku 1948 byl i v Hradčanech založen Místní akční výbor Národní fronty, který pomohl prosadit z pohledu komunistů a pro dokončení puče potřebnou rekonstrukci Místního národního výboru. Ve dnech 6. — 7. března 1948 tak proběhla *rekonstrukce MNV všech obcí*.⁶⁶ V Hradčanech byl sesazen předseda MNV, člen národně socialistické strany,⁶⁷ František Jíra z Letařovic čp. 2, který *nenáviděl komunisty*.⁶⁸ Nahradil jej místní švec Jaroslav Patočka z Letařovic čp. 33, vzpomínaný pamětníky jako horlivý straník a *propagátor komunismu*.⁶⁹

Částečnou představu, kdo zasedal v *Místním akčním výboru Národní fronty*, si můžeme vytvořit na základě nalezeného torza seznamu členů z roku 1948 v domě předsedy MAV NF Hradčany,⁷⁰ komunisty Josefa Najmana z Hradčan čp. 19, jehož životní příběh jsme částečně popsali v bakalářské práci⁷¹ a věnujeme se mu ještě na stránkách této práce v podkapitole *Kdo byli JHR*. Jednatel byl mladý předseda místního *Československého svazu mládeže* Oldřich Mizera z Trávníčku čp. 22, syn často citovaného kováře Josefa Mizery. Ten se později v 50. letech stal zemědělským referentem Okresního národního výboru v Turnově.⁷² Zapisovatelem byl předseda místní *Vesnické organizace KSC* Stanislav Bernard z Hradčan čp. 2. I o něm napíšeme níže více především v souvislosti s jeho angažmá v JZD. Za místní záložnu zasedl ve výboru její pokladník František Mizera z Letařovic čp. 18.

⁶⁶ SOKA Semily: Fond *Okresní národní výbor Turnov*, Inv. č. 11: Zápisy ze schůzí rady ONV, kniha 4, fol. 20

⁶⁷ Československá strana národně socialistická se ve volbách v roce 1946 umístila druhá za komunisty a jej předseda Petr Zenkl byl jmenován místopředsedou vlády. Na všechny funkce rezignoval v únoru 1948.

⁶⁸ Zpráva o pověsti. SOKA Semily: Fond *Lidový soud Turnov*, Inv. č. : 89 *Trestní spisy 1954*, trestní spis T 1159/1954.

⁶⁹ DĚDEK 1984^d a např. Rozhovor s Jaromírem Dědkem, vedený 15. dubna 2016 v Hradčanech

⁷⁰ V držení autora práce: *částečně dochovaný seznam členů MAV NF Hradčany pro rok 1948 a zápis z jeho schůze 19. dubna 1948*

⁷¹ HAVELKA 2014, kapitola *Najman Josef jest legionářem!*, s.27—29

⁷² Doložen v Turnově po volbách r. 1954 a 1957. NAVRÁTIL 1988, s. 7,8

Ten zároveň jako člen strany lidové narušil úplnou převahu komunistů. Předsedou MAV NF se stal po Najmanovi také rolník z Hradčan čp. 7 Květoslav Hozák.⁷³

Dalším komunistou v obci byl František Resl z hradčanského Podola čp. 20. Jeho stranickou příslušnost vysvětluje Jaromír Dědek: „*To byl člověk, kterej celej život dřel. Měl jednu krávu a pole na písku, kale se doma nenajed'. Doma měl manželku a sestru, k vobědu rozpočítávali placky, takže trpěl hladem a když mu strana nabízela, že se bude mít dobře, tak na to přistoupil.*”⁷⁴ Jediný archivně doložitelný akt MAV NF Hradčany v tomto roce je ustanovení rolnické komise v čele s Ladislavem Pluhařem 19. dubna 1948. Josef Najman zde poněkud zmatečně prosazoval *postavení rolnické komise na zdravé základy, by její rozhodování odpovídalo spravedlivému řešení.*⁷⁵ Že měl Místní akční výbor značnou moc dokládá i fakt, že 16. května 1952 odvolal na jeho doporučení Okresní národní výbor Turnov celou radu MNV Hradčany, včetně Stanislava Bernarda a dalších komunistů. Můžeme jen odhadovat, že za celou akci stál předseda MNV Jaroslav Patočka, který si tak alespoň na krátký čas upevnil své postavení v obci.⁷⁶

Dalšími velkými *pamětnými milníky* se staly jistě měnová reforma a dvojí zakládání Jednotného zemědělského družstva. O nich bude pojednáno samostatně. Ze vzpomínek pamětníků nevyplývá, že by se politická situace příliš rozebírala a lidé se v Hradčanech soustředili především na své každodenní starosti. Jediná konkrétnější vzpomínka Jaromíra Dědka nám může nastínit náladu v obci po úmrtí obou *velkých vůdců* v roce 1953: „*...asi jak Stalin umřel a zabrzy Gottwald. Tak aby se vyjádřila ta loajální vděčnost, tak se udělal průvod. Tady místní občani byli vyrovnaný. Trochu se báli, ne že by byli zavřený, ale aby si to nějak nerozházeli. Nějakej proslov a pak se šlo průvodem do Letařovic. A byly takový ty velký transparenty, ty hlavy, jak bejvaly — Stalin, Gottwald, Marx a všechno možný. Ty plachty byly velký jak dveře. A žádněj ten obraz nechtěl popadnout. Zajedno žádná láska k těm potentátům nebyla a zadruhý jít a ještě něco nýst, no... Když se mělo jít, tak to tam furt leželo opřený vo plot a pak to tam začali ti funkcionáři rozdávat: ,tady máš a jdi!' Vlajčičky taky dávali, ale obrazy nešly na odbyt.*

⁷³ Viz DĚDEK 1984^d. Bohužel, na rozdíl od některých okolních obcí se ani archiv Místního akčního výboru nedochoval a nedostal do archivu, a tak máme o práci akčního výboru skutečně jen torzovité zkazky.

⁷⁴ Rozhovor s Jaromírem Dědkem, vedený 15. dubna 2016 v Hradčanech

⁷⁵ Tato věta vypovídá o skutečnosti, kterou ještě později rozebereme, totiž, že Josef Najman byl komunistou z přesvědčení a když poté v první půli 50. let viděl, že se dění v zemi neubírá směrem jeho představ, na všechny své funkce rezignoval a nadále se již veřejného života v obci neúčastnil. Dále viz: V držení autora práce: *částečně dochovaný seznam členů MAV NF Hradčany pro rok 1948 a zápis z jeho schůze 19. dubna 1948*

⁷⁶ Jeho vlastní působení v pozici předsedy MNV bylo okresem zhodnoceno tak, že byl pro neplnění svých úkolů k 1. lednu 1953 odvolán. Viz SOkA Semily: Fond Okresní národní výbor Turnov, Inv. č. 16: Zápisy ze schůzí rady ONV 1953, kniha 18, fol. 1

*A jeden vobraz vrazili sousedovi Lankoj a ten neměl zrovna komunisty rád. Ale nechtěl s tím praštit a nebylo to kam hodit, aby to žádnéj neviděl. Tak s tím šel. A já s ním potom hovořil, von seděl u jedný strany u silnice na plotě a já z druhý a nadávali jsme na poměry. A já mu říkám: pane Lank, vy tady nadáváte na poměry, ale když byla manifestace, tak jste nes' Stalina! ,To mi ani neříkej, já jsem ještě nasranej! To se mám tahat s nějakým volem?'⁷⁷ ” Tato až anekdotická příhoda ilustruje, kterak místní představitelé obce snad z bezradnosti, jak smuteční průvod za *potentáty* uspořádat, sáhli po osvědčené tradici — vystrojil se průvod z Hradčan do Letařovic ke hřbitovu, kudy se, po cestě zvané *Umrdllice*, loučili v pohřebních procesích pozůstalí se svými mrtvými po generace.*

Při čtení zápisů ze zasedání pléna a rady MNV Hradčany můžeme nabýt dojmu, že hlavním tématem bylo zemědělství a veškeré politické změny byly úkorně přijímány shora bez větších emocí. Socialismus byl *upevňován* na četných přednáškách a oslavách a lidé si o tom mysleli své: „*Pak už ten tvrdej socialismus nebyl. Lidi nadávali, že nesměli nic říkat. Ale to možná někde v Praze. Ale v těch vesnicích se nadávalo na komunisty, až se hory zelenaly.*”⁷⁸ Velké pamětné milníky, které silně hýbaly městským prostředím, jako by se podještědského venkova ani netýkaly. Ani obrodný rok 1968 a s ním spojená následná *okupace sovětských vojsk* se v historii obce výrazněji neobtiskly. „*Nějaký otřesy, to tu nebylo. Mám soukromou vzpomínku na ten jednadvacátej srpen. To bylo takový zamračený počasí. My jsme stavěli barák... Ráno se začalo stavět. Byly dost nízko mraky. Byl takovej hukot. Letadla litaly. Furt. To byli ti výsadkáři na Ruzyň,*” vzpomíná Jaromír Dědek. Na okresní politické scéně se ale otřesy, stejně jako v celé republice děly. Okresní národní výbor v Liberci podpořil *Akční program KSČ*, načež 18. června 1968⁷⁹ odstoupil z funkce protireformní předseda Bohuslav Kubík. Výkonem funkce byl dočasně pověřen Miroslav Skákal,⁸⁰ který ji vykonával také v krizových srpnových dnech.

Dne 23. srpna 1968 se sešla rada MNV, aby odsoudila okupaci republiky a *schválila provést podpisovou akci s požadavkem okamžitého odchodu cizích vojsk z našeho státu.*⁸¹ Místní národní výbor byl 10. září 1968 upozorněn Obvodním oddělením Veřejného bezpečnosti Český Dub, že se u křižovatky

⁷⁷ Rozhovor s Jaromírem Dědkem, vedený 15. dubna 2016 v Hradčanech

⁷⁸ Rozhovor s Jaromírem Dědkem, vedený 15. dubna 2016 v Hradčanech

⁷⁹ FILIP, BOCK 2011, s. 18

⁸⁰ Zvolen byl později oficiálně 19. září 1968, viz FILIP, BOCK 2011, s. 19

⁸¹ Zápis ze schůze rady MNV. SOkA Liberec: Fond MNV Hradčany (1945—1976), *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

od Trávníčku na Dehtáry nachází výmluvné heslo *JDĚTE DO MOSKVY, 3494 km!*⁸² Dne 20. září 1968 proběhla schůze pléna MNV a místní KSČ. Předseda MNV František Kupec zpravil občany o schůzi ONV, konané předešlého dne a které se Kupec zúčastnil. Seznámil je s *kádrovými změnami*, především se výměnou vedení — do funkce okresního předsedy byl zvolen zmíněný proreformní Miroslav Skákal. Na schůzi také zasedl s. *Fišar, účastník XIV. sjezdu KSČ*,⁸³ který hradčanské zpravil o vládním jednání v Moskvě, které mají za účel *rychlou normalizaci (!) našeho hospodářského a kulturního života*.⁸⁴ Na schůzi se našlo šest lidí, kteří v diskuzi prohlásili, že vlastní problémy jsme si mohli vyřešit sami *a nemuselo dojít k vojenskému zásahu*.

Doznívání obrodného procesu Pražského jara sledujeme v Hradčanech následujícího měsíce, kdy si MNV objednal k vysazení lípy od Botanického ústavu, aby je mohl vysadit k nadcházejícímu 50. výročí od založení Československa.⁸⁵ Kde lípy a zda-li vůbec byly lípy vysazeny, se nám nepodařilo zjistit. Masivní účast malých členů obnoveného Junáka na májových slavnostech 1. května 1969⁸⁶ byla už jen smutným epilogem a prorokem nastupující normalizace. Na konci téhož roku byl funkce předsedy Okresního národního výboru zproštěn Miroslav Skákal.⁸⁷

⁸² Spisy komise pro veřejný pořádek MNV. SOKA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945—1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

⁸³ Položili jsme si otázku, jak se účastník XIV. sjezdu KSČ, jistě významný straník, dostal do zapadlé podještědské obce na schůzi. Dovolíme se na tomto místě (a pouze pod čarou) vyslovit následující domněnku, kterou bude ještě potřeba verifikovat či vyvrátit dalšími prameny, pokud takové jsou, a rozhovory. Jediným námi dohledaným s. *Fišarem* je Vlastimil Fišar (1926—1991), čelný představitel obrodného proudu v KSČ, herec a od roku 1967 předseda Mezinárodní herecké asociace. Byl známý svými vyhraněně protiokupačními názory, což negativně ovlivnilo i jeho další kariéru. V nastupující normalizaci se ocitl na seznamu tzv. *pravicových exponentů*. V době okupace hrál v divadle Na Vinohradech, jeho kolegou zde byl Miloš Kopecký. Ten byl přes svého otce příbuzensky svázán s Dědkovými v Hradčanech, strávil zde značnou část dětství a celý život sem zajížděl. Proto je možné, i když krajně nejisté, že právě on poprosil Fišara, aby jako představitel strany jel hradčanským osvětlit složité, vzdálené a těžko uchopitelné události.

Viz *Seznam osob doporučených k zařazení do jednotné centrální evidence představitelů a exponentů pravice ústředním výborem KSČ*, Dostupný na: http://www.totalita.cz/seznamy/exp_prav_smernice_seznam_01.pdf,

citováno 25. listopadu 2016,

KOŽÍKOVÁ, Alena: *Vlastimil Fišar, život s tichou noblesou*. Dostupné na: <http://bulletiny.divadlonavinohradech.com/m2016-05/portret.html>, citováno 25. listopadu 2016

a *Rozhovor s Jaromírem Dědkem, vedený 9. listopadu 2016 v Hradčanech*.

⁸⁴ Zápis ze schůze rady MNV. SOKA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945—1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

⁸⁵ Zápis ze schůze rady MNV 18. října 1968. SOKA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945—1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

⁸⁶ Viz *Rozhovor s Janem Červou, vedený 2. srpna 2016 v Českém Dubu a rozhovor s Miloslavem Dvorským vedený 9. března 2012 v Českém Dubu*.

⁸⁷ Oficiálně skončil na jaře následujícího roku. FILIP, BOCK 2011, s. 19

IV. PRO EVIDENCI MÍSTNÍHO AKČNÍHO VÝBORU NF

Kraj Liberec
Okres Turnov

Místní akční výbor NF v Hradčany

<u>Najman Josef</u> jméno a příjmení	<u>předseda</u> funkce v akč. výboru (předseda, člen atd.)
<u>Hradčany</u> adresa	<u>KSC</u> politická příslušnost
<u>Hradčany 4.11.1896</u> místo a rok narození	<u>zemědělec</u> povolání
<u>zemědělec</u> povolání	<u>zemědělec</u> kterou složku NF zastupuje v akč. výboru

Ostatní politické, veřejné a jiné funkce: _____

Hradčany dne 23. 11. 1948 194.....
jedenatel MAV-NF Josef Najman předseda MAV-NF Josef Najman

PRÁCE 46495

Př. 11: Evidenční karta MAV NF Hradčany, 1948.

Obvodní oddělení VB Český Dub
okres Liberec.

Došlo dne 11. 9. 68
Čj. 78 P.říl. _____
Vyř. dne _____

V Českém Dubě, dne 10.9.1968.

Místní národní výbor

Trávníček.

Dáváme vám na vědomí, že v blízkosti křižovatky Dehtáry se nachází heslo " Jděte do Moskvy 3494 km ".

Náčelník OO-VB:
Josef Najman

Př. 12: Upozornění VB na nápis Jděte do Moskvy! © SOKA Liberec

Obr. 12: Junáci v prvomájovom průvode v Českém Dubu, 1969

Rok 1970 s sebou přinesl také soudní rehabilitace nespravedlivě stíhaných občanů v 50. letech — Josefa Červy z Letařovic a Josefa Marušky z Trávníčku. O nich se zmíníme podrobně v kapitole *Kulacký kalendář*. Jediná zmínka, že by se občanů Hradčan dotkla normalizace, je obsažena ve spisech komise pro veřejný pořádek MNV Hradčany. Ing. Alois Meňovský (1901—1978), někdejší vyšší úředník finanční stráže, který do obce přišel s rodinou v roce 1939, nebyl jako člen KSČ *kladně prověřen ve vztahu k vývoji strany* po okupaci. Proto bylo navrženo pozastavit mu lovecký lístek. Obec ale ve svém posudku navrhla řízení proti němu zastavit, neboť své *názory neuplatňoval veřejně*.⁸⁸ S utužením režimu se pravděpodobně nevyrovnal ani někdejší předseda MNV Jaroslav Patočka, kterého 3. července 1970 odvolal MNV z funkce člena Pomocné stráže VB pro jeho *nevhodné chování v podnapilém stavu*.⁸⁹

2.1.4 Dějiny obce skrze listiny MNV

V líčení dějin obce navazujeme na bakalářskou práci, v níž jsme se dostali zhruba do roku 1947. Nezachytili jsme v ní ale poválečný vývoj samosprávy, volby a změny ve vedení obce. Důvod je prostý, až do roku 1950 se nedochoval jediný dokument. Je to příznačné a můžeme se dohadovat, proč zmizely právě dokumenty týkající se např. převzetí moci komunisty v obci, stejně jako obecní kronika. *Qui bono?* Nebo šlo pouze o náhodu? Je otázkou, zda se zmíněné dokumenty ztratily navždy či se třeba ještě časem najdou v archivu některého z hradčanských pamětníků. Hlavní oporou nám při vytváření historického obrazu obce v období po roce 1950 byly archivní fondy Státního okresního archivu v Semilech (*SOkA Semily*) a Liberci (*SOkA Liberec*).⁹⁰ Jde především o archiv Místního národního výboru Hradčany. Bohužel se dochoval v torzovitě a navíc vzhledem ke změnám okresů se po částech nachází v obou zmíněných archivech.⁹¹ Dá se s jistou mírou zjednodušení říci, že v Semilech jsou uloženy listiny, které byly archivovány již před rokem 1960 nebo jsou spojené přímo s turnovským okresem. Listiny pozdějšího data, nebo dokumenty, které

⁸⁸ Spisy komise pro veřejný pořádek MNV. SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945—1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

⁸⁹ Spisy komise pro veřejný pořádek MNV. SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945—1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

⁹⁰ Na tomto místě se sluší zástupcům SOkA Liberec poděkovat možnost náhlednutí do fondu, který je jinak, právě z důvod své neuspořádanosti běžně nepřístupný.

⁹¹ Jmenovitě jde o tyto fondy: SOkA Semily: Fond *Okresní národní výbor Turnov*, Inv. č. 1096: *Zápisy ze schůzí rady a pléna (MNV Hradčany)* a SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945—1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

byly zaarchivovány zřejmě až po ukončení činnosti MNV Hradčany v roce 1976 a se dostaly spádově do Liberce. Tak se zde ocitly pro nás nejdůležitější archiválie — zápisy ze zasedání pléna a rady MNV Hradčany a různé listiny jednotlivých komisí.

Při jejich studiu je potřeba mít na paměti, že všechny zápisy ze schůzí pléna a rady byly předkládány k následné kontrole na okresním výboru. Zejména v roce 1968 jsou patrné i ruční poznámky kontrolorů ve spisech. Zápisy tak byly jednak psány chladně se snahou nenapsat nic kontroverzního z témat v obci řešených. Až anekdoticky působí snaha některých zapisovatelů se strefit do dobového formalizovaného *ptydepe*, což vedlo k velice zajímavým či přímo nesmyslným slovním spojením. Nelze se tedy divit, že *oslavly byly provedeny* či *že soudruh tajemník nanáší, jaká je spolupráce s dozorcím výborem*. Jak jsme již napsali výše, kvůli značnému počtu bílých míst v archivu nejsme schopni rekonstruovat všechny události, změny ve vedení MNV a jeho komisí. Níže uvedené informace tak tvoří pouze hrubý nástin.

Místní národní výbory se staly podle vládního nařízení *O organizaci místních národních výborů* č. 14/1950 *Sb.* nositelem a vykonavatelem státní moci v obcích.⁹² Byly řízeny předsedou MNV a tajemníkem, který se na základě vládního nařízení *119/1951 Sb.* z prosince 1951⁹³ stal novým *výkonným orgánem předsedy* a vykonával zpravidla svou funkci jako uvolněný, tedy na plný úvazek. Oproti tomu předsedové uvolnění nebývali. Dalším výkonným orgánem byla několikačlenná rada MNV, která se zodpovídala poslancům MNV. Ti se pravidelně scházeli na *plenárních zasedáních*. MNV se skládal z jednotlivých referátů, později komisí, podobně jako národní výbory vyšších stupňů. Ty měly v gesci jednotlivé úkoly správy obce. V Hradčanech tak například v roce 1957 fungovaly tyto komise: *zemědělská* s předsedou Václavem Najmanem z Hradčan čp. 10, *kulturní a školská* s předsedou Josefem Dědkem z Hradčan čp. 3, *finanční a rozpočtová* s předsedou se Zdeňkem Pýchou z Letařovic čp. 14, *zdravotní* s předsedou Ladislavem Pluhařem z Trávníčku čp. 20, *zásobovací* v čele s Marií Franclovou z Hradčan čp. 16. *Komisi pro výstavbu* řídil předseda MNV Jaroslav Mizera. Obsazení komisí se samozřejmě v průběhu let měnilo. Bohužel jej nemůžeme zmapovat jinak, než nahodile.

⁹² Legislativa, upravující působení MNV se rychle měnila. Další normy přicházejí v letech 1954, 1958, 1960 a poslední 1967. Lišily se především v míře pravomocí, které MNV od státu získaly. Plné znění těchto norem viz např. <http://www.zakonyprolidi.cz/>, citováno dne 24. listopadu 2016.

⁹³ Vládní nařízení *O tajemnicích místních národních výborů 119/1951 Sb.*, dostupné na: <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=26280&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>, citováno 24. listopadu 2016.

V 60. letech tak vidíme zedníka Václava Bělíka z Dehtár jako předsedu *stavební komise*, Stanislava Bláhu z Hradčan co předsedu *komise pro veřejný pořádek* a v *kulturně-školní komisi* se vystřídal Zdenka Jísllová z Trávníčku s Miroslavem Ludvíkem z Chvalčovic. Přístup k jednotlivým funkcím jako osobní oběti ilustruje zápis ze společné schůze Vesnické organizace KSČ a Rady MNV Hradčany, konané 30. května 1966⁹⁴ za účasti okresního tajemníka Pecla. Ten si zde stěžoval na špatnou práci komisí a ptal, co by jejich jednotliví představitelé říkali na to, že by napříště šlo o funkci částečně placenou. Za všechny jmenujme tyto odpovědi ve vzácně zaznamenaném dialogu v zápise ze schůze.

Václav Najman (zemědělská komise):

„Naše zemědělská komise není aktivní a mně na funkci nezbyvá čas. Abych bral peníze a nic nedělal nechci.“

František Kupec (předseda MNV):

„Bylo by pak mnoho věcí, které bych musel dělat předseda a já na to nemám tolik času.“

Když mě získávali pro tuto funkci, říkali - budeš to jenom řídit a podepisovat.“

Zdenka Jísllová (předsedkyně školní kulturní komise):

„Již loni jsem žádala o zproštění z funkce protože na to nemám čas.“

Václav Bělík (stavební komise):

„...Když jsem funkci přebíral od s. Dlaska, říkal - bude to dělat dočasně a já si zase funkci vezmu.“

Je to již dva roky a nic se neděje.“

Karel Novotný (tajemník a předseda VO KSČ):

„To je těžká práce, když ji ani komunisté nechtějí a nebo se vyhýbají práci v MNV.“

Josef Peterka (bývalý předseda MNV Chvalčovice, představitel VO KSČ):

„Naši lidé jdou všichni stranou a žádný nechce v politické práci nic dělat.“

I z tohoto zápisu je patrné, že měla obec vlastně dvoukolejné vedení. V čele byl sice předseda, tajemník a rada, ale důležité slovo při rozhodování měla i Vesnická organizace KSČ a také neustálý dozor z okresu.

Výměny předsedů MNV můžeme zmapovat o poznání lépe. Byly nejvíce navázané na volby do národních výborů, i když minimálně jednu výjimku máme i zde.

⁹⁴ SOKA Liberec: Fond MNV Hradčany (1945–1976), Komise MNV, Různé, neuspořádáno.

Rada místního národního výboru v Hradčanech, okr. Liberec

Obr. 13: Otisky razítek MNV Hradčany 50. — 60. léta. © SOKA Liberec a SOKA Semily

První poúnorový předseda MNV Jaroslav Patočka, zvaný podle své předchozí profese *Švícko*,⁹⁵ byl vyměněn zásahem ONV Turnov k 1. lednu 1953 pro *neplnění úkolů*.⁹⁶ Následovalo sedm let pod vedením Jaroslava Mizery z Hradčan. Ten byl po volbách v roce 1960 vystřídán Josefem Dlaskem z Dehtár. Posledním předsedou se v roce 1964 stal František Kupec (*1902) z Klamorny. Poslední dva jmenování byli při výkonu své funkce již důchodového věku. O něco složitější je situace s tajemníky, kteří, jak jsme již napsali, začali v obcích úřadovat v roce 1951. První doloženou tajemnicí se stala Božena Krausová.⁹⁷ Byla dosazena okresním národním výborem jako prověřená stranice. Byla pověřena funkcí tajemnice pro Hradčany i sousední Chvalčovice. Spolehliví straníci, jako garanti výkonu politiky strany, byli dosazeni i do dalších obcí v okolí, jak o tom svědčí např. zápis z jednání rady ONV Turnov, při níž se řešil počet dosazených tajemníků a otázka jejich ubytování v nových příslušných obcích.⁹⁸ V období předsednictví Jaroslava Mizery jí vystřídal účetní Zdeněk Pýcha z Letařovic, který se po volbách v roce 1960 plně věnoval práci v JZD Hradčany. Nahrazen byl *prověřeným kádrem* Otou Barešem z Českého Dubu. Z jeho éry pochází ty nejroztodivnější zápisy ze schůzí rad i plén MNV. Svou kariéru zakončil neslavně. V roce 1967 na něj bylo podáno trestní oznámení, podložené několika svědky, že ukradl betonový poklop studny

⁹⁵ Tedy švec. *Rozhovor s Marií Mizerovou, vedený 11. října 2016 v Hradčanech.*

⁹⁶ Viz SOKA Semily: *Fond Okresní národní výbor Turnov*, Inv. č. 16: Zápisy ze schůzí rady ONV, kniha 18, fol. 1

⁹⁷ *Rozhovor s Jaromírem Dědkem, vedený 15. dubna 2016 v Hradčanech* nebo také trestní spis T 151/1953, kde vystupuje Krausová jako svědkyně.

⁹⁸ SOKA Semily: *Fond Okresní národní výbor Turnov*, Inv. č. 15: Zápisy ze schůzí rady ONV, kniha 16, fol. 42

PŘEDSEDOVÉ MÍSTNÍHO NÁRODNÍHO VÝBORU HRADČANY PO ROCE 1945

JMÉNO	BYDLIŠTĚ	VÝKON FUNKCE	POZNÁMKA
VÁCLAV SLUKA	Trávníček / Český Dub	5 / 1945 — ?	Bývalý starosta Českého Dubu z roku 1938 uprchl před nacisty a po dobu okupace žil v Trávníčku. Založil Revoluční Místní národní výbor, ustavený v květnu 1945 a nahradil dosavadního starostu Václava Hlavatého z Trávníčku čp. 20.
???	???	???	Kdo vzešel z dohody místních politických stran v roce 1945, nevíme. Archiv obce z té doby se nedochoval.
FRANTIŠEK JÍRA	Letařovice čp. 2	1947? — 2 / 1948	Jako národní socialista byl nucen po komunistickém puči složit funkci.
JAROSLAV PATOČKA	Letařovice čp. 34	3 / 1948 — 1 / 1953	Dosazen jako kandidát KSČ v březnu 1948. Vyměněn vedením Okresního národního výboru Turnov pro „neplnění úkolů.“
JAROSLAV MIZERA	Hradčany čp. 30	1 / 1953 — 6 / 1960	Dosazen ONV, posléze potvrzen volbami v roce 1957.
JOSEF DLASK	Dehtáry čp. 22	6 / 1960 — 7 / 1964	Vzešel z voleb po sloučení obce Hradčany s obcí Chvalčovice (s osadami Dehtáry a Klamorna).
FRANTIŠEK KUPEC	Klamorna čp. 6	7 / 1964 — 5 / 1976	Sloučení MNV Hradčany s MNV Bílá a MNV Petrašovice, zánik samostatné obce.

Př.14: různé zdroje

TAJEMNÍCI MÍSTNÍHO NÁRODNÍHO VÝBORU HRADČANY PO ROCE 1945

JMÉNO TAJEMNÍKA	JMÉNO PŘEDSEDY MNV	VÝKON FUNKCE	POZNÁMKA
BOŽENA KRAUSOVÁ	JAROSLAV PATOČKA	1951 — 1953	z okresu dosazená tajemnice pro MNV Hradčany i MNV Chvalčovice
ZDENĚK PÝCHA	JAROSLAV MIZERA	1953 — 1960	místní tajemník a účetní JZD
OTA BAREŠ	JOSEF DLASK	1960 — 1964	předseda Vesnické organizace KSČ Hradčany, bytem v Českém Dubu
KAREL NOVOTNÝ	FRANTIŠEK KUPEC	1964 — 1971	předseda Vesnické organizace KSČ Hradčany
STANISLAV BERNARD	FRANTIŠEK KUPEC	1971 — 1976	někdejší předseda Vesnické organizace KSČ Hradčany VO KSČ a JZD Hradčany

Př.15: různé zdroje

Obr. 13: Předseda MNV Hradčany Jaroslav Patočka

Obr. 14: Předseda MNV Hradčany Jaroslav Mizera.

v opuštěné usedlosti na hradčanském Podole čp. 25, čímž ohrozil zde hrající si děti, jimž pak podle komise pro veřejný pořádek hrozil pád do odkryté studny.⁹⁹ Pak přichází v rychlém sledu předseda místní stranické buňky Karel Novotný, vystřídaný v roce 1971 dlouholetým funkcionářem a obecním *spiritem movens* Stanislavem Bernardem. Výměny na postech předsedů a tajemníků znázorňují přiložené tabulky.

Rada i plénum MNV se scházely porůznu, kde se dalo. Stálou úřadovnu obec neměla do roku 1965, kdy přesídlila spolu s vedením JZD do zrušeného mlýna v hořením Trávníčku.¹⁰⁰ Dá se říci, že předtím se schůze konaly tam, kam to měl nejbliž předseda MNV. Nejpozději od roku 1950 (ale zřejmě i dříve, kdy byl starostou František Jíra) se konaly v sále *U Matějků* v Letařovicích. Za předsednictví Jaroslava Mizery v sále *U Bobků* v Hradčanech. Po roce 1960 MNV zasedá v Dehtárech v bývalé škole a za posledního předsedy Františka Kupce schůze přesídlily do pohostinství *U Marušků* v Trávníčku a posléze do zmíněného mlýna o pár desítek metrů dál.

MNV rozdělával důchody, staral se, především v 50. letech, o zemědělskou politiku, udílel stavební povolení a sám řešil výstavbu a nutné opravy v obci. V tomto ohledu byly tématem číslo jedna neustálé opravy silnic.¹⁰¹ Do jednotlivých osad byla postupně zaváděna elektřina. V Hradčanech byla již od roku 1933.¹⁰² V roce 1948 pak následovaly Letařovice, v roce 1954 Dehtáry.¹⁰³ V roce 1957 se usnesla rada, že by výhledově měl být *elektrizován* i Trávníček.¹⁰⁴ V tom samém roce měla být přivedena do Hradčan telefonní přípojka. V roce 1968 byla po třech letech příprav zavedena telefonní linka do budovy mlýna v Trávníčku v sídle MNV a JZD.¹⁰⁵ V roce 1972 byly již zřízeny hovorny v Hradčanech, Letařovicích, Chvalčovicích i Trávníčku.¹⁰⁶

⁹⁹ Zápis z 19. července 1967, SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945–1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

¹⁰⁰ Paradoxně tak obec sídlila mimo své území, neboť mlýn se nacházel za řekou Mohelkou a katastrálně tak patřil pod sousední Vlastibořice. To o tři roky později změnil až ONV Liberec, kterým svým usnesením z 19. května 1968 přiřadil budovu mlýna do k. ú. Hradčany. Viz FILIP, BOCK 201, s. 19

¹⁰¹ Že jde o téma věčné dokazuje i to, že výstavba a udržování silnic byly hlavním tématem i prvorepublikových zastupitelstev. Viz HAVELKA 2014, podkapitola Místní politika anebo hádka o jedné silnici, s.34–35

¹⁰² DĚDEK 1984^d

¹⁰³ A Chvalčovice? Viz Zápis ze schůze rady MNV 22. března 1965, SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945–1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

¹⁰⁴ Zápis ze schůze rady MNV 9. ledna 1957. SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945–1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

¹⁰⁵ Zápis ze schůze pléna MNV 8. srpna. SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945–1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

¹⁰⁶ SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945–1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

Na popud *Státního památkového úřadu* byla v roce 1954 provedena generální oprava kostela sv. Jakuba v Letařovicích, jehož vzácný kazetový strop z roku 1722 s výjevy ze života sv. Jakuba většího hrozil propadnutím již na začátku století.¹⁰⁷ V letech 1972 a 1975 pak obec provedla další opravy během nichž byla vyměněna dožilá střešní krytina za dodnes sloužící plech.¹⁰⁸

V 70. letech poslanci MNV, zejména Miloslav Ludvík z Chvalčovic, zdůrazňovali potřebu opravy tamější kapličky. Kdy přesně došlo k její opravě bohužel nevíme. V roce 1965 si MNV naplánoval v rámci akce Z výstavbu vodní nádrže ve Chvalčovicích. Přípravy i samotná stavba se ale značně prodlužovaly, a tak byla nádrž dokončena až ke konci roku 1972 při celkových nákladech 88 tisíc Kčs složených z obecních financí i státního příspěvku.¹⁰⁹

Naproti tomu ale i celá řada místních institucí zanikla a předznamenala tak konec soběstačnosti obce co do občanské obslužnosti a nakonec její zánik. Bludný kruh zavírání institucí pro nedostatek lidí ještě nadále podpořil jejich stěhování pryč, neboť bylo v obci stále těžší existovat. Zavírání samozřejmě nebylo způsobeno pouze odezvou na klesající populaci. Šlo také o řízený politický projekt. V 50. letech šlo o to zničit *třídního nepřítele* v podobě soukromého sektoru a veškerou ekonomickou činnost podrobit státnímu dozoru a plánování. A pro stát je malá podhorská obec příliš malé měřítko. O hostincích a škole je pojednáno v samostatné kapitole. V Hradčanech ale také v roce 1958 zavřela kampelička, původně založená jako *Spořitelní a záložní spolek Hradčany* v roce 1911. Společný, ale privátní podnik sousedské výpomoci byl zestátněn, v roce 1953 se z něj stalo pouhé *jednatelství Státního spořitelny Turnov*. Přesto se jej nepodařilo udržet.¹¹⁰ Někdy kolem roku 1954¹¹¹ přestal mlít *Družstevní mlýn Sedlíštky* s historií sahající do začátku 17. století.¹¹² Mlýn sice katastrálně patřil pod Vlastibořice, ležel však za řekou Mohelkou v hořením Trávníčku. Jan Dědek vzpomínal na posledního stárka Rudlofa Hrdinu jako „*provokátora ke státnění a likvidaci*

¹⁰⁷ NOVÁ 2014 — NOVÁ, Eliška: *Archivní rešerše*, In: Letařovice, kostel sv. Jakuba — Stavebně historický průzkum, Rožmitál pod Třemšínem: Ing. Arch. Jan Pešta, 2014, s. 37

¹⁰⁸ SOKA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945—1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

¹⁰⁹ Zápis ze schůze Rady MNV 27. listopadu 1972. SOKA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945—1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

¹¹⁰ SOKA Semily: fond *Záložna Kampelička Hradčany*

¹¹¹ DĚDEK 1984^d

¹¹² Pro podrobnější čtení o osudech mlýna doporučujeme knihu JODAS 2015 — JODAS, Zdeněk: *Vodní díla v povodí Mohelky a Zábrdky*, Liberec: Roman Karpaš, 2015, s. 62

Mlýny které byly uzavřeny po socializaci vesnice, rok 1954.

Litavice	Bartos Karel	
Sealičky Quaterní	poslední stárek Rudolf Hrdina,	puha (Kata)
Ustiborice	Beran Antonia	
Slavkov	Jáns Jozef	
Kohoutovice	Jaroslav Václav	
Titi Quaterní	Růta J.	poslední stárek.
Mlebrda Dancslovice	Rechtigl Bohouš	
Český Dub	Jac Bohumil	
Bohumileč	Kovář Jozef,	tež puha (Kata)
Janovice	Jauli Jaroslav	
Bochora	Škola Adolf.	
Hochovice	Linka J	

Chlístov	Brechler Najman	Pod správou strany poradenská, náhumná řízení a pokro-minu rektoru
Čehrov	M.	

Př. 16: Seznam zavřených mlýnů po roce 1954.

podniků soukromých mlýnů — Bohumileč, Janovice, Podhora a dalších.¹¹³ Tak Družstevní mlýn Sedlíštko podobně jako Družstevní mlýn v nedalekém Třetí sice první vlnu zastavování soukromých mlýnů přečkaly a po roce 1951¹¹⁴ nadále mlely, zanedlouho byly ale také zastaveny. Svou živnost v Trávníčku ze zdravotních důvodů na sklonku 40. let přerušil kovář Josef Mizera¹¹⁵ a hradčanský Josef Jirounek se odstěhoval po roce 1945 *za lepším do Sudet*. Kovářská živnost již v obci obnovena nebyla a řemeslo tak pokračovalo až v rámci JZD pod rukama strojních zámečníků. „Tady byl obchod, tady byl řezník, tady byla hospoda. Přes ulici byl Mach, vyučenej krejčí. Jiránek paseckej byl švec, uměl všechno. Žito pražil a když bylo potřeba, tak mě vostříhal. Dříve lidi uměli všechna řemesla,” zavzpomínal na fungování obce ve svých mladých letech Vladimír Jiránek (*1929) z Hradčan čp. 17.¹¹⁶

Obr. 15: Pozůstatek telefonické hovorny, Letařovice čp. 21.

¹¹³ DĚDEK 1984^d

¹¹⁴ JODAS 2015, s. 65

¹¹⁵ Rozhovor s Boženou Plecháčovou vedený 8. dubna 2016 v Českém Dubu.

¹¹⁶ Beseda s pamětníky Marií Mizerovou, Lubomírem Bernardem, Jaromírem Dědkem a Vladimírem Jiránekem z obce Hradčany, vedená 25. října 2016 v Hradčanech.

Obr. 16: Kostel sv. Jakuba v Letařovicích kolem roku 1920. © Podještědské muzeum KS Český Dub

Obr. 17: Kostel sv. Jakuba v Letařovicích dnes.

Obr. 18: Kaplička ve Chvalčovicích. © Miloslav Rejha, Wikipedia

2.1.5 Letařovická škola 1770 — 1963

Mezi uzavřené instituce v obci se v roce 1963 zařadila i *Národní škola v Letařovicích* z důvodu naprostého nedostatku žáků. Vždy tomu tak ale nebývalo. Škola byla v Letařovicích založena již v roce 1770 a jejím prvním učitelem byl místní hrobník a kantor Václav Maruška.¹¹⁷ Vyučovalo se zprvu v Maruškově domku čp. 21. V průběhu 19. století byl postavena nejdřív roku 1807 nová jednotřídní budova čp. 24 a v roce 1886 byla slavnostně otevřena nová, již dvoutřídní budova čp. 30. V té také škola dosloužila.¹¹⁸ Tehdy měl školní obvod široký záběr, téměř kopírující obvod zdejší *římskokatolické lokálie* a hřbitova — Hradčany, Letařovice, Trávníček, Libíč, Loukovičky, Podjestřábí, Janovice a Radvánice.¹¹⁹ Tento obvod se neustále umenšoval tak, jak si dotčené osady a obce stavěly své vlastní školy. V 50. letech tak už školní obvod tvořily pouze Libíč, Hradčany, Trávníček, Letařovice a jeden žák docházel z Chvalčovic poté, co zde škola byla v roce 1959 zrušena.¹²⁰ Jak je patrné z příložené tabulky, nejpozději od začátku 20. století se škola potýkala s výrazným úbytkem žactva. Byl způsoben naznačeným zmenšováním školního obvodu, ale i obecným trendem úbytku venkovského obyvatelstva.

Posledními řídicími učiteli v Letařovicích se stali František Plecháč (1949—1950) a Josef Hartych (1950 — 1963).¹²¹ František Plecháč zde již krátce působil od roku 1946 před svým odchodem na vojnu. Mimo jiné tehdy v Hradčanech založil skautskou družinu, zmiňovanou ještě v listopadu 1949, kdy ve škole bylo instalováno loutkové divadlo. *Loutky ochotně poskytl hostinský Matějka z Letařovic, při představeních ochotně pomáhala IV. družina Junáka z Hradčan.*¹²² Plecháč byl hned následující školní rok 1950/1951 povolán na místo ředitele školy v Českém Dubě. Nový učitel Josef Hartych se stal neúnavným organizátorem kulturního života obce.

¹¹⁷ SOKA Liberec: Fond *Národní škola Letařovice*, Školní kronika 1770—1900

¹¹⁸ SOKA Liberec: Fond *Národní škola Letařovice*, Školní kronika 1770—1900

¹¹⁹ Hřbitov ale sloužil i dalším obcím, které měly svou vlastní školu. Je tak rozčleněn *de facto* podle jednotlivých osad včetně Klamorny, Chvalčovic a Dehtár — pozdějších částí hradčanské obce. Díky hřbitovu, věhlasnému kostelu a škole byly Letařovice, které měly i na tehdejší dobu poměrně málo obyvatel, velmi důležitou vesnicí v regionu a není divu, že zdejší sedlák Josef Košek se na konci 19. století stal i okresním starostou. V jeho době se dokonce místní občané pokusili obnovit v husitských válkách zaniklou samostatnou farnost.

¹²⁰ SOKA Liberec: Fond *Národní škola Letařovice*, Školní kronika 1957—1963

¹²¹ SOKA Liberec: Fond *Národní škola Letařovice*, Školní kronika 1940—1957 a SOKA Liberec: Fond *Národní škola Letařovice*, Školní kronika 1957—1963

¹²² SOKA Liberec: Fond *Národní škola Letařovice*, Školní kronika 1940—1957

POČET ŽÁKŮ ŠKOLY V LETAŘOVICÍCH DO JEJÍHO UZAVŘENÍ

	ŠKOLNÍ ROK 1902 / 3		ŠKOLNÍ ROK 1912 / 3		ŠKOLNÍ ROK 1922 / 3		ŠKOLNÍ ROK 1932 / 3		ŠKOLNÍ ROK 1942 / 3		ŠKOLNÍ ROK 1952 / 3		ŠKOLNÍ ROK 1962 / 3	
CHLAPCI / DÍVKY	39	64	50	36	32	31	29	22	20	20	7	10	4	3
CELKEM DĚTÍ	103		86		63		51		40		17		7	

Př. 17

Po zákazu Junáka spoluzaložil místní Pionýrský oddíl, o němž máme zprávy ještě z let 1958 a 1963, kdy jej vedla *žákyně Marie Vinšová z Trávníčku*.¹²³ Hartych při škole založil v roce 1955 i tzv. *mičurinský kroužek*.¹²⁴ Šlo v podstatě o praktickou výuku základů zemědělství, kdy si děti vyzkoušely na malém školním pozemku vypěstovat vlastní zeleninu a při hlavních sezónních pracích pomáhaly JZD. Název kroužku byl odvozen od věhlasného sovětského pěstitele a ovocnáře Ivana Mičurina (1855—1935), jehož reálné úspěchy v 50. letech mocně zprofanovala státní propaganda v čele se sovětským vědcem Lysenkem. Pojem *mičurinské pokusy* tak vstoupil do dějin spíše jako symbol diletantství.

I přes ohromné nasazení v oblasti kultury se Josefu Hartychovi nepodařilo zlomit obecný trend úbytku žáků. Část z nich už od začátku 60. let raději posílali rodiče do Českého Dubu. Hartych se bránil různě: „*Děti bylo málo. Tak to nechával propadat,*“ vzpomínají shodně Marie Najmanová a Marie Mizerová z Hradčan.¹²⁵ Počet dětí nadále dramaticky klesal. K 1. září 1963 bylo podle zápisu jednání MNV Hradčany zapsáno pouze 5 žáků, a proto byla škola z ekonomických důvodů uzavřena. „*Školní rok skončil 29. června se 7 žáky. Protože pro příští rok by byli jen 4 a není výhled na zlepšení, škola se ruší,*“ uzavřel Josef Hartych letařovskou školní kroniku.¹²⁶ Již v červnu 1963 jednal Místní národní výbor s V. Štrejchýřem, zástupcem odboru školství a kultury ONV Liberec. Ten přislíbil zřízení autobusové linky z Hradčan tak, aby se celkem 15 dětí z obce dostalo zavčasu do školy v Českém Dubu. Zavedení autobusové linky se ale táhlo několik let. Ještě v roce 1969 Miroslav Ludvík, nový předseda školské komise MNV Hradčany, navrhl, že by se škola mohla obnovit, když autobusy nejezdí. Zástupce okresu Ždánský ale oponoval, že sice není problém sehnat učitele, ale podle strany není *účelné ani výchovné obnovovat jednotřídky*.¹²⁷ V roce 1975 vyvstala potřeba ve spolupráci se sousedními obcemi najít vhodné místo pro novou školku.

¹²³ SOkA Liberec: Fond *Národní škola Letařovice*, Školní kronika 1957—1963

¹²⁴ SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945—1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

¹²⁵ Rozhovor s Marií Najmanovou, vedený 18. února 2012 v Hradčanech a *rozhovor s Marií Mizerovou, vedený 11. října 2016 v Hradčanech*.

¹²⁶ SOkA Liberec: Fond *Národní škola Letařovice*, Školní kronika 1957—1963

¹²⁷ Schůze pléna MNV Hradčany 28. února 1968, SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945—1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

Obr. 19: Předposlední správce školy v Letařovicích František Plecháč s dětmi, 1946

Obr. 20: Předposlední správce školy v Letařovicích Josef Hartych s dětmi, 1951. © SOKA Liberec

Obr. 21: Národní škola Letařovice, konec 40. let.

Obr. 22: Panaroma Letařovic s výraznou budovou kostela a školy.

Obr. 23: Školní mičurinský kroužek, 50. léta. © SOkA Liberec

Nastoupila silná generace tzv. *Husákových dětí*. I když se škola v Letařovicích jevila jako vhodný kandidát, byla po sloučení obcí pod společný MNV Bílá v roce 1976 zvolena varianta novostavby právě v této osadě.¹²⁸ Ve škole byla umístěna *Místní lidová knihovna* a dožila zde vdova po učiteli Hartychovi (+1972). Škola byla podle sdělení současného starosty obce Bílá Františka Pospíšila (1989 — současnost) prodána do soukromého vlastnictví pro rekreační účely po výstavbě nové hasičské zbrojnice v Hradčanech na začátku 90. let. Nová zbrojnice v sobě zahrnuje i kulturní sál a prostor obecní knihovny.

¹²⁸ Schůze rady MNV Hradčany 16. ledna 1975, SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945—1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

2.1.6 Každodennost podještědské obce

Kolorit socialismu charakterizovala specifická témata nového režimu, svými důrazy zcela odlišná od předchozí doby. Všeobecná oslava dělnické třídy a označování třídního nepřítele ale i boj proti *americkému broukovi* — mandelince bramborové.¹²⁹ Staré církevní svátky, při nichž se setkávali obyvatelé obce byli nahrazeny oslavami různých výročí, ať již osvobození, založení KSČ, VŘSR, atp. Obligátní byly prvomájové průvody. I v Hradčanech proběhly četné propagandistické besedy, které pořádal učitel Josef Hartych.

Šlo bezesporu o významnou osobnost místního kulturního života. Kromě učení předsedal *Osvětové besedě Hradčany*. Z obou pozic uspořádal nesmírné množství akcí „*Hartych furt něco vymejšlel,*” okomentovala učitelovo nasazení lakonicky Marie Najmanová.¹³⁰ O některých propagandistických akcích již byla řeč výše. Pozornosti by nám ale neměly uniknout i další Hartychovi aktivity. Nejprve 27. května 1951 a po velkém úspěchu také následující rok 1. června 1952 uspořádal v Letařovicích Sokolský den. Sám napsal ve školní kronice: „*Protože v obci naší není sokolská jednota a tělesná výchova je naprosto zanedbávána, ujal se ředitel školy sám odvážně nejnáročnější akce ve školním roce...*”¹³¹ Obou akcí se účastnilo několik stovek lidí. Kromě vlastních žáků letařovické školy dal dohromady i místní *dorostence*, kteří doplnili stav, aby mohly vzniknout živé obrazy i různá skupinová cvičení za doprovodu *Koškovy kapely*.¹³² Pamětnice Marie Mizerová, Marie Najmanová i Jarmila Tvrzníková vzpomínají na divadelní představení, za nimiž stál opět Hartych. „*V zimě 1957/8 sehráli místní ochotníci po 11 leté pauze hru Kouzelný koberec,*”¹³³ napsal Hartych ve školní kronice o jím založeném *divadelním kroužku Osvětové besedy Hradčany*. V další sezóně, konkrétně 13. února 1959, měla na sále U Bobků v Hradčanech premiéru hra *Kouzelná knížka*.¹³⁴

¹²⁹ V červnu 1950 tak žáci letařovské školy držely hlídky proti mandelince. Viz SOKA Liberec: Fond *Národní škola Letařovice*, Školní kronika 1940—1957.

¹³⁰ *Rozhovor s Marií Najmanovou, vedený 18. února 2012 v Hradčanech*

¹³¹ Sokol byl režimem zakázán v roce 1956. SOKA Liberec: Fond *Národní škola Letařovice*, Školní kronika 1940—1957

¹³² SOKA Liberec: Fond *Národní škola Letařovice*, Školní kronika 1940—1957

¹³³ SOKA Liberec: Fond *Národní škola Letařovice*, Školní kronika 1957—1963

¹³⁴ Tamtéž.

**Ředitelství národní školy v Letařovicích
a místní osvětová komise MNV**

pořádají

SOKOLSKÝ DEN

**v neděli
dne 1. června 1952
ve 14 hodin
na cvičišti
u národní školy
v Letařovicích**

PROGRAM:

1. Společný nástup, vztyčení vlajky, hymny.
2. Dystoupení žáků národní školy.
3. Dystoupení místních středoškolařů.
4. Dystoupení děvčat.
5. Závody, zápasy, společenské hry
a různé atrakce.

Občerstvení Vstupné dospělí 25 Kčs, děti 10 Kčs

Př. 18: Plakát na Sokolský den 1952. © SOKA Liberec

Obr. 24: Cvičení Sokolského dne v Letařovicích, 1952.

Obr. 25: Cvičenci Sokolského dne v Letařovicích, 1952.

Obr. 26: Cvičenci Sokolského dne v Letařovicích, 1952.

Obr. 27: Herci z představení Kouzelný koberec, 1958. © SOkA Liberec

Obr. 28: Herci z představení Kouzelná knížka, 1959. © SOkA Liberec

Obr. 29: Zdeněk Pýcha ml. jako krejčí Nitka ve hře Kouzelná knížka.

Osvětová beseda Hradčany p. Český Dub

Př. 19: Razítko Osvětové besedy Hradčany. © SOkA Liberec

V červnu 1958 převzal učitel do majetku Osvětové besedy *zvukový projektor*. Promítalo se často.¹³⁵ Na jaře 1963 uspořádala Osvětová beseda zájezd do libereckého divadla.¹³⁶ Zřejmě když po zrušení zdejší školy působil Josef Hartych (stále bydlící v Letařovicích) v Hrubém Lesnově a zároveň pracoval na okresním národním výboře, došlo k utlumení kulturních aktivit. Jistou vinu na tom mohlo mít i postupné rozšiřování televize.

Ze začátku šlo o velmi nekvalitní a hlavně nákladnou záležitost, a tak se sousedé shromažďovali v té

domácnosti, kde televize byla.¹³⁷ Připomínalo to *staré časy* konce první republiky, kdy se obdobným způsobem obyvatelé scházeli na poslech rozhlasu. V květnu 1967 na plénu padly stížnosti, „že opraváři televizorů nechodí včas.“¹³⁸ Teprve roce 1972 po Hartychově smrti se projednávalo opětovné založení *Osvětové besedy Hradčany* a zřízení kulturní místnosti na sále U Bobků. Vedení Osvětové besedy se ujal traktorista Jaroslav Čerpl z hradčanské *šestibytovky* čp. 36.¹³⁹

Stejně jako v předchozím období fungovaly v obci Hradčany a dodnes fungují spolky hasičů a myslivců. Období socialismu přežili snad díky své naprosté apolitičnosti. Hasiči existovali pod

¹³⁵ Zapisovatel zprávu o převzetí projektoru doplnil zábavným konstatováním, že „projektantem“ bude Karel Paulů z Hradčan. Zápis ze schůze rady MNV 26. června 1958. SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945–1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

¹³⁶ Zápis ze schůze pléna MNV 16. března 1963. SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945–1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

¹³⁷ *Rozhovor s Marií Mizerovou, vedený 11. října 2016 v Hradčanech.*

¹³⁸ Zápis ze schůze pléna MNV 18. května 1967. SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945–1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

¹³⁹ Zápis ze schůze pléna MNV 13. října 1972. SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945–1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

Obr. 30: Závody kár, Hradčany. 70.—80. léta

Obr. 31 Závody kár, náves v Hradčanech. 70.—80- léta.

názvem *místní jednotka Československého svazu požární ochrany (zkráceně v obecních spisech MJPO)*. V obci fungovaly jednotky tři: v Trávníčku, v Hradčanech a Chvalčovicích. Nejstarší byla jednotka trávnícká (zal. 1897), jež požívala strategické polohy u řeky Mohelky.¹⁴⁰ Proto se zde také konala hasičská cvičení. Jednotky pořádaly plesy a účastnily okrskových soutěží. Při několika příležitostech reálně pomohly i při hašení požárů.¹⁴¹ V Hradčanech a později i ve Chvalčovicích byly vybudovány požární nádrže. „*Scházelí jsme se na návsi, koupali jsme se. I z Chvalčovic přijeli, to byla nádhera v létě. A na všechno se našel čas,*” uvedla o jejich využití Marie Najmanová.¹⁴² V obci rovněž působil při MNV Výbor žen, který vedla Marie Marušková z Trávníčku čp. 15.

V 50. letech působila na Českokubsku kapela Václava Koška, původem z Trávníčku čp. 14.¹⁴³ Složená byla z mnoha místních občanů, hrál zde např. hostinský Maruška z Trávníčku, František Maruška z Chvalčovic, či Jaromír Dědek z Hradčan. Na tradici kapely navázala v 70. letech *Dechová hudba JZD Pokrok Bílá*.¹⁴⁴

O pionýrském oddíle působícím v 50. letech jsme se zmínili již v kapitole o letařovické škole. Marta Jírová z Kohoutovic vzpomíná na místní organizaci *Svazu socialistické mládeže (SSM)*, založené po roce 1970 společně pro okolní obce na Bílé. Šlo prý hlavně o kulturní klub, sdružující mladé. SSM pořádalo širokou škálu různých akcí. „*Dělali se třeba volejbalový turnaje,*” vzpomíná Marta Jírová.¹⁴⁵ Společně s Václavem Najmanem nejml. z Hradčan čp. 10 zavzpomínali také na několik ročníků závodů kár: „*Mohl to bejt vozejk, kočárek. Kluk jel, holka se vezla. Startovalo se v Hračanech a pak se jelo přes Brouška na Bílou. Pravidelně vyhrával Jarka Tvrzníků z Petrašovic s Danou Mizerovou z Hračan.*”¹⁴⁶ „*Mělo to bejt v různých kostýmech. A vzadu jezdil tzv. alegorickej vůz. Auto, který sbíralo ty, co už nestačili,*” dodává Václav Najman.¹⁴⁷

¹⁴⁰ KRONIKA TRÁVNÍČEK — *Kronika hasičů Trávníček*, v majetku SDH Trávníček

¹⁴¹ Například 6. září 1969 dostala pochvalu od obce chvalčovská jednotka za zásah při požáru stodoly v Hradčanech. SOKA Liberec: Fond MNV Hradčany (1945–1976), *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

¹⁴² *Rozhovor s Marií Najmanovou*, vedený 18. února 2012 v Hradčanech

¹⁴³ Kapelu založil jeho otec v roce 1918.

¹⁴⁴ KRONIKA BÍLÁ — *Kol. autorů: Kronika obce Bílá 1928–1992*, Bílá: dostupné na Obecním úřadě v Bílé, s. 150

¹⁴⁵ *Rozhovor s Martou Jírovou*, vedený 17. března 2016 v Kohoutovicích.

¹⁴⁶ *Rozhovor s Martou Jírovou*, vedený 17. března 2016 v Kohoutovicích.

¹⁴⁷ *Telefonický rozhovor s Václavem Najmanem*, vedený 29. listopadu 2016.

2.1.7 Doznívající tradice

Byť doba jim nepřála, zůstalo v povědomí hradčanských občanů několik výročních zvyků a projevů venkovské každodennosti dob předešlých. Fotografie, kterou můžeme zařadit do 50. až začátku 60. let ukazuje typické hradčanské *čumprďáky*. Místní muzikanti s různými kostýmy pochodovali během masopustu od domu k domu. „*To jsme byli všichni ustrojený v maskách. Já jsem našla v truhle po tchejní nějaký šaty. A bylo to,*” vzpomínala paní Marie Najmanová z Hradčan.¹⁴⁸ I v Trávníčku obcházeli *čumprďáci*, jak nám dokládá fotografie ze 30. let. Můžeme na ní spatřit třeba klasické masky *žida* nebo *slaměného*. Zde ale zvyk, udržovaný místními hasiči zanikl dříve.¹⁴⁹ Marie Najmanová vzpomněla i slavení jmenin: „*Tady vůbec byl zvyk, tak tydlety slavný muzikanti, hráli, když měl někdo svátek. Já jsem Marie a tady bylo Marií hodně. A všude něco dostali. Víte, jak chodili domů? Jak motyky! Ale víte jak to bylo pěkný?*“

Největší kulturní událostí v obci bývala zcela jistě *letařovická pout'*, konaná každý rok v červenci na svátek tamějšího patrona sv. Jakuba Většího. Pamětníci se shodují, že jako slavnost bytostně spjatá s katolickou vírou se dlouhá léta nemohla konat. Stejně tak z kalendáře zmizelo slavení *Božího Těla*, tedy *Slavnosti Těla a Krve Páně*. Pohyblivý svátek navázaný na *Velikonoce obnášel* slavnostní mši svatou s procesím. V něm chodil kněz s monstrancí pod baldachýnem a zastavovalo se u čtyř venkovních oltářů, které k té příležitosti vyrobili místní. Zachovala se velmi příznačná poslední zmínka z června 1951 ve školní kronice: „*...první den po svatodušních svátkách bylo v poslední hodině vyučovací oslaveno 30 let založení Komunistické strany Československa.*” O *letařovické svatojakubské pouti* máme poslední zprávy v roce 1950, kdy obec vybírala 50 Kčs od jednotlivých stánkařů.¹⁵⁰ Na dlouhou dobu byly jakékoliv náboženské projevy vykázaný z veřejného prostoru do kostelů. Komunistický režim podnikl proti církvím řadu opatření.

¹⁴⁸ *Rozhovor s Marií Najmanovou, vedený 18. února 2012 v Hradčanech*

¹⁴⁹ *Rozhovor s Boženu Plecháčovou vedený 8. dubna 2016 v Českém Dubu.*

¹⁵⁰ Zápis ze schůze rady MNV 25. července 1950. SOKA Liberec: *Fond MNV Hradčany (1945–1976), Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

Obr. 32: Čumprďáci Hradčany, kolem roku 1960.

Obr. 33: Čumprďáci Trávníček, kolem roku 1930.

Obr. 34: Pohřeb. Vůz řídí Jan Dědek z Hradčan. 50.—60. léta 20. století.

Obr. 35: Pohřební procesí. 60.—70.léta 20. století.

Jejich samostatnost byla omezena podle zákona č.218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem.¹⁵¹ Na všechny církve dohlížel zákonem ustanovený Státní úřad pro věci církevní.¹⁵² Na okresní úrovni dohlíželi na jednotlivé náboženské komunity církevní tajemníci.¹⁵³ Letařovická pout' byla obnovena nakrátko v letech 1965 — 1969. Dozvídáme se, že v roce 1966 „...členové pionýrského tábora se loni neukázněně chovali při pouti v Letařovicích v kostele, kde jsou historické památky,” s poznámkou, že „...takový případ se nesmí opakovat letos, kdy pout' organizuje dozorčí výbor Jednoty společně s JZD.” Následovala téměř desetiletá pauza.

V kostele sv. Jakuba probíhaly bohoslužby. A i když farníků ubývalo, zůstal kostel důležitým centrem a nejspíše na poslední cestě se tu všichni obyvatelé opět sešli. Paradoxně i představitelé KSČ: „A když umřel, tak mu tam mluvil okresní tajemník straník, ale samozřejmě i farář. No, to se může stát na venkově!”¹⁵⁴ vzpomíná na pohřeb jednoho z nich letařovický chalupář Karel Engel. Mluví také o celkové vysoké úrovni pohřbů, jaké se zde konaly ještě v 70. a 80. letech¹⁵⁵: „Koně vyštafírovaný. Valník vyzdobenej chvojím, na tom ležela rakev. To bylo důstojný, jak se tím údolím ozývá muzika. A lidi jdou všichni v černým. Tady v Praze se to lífruje co hodinu.”

2.1.8 Chalupníci, chalupáři a chataři

V této podkapitole bychom se chtěli obecně dotknout tématu bydlení na vesnici a jeho proměn v druhé půlce 20. století. Zároveň se také budeme věnovat fenoménu *chalupářství*, který dřívější stále osedlou vesnici proměnil téměř z poloviny na rekreační sídlo.

Po druhé světové válce se osada Hradčany z části vylidnila. Především chudí domkáři a chalupníci z kopcovitých místních částí Podola, Pasek a Votče odcházeli do Sudet za lepšími životními podmínkami.¹⁵⁶ Jen málo chalupníků v Hradčanech zůstalo, zatímco bohatší obyvatelé z návsní části Hradčan setrvali všichni. Stejně tak Letařovice a Trávníček tento poválečný exodus

¹⁵¹ Zákon o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem č. 218/1949 Sb. Dostupné na: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-218>, citováno dne 24. listopadu 2016. Platný po mnoha novelizacích až do roku 2012.

¹⁵² Zákon, kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní č. 217/1949 Sb. Dostupné na: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-217>, citováno dne 24. listopadu 2016.

¹⁵³ Administrativní zásahy proti církví, Dostupné na: http://www.totalita.cz/cirkev/cir_03.php, citováno dne 24. listopadu 2016.

¹⁵⁴ Necítíme potřebu dotyčného jmenovat. Rozhovor s Karlem Engelem, vedený 7. listopadu 2016 v Praze-Ďáblicích.

¹⁵⁵ Samozřejmě se zde konají i dnes.

¹⁵⁶ Podrobně viz HAVELKA 2014, kapitola 8.2 Směr Drausendorf, s.74—76

Obr. 36: Chata z bývalé tramvaje v Hradčanech.

tolik nepostihl. Z této první vlny se většina domů nedochovala, postupně zchátrala¹⁵⁷ a celé, dříve pečlivě udržované stráně mezi Hradčanami a Trávníčkem zarostly náletovými dřevinami. V 60., hlavně pak ale v 70. a 80. letech jsme svědky zajímavého jevu. V té době dožívala poslední generace, která byla ochotná ve starých, převážně dřevěných domech bydlet. Civilizační standard se zvyšoval a všudypřítomný byl apel na život *jako ve městě*, čili jako v paneláku. Nemůžeme se divit, že celá řada obyvatel proto přikročila ke stržení starých často dožilých domů a postavila tzv. *bytovky*. Například ze sčítání lidu v roce 1961 je patrné, že koupelna s teplou vodou a splachovacím záchodem byla pouze v jednom domě ze 119 v celé obci!¹⁵⁸ Tento trend šel v ruku v ruce se všeobecným zlepšením finančních poměrů obyvatel. Po drsné měnové reformě a kolektivizaci, kdy šla ekonomika prudce dolů, nastala v 60. letech jistá stabilizace. JZD vyplácelo své zaměstnance lépe než v 50. letech.

¹⁵⁷ Tamtéž, viz mapa na straně 77

¹⁵⁸ Toto sčítání je vzhledem k svému historickému mládí a řadě citlivých informací, týkajících se současných obyvatel, zatím badatelsky nepřístupné. Vycházeli jsme z jednoduché tabulky pořízené komisí MNV pro výstavu. SOKA Liberec: Fond MNV Hradčany (1945–1976), Komise MNV, *Různé*, neuspořádáno.

Novostavby vznikaly pouze v omezené míře. Již neměly hospodářské zázemí, neboť jejich obyvatelé u svého domu nepracovali — došlo tak k naprosté změně charakteru venkovské zástavby, typické svým trojdílným uspořádáním.¹⁵⁹ Dozvídáme se tak od Jana Dědka, že hradčanské čp. 14 „převzal mladý Láďa Jiránek a postavil krásný rodinný dům (čp. 37).¹⁶⁰” Nový dům se dle požadavků městského způsobu bydlení si postavila i rodina Bláhova (čp. 30) a Štancíková (čp. 31) v Trávníčku. V případě Štancíkových vznikl nový dům vedle dodnes stojící roubenky čp. 5. Na místě bývalé stodoly vznikl rodinný dům, na který se přeneslo i původní čp. 10. Starý roubenný dům slouží dodnes jako sklad a hospodářské zázemí. V Letařovicích jmenujme novostavbu čp. 34. V roce 1968 se JZD Hradčany rozhodlo vystavět v Hradčanech pro své zaměstnance tzv. *šestibytovku*. Malý panelový dům čp. 36 byl kolaudován na začátku 70. let.¹⁶¹ JZD Pokrok Bílá takto zadaptovalo bývalou školu v Dehtárech v roce 1973.¹⁶² Mnohem častěji než k novostavbám se obyvatelé uchýlovali k přestavbám obytných částí svých usedlostí se zachováním původního členění hospodářské části. Především ve větších usedlostech totiž stále obyvatelé chovali, byť v omezené míře, hospodářská zvířata. Přestavba do zděného brizolitového kabátu čekala např. dům rodiny Dědkovy v Hradčanech čp. 18. Není naším cílem vyjmenovat vyčerpávající seznam všech, uveďme za všechny alespoň následující: v Hradčanech Bernardovi čp. 2, Vítkovi čp. 4, Jiránkovi čp. 17, Machovi čp. 29. V Letařovicích Müllerovi čp. 12, Pýchovi čp. 14, Maruškovci čp. 25. V Trávníčku čp. 7 u Vinšů a čp. 19 u Bláhů.

Vzhledem k tomu, že se tento trend začal projevovat v éře socialismu, která se vyznačovala naprostým nedostatkem stavebního materiálu, nebyla prakticky možná vybudovat na místě starých roubenek, často mistrovských děl tesařů, kvalitní architekturu. Zánikem tradičních řemesel byli lidé připraveni o možnost potřebné údržby starých domů. Domy chátraly také vinou používání průmyslových chemických nátěrů, naprosto nerespektujících vlastnosti tradičních stavebních materiálů.¹⁶³ Platilo památkářské pravidlo *konzervace chudobou*.

¹⁵⁹ Obecně ŠKABRADA 1999 — ŠKABRADA, Jiří.: *Lidové stavby: architektura českého venkova*. Praha: Argo, 1999.

¹⁶⁰ DĚDEK 1984^d

¹⁶¹ SOKA Liberec: *Fond MNV Hradčany (1945—1976), Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ V případě dřeva a hlíny jde především o jejich prodyšnou a tím zabránění zadržování vlhkosti. Obecně viz např. RICHTER 2013 — RICHTER, Kerstin (ed.): *Opravy podstávkových domů: příručka pro majitele a stavebníky*. Niesky: Okres Görlitz, Úřad pro regionální rozvoj; Zittau: Kancelář Umgebundeland; Liberec : Liberecký kraj, Odbor regionálního rozvoje a evropských projektů, 2013

Kdo neměl peníze (především osamocení důchodci a tzv. JHR — jednotlivě hospodařící rolníci, o nichž bude ještě řeč), svůj dům neopravoval a nepřestavěl, dožil v něm nebo jej prodal nové společenské vrstvě, která se vesnici objevila v 60. letech — chalupářům. Ti přišli souběžně s bohatnutím společnosti v druhé půlce 60. let. Přispělo i zavedení pětidenního pracovního týdne v roce 1968. Lidé z města si mohli dovolit koupit druhou nemovitost na venkově. Motivace byly jistě různé a není posláním této práce fenomén chalupářství podrobně analyzovat. Povšimněme si ale paradoxu, že zatímco obyvatelé vesnice hnala touha se co nejvíce připodobnit městským životním standardům, noví vlastníci naopak často hledali zanikající kouzlo starých chalup s kachlovými kamny, petrolejkami a obligátní kadibudkou. To umocnila v 70. letech *normalizace*. Z letních sídel se staly malé ostrůvky osobní svobody, úniky z každodenní šedi *husákovské doby*.

Chalupář Karel Engel vzpomíná, že když chtěl v roce 1973 koupit v okolí Hradčan rekreační objekt, pomocnou ruku mu podal tehdejší tajemník MNV: „*Starej Bernard šel okamžitě se mnou, že mi ukáže nějaký chalupy. První co mi prodával byla kovárna. To se mi líbilo, v zákrytu. Ale viděl jsem, že tam byl sklad hnojiv. Tak jsme jeli do těch Letařovic a von měl klíče a slovo dalo slovo.*“¹⁶⁴ Koupil objekt čp. 18 od bratra posledního majitele, který donedávna, až do své smrti, zchátralé stavení obýval. V roce 1967 po smrti samostatného rolníka Jaroslava Lanka v Dehtárech čp. 2 schválil národní výbor prodej domu a jeho změnu na rekreační Ing. Aloisi Meňovskému z Prahy. Meňovský se narodil v Trávníčku, kde stále bydleli jeho rodiče. Převod proto MNV bezodkladně schválil.¹⁶⁵

Takové štěstí neměli mladí manželé Brožovi z Prahy. „*Po svatbě jsme začali mít zájem o jiný typ bydlení a v té době tedy chalupy. Otec samozřejmě ihned nabídl svoji chalupu v Hradčanech. Jeli jsme se tam podívat a zjistili jsme dost neutěšený stav.*“ Roubený dům čp. 13 v Hradčanech na konci 60. let chtěl Ing. Josef Brož převzít od svého nevlastního otce Václava Kasky. Ten bydlel v nedalekých Kobylech a svou rodnou chalupu předtím podědil od svých rodičů. Fakticky ale převzal stavení do správy Místní národní výbor. „*Chalupa byla obsazena místním JZD, jistým panem Kobrlem, který pracoval jako traktorista. On se chtěl vystěhovat, ale neměl kam,*“ vzpomíná Josef Brož.¹⁶⁶ Po několikaletém

¹⁶⁴ Rozhovor s Karlem Engelem, vedený 7. listopadu 2016 v Praze — Ďáblicích.

¹⁶⁵ Zápis ze schůze rady MNV 10. listopadu 1967. SOKA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945–1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

¹⁶⁶ Rozhovor s Josefem Brožem, vedený v 29. ledna 2012 v Praze — Zahradním Městě.

přesvědčování zajistil MNV Kobrlemu ubytování v *bytovce* v bývalé škole v Dehtárech¹⁶⁷ a teprve poté rodina mohla dům opravit a začít využívat. Zcela ojedinělý případem je pak prodej bývalého letařovického mlýna čp. 4 libereckému pěveckému sboru *Severáček*. Usedlost, v níž do té doby hospodařila samostatná rolnice Anna Bartošová, zakoupil sbor v roce 1973.¹⁶⁸ Až dosud zde pořádá letní tábory a pěvecká soustředění.

Někdejší *chalupníky* symbolicky vystřídali *chalupáři*. Jejich péčí byla uchována řada cenných památek lidové kultury. Za všechny jmenujme stavení čp. 3 (*dolení* Dědkovi), čp. 7 (Vácovi), čp. 16 (Fialovi) či čp. 28 (Brožovi) v Hradčanech a již zmíněné čp. 18 (Engelovi) v Letařovicích. Několik domů v obci na svou záchranu, nebo konečnou zkázu ještě čeká. Jsou to domy neosídlené od smrti svých původních obyvatel. Již zcela zarostlý okolní vegetaci vzdoruje ranám osudu dům Josefa Najmana (+1979) čp. 19 na hradčanském Podole. Další opuštěné domy nalezneme v Trávníčku, na Klamorně i ve Chvalčovicích, kde se rozpadá zděný klasicistní statek přímo na návsí.

Další skupinou, nově osedlou v obci Hradčany se stali *chataři*. Lidé z měst, kteří ale oproti chalupářům preferovali stavbu nového víkendového příbytku. V *prosinci* 1969 zažádal na MNV Hradčany předseda *Okresního národního výboru v Liberci* Miroslav Skákal o možnost využití vedlejší parcely v souvislosti se stavbou svého srubu v Letařovicích pod kostelem.¹⁶⁹ V *únoru* 1970¹⁷⁰ následovala žádost „*k získání pozemku na výstavbu chaty v Letařovicích*“ od Ing. Hlinovského z Prahy a v „*září* 1970 s. *Šimci*.“¹⁷¹ Postupně zde vyrostla řada čtyř chat. A další následovaly v celé obci. Nová zděná chata vznikla i na půdoryse čp. 8 v Hradčanech na samotě Paseky. Unikátem se stala chata v lokalitě *u prachárny*, kterou si František Flanderka z Jablonce nad Nisou zadaptoval z vyřazené karoserie tramvaje.¹⁷² V blízkosti se nalézají armádní strážní budka, pamětník roku 1938, kdy tu

¹⁶⁷ Za měsíční činži 30 Kčs se tak stalo v dubnu 1973. Viz zápis schůze rady MNV Hradčany 27. dubna 1973. SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945–1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

¹⁶⁸ Zápis ze schůze rady MNV 18. července 1973. SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945–1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

¹⁶⁹ Je zajímavé, že v té době byl Miroslav Skákal jako přívrženec Pražského jara již přes dva měsíce odstaven od moci, i když mu byla funkce oficiálně zatím ponechána. Možná právě z důvodu osobní ostrakizace své úsilí napřel do stavby odpočinkového sídla. Viz kapitola Velké dějiny (ne)hýbají a zápis ze schůze rady MNV 5. prosince 1969. SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945–1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

¹⁷⁰ zápis ze schůze rady MNV 27. února 1970. SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945–1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

¹⁷¹ Zápis ze schůze rady MNV 3. září 1970. SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945–1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

¹⁷² Komise pro výstavbu, žádost ze dne 20. června 1967. SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945–1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

armáda v Dědkově kamenolomu vybudovala muniční sklad, který sloužil až do 50. let. Tu coby chatu koupil od MNV Hradčany Václav Mařata, předseda JZD ve Starém Harcově.¹⁷³

Většina těchto objektů má dnes již *nové číslo evidenční (ev. č.)*. Důvodem, proč raději uvádíme stará čísla popisná (a samozřejmě čísla evidenční tam, kde jiná nikdy přidělena nebyla. To se týká především chat) je celková přehlednost a udržení kontinuity v líčení dějin obce, neboť ta byla zavedením ev. č. a přečíslováním starých čp. zpřetrhána. Zanikla vazba čísla domu s konkrétním místem, začasťe trvajícím od prvního tereziánského číslování domů. Bez vědomí, který dům měl dříve jaké čp. se těžko pátrá v historii. A i když se snažíme pečlivě všechna čísla poskládat dohromady, máme u každé osady pár bílých míst. Navíc ne všechny rekreační objekty mají číslo evidenční, ale ponechaly si číslo popisné. I z těchto důvodů je těžké určit, kolik je v současné době skutečně rekreačních a kolik stále osedlých domů (současná sčítání lidu nám poskytují přehled o celé obci a nikoliv jednotlivých osadách). Celkově jsme na území bývalé obce napočítali kolem 66 objektů s *přiděleným číslem evidenčním* a 105 s číslem popisným. Výraznější je počet objektů s ev.č. především v Letařovicích, kde tvoří 70 % celkového fondu.¹⁷⁴

Chataři a chalupáři přinesli do vesnice vlastní specifický životní styl. Některým se podařilo splynout s původními obyvateli lépe, jiní se od vesnice izolovali a o víkendech žili pouze pro sebe. Karel Engel vzpomíná na svého dobrého přítele, někdejšího prvního předsedu JZD Letařovice Josefa Marušku: „...to byl důstojnej člověk. Naprosto férovej a přímej. Vzpomínám si, že mi jednou řek': ‚nerozumíte tomu a mluvíte vo tom.' Ty lidi uměli! Měli krávy, měli koně. Život v tomhle kraji musel bejt nesmírně tvrdej.¹⁷⁵” Josef Brož vzpomíná na své starousedlé sousedy také jako na přátele s tím, že vedle vzájemné výpomoci „docházelo i ke vztahům obchodním. Jsme si vyměňovali různý stavební materiály.¹⁷⁶” Zcela svébytnou kapitolu pak tvoří kulturní iniciativy chatařů a chalupářů. Na chalupě u Engelu čp. 18 v Letařovicích se v 70. letech setkávali jak starousedlíci, tak noví chataři. Při jednom z takových posezení vznikl nápad vrátit se ke starým lidovým zvykům: „Budou velikonoce, tak obnovíme pomlázku,' řekli jsme. A místní se za tři roky přidali k nám.” V druhé polovině 70. let došlo

¹⁷³ Zápis ze schůze rady MNV 16. června 1968. SOkA Liberec: Fond MNV Hradčany (1945—1976), Komise MNV, Různé, neuspořádáno.

¹⁷⁴ Informace vychází z mapových podkladů dostupných na Geoportále Českého ústavu zeměměřičského a katastrálního. Dostupné na: <http://geoportal.cuzk.cz/>, citováno 27. listopadu 2016

¹⁷⁵ Rozhovor s Karlem Engelem, vedený 7. listopadu 2016 v Praze — Ďáblicích.

¹⁷⁶ Rozhovor s Josefem Brožem, vedený v 29. ledna 2012 v Praze — Zahradním Městě.

z popudu zdejší party chatařů a chalupářů i na obnovení letařovické pouti: „*Opejkaly se buřty. Na návsi jsme dali stoly, od Maruškovy v Trávníčku jsem vzal bonbóny a pivo. ...Napsali jsme transparent: Letařovická pout' vás vítá. A lidi čuměli. V Letařovicích byla taky hospoda u Matějků. Ale ti s tím nechtěli nic mít. Paní Matějková mi říkala: ,to bych si zbytečně vzpomínala starý časy,'¹⁷⁷” vypráví Karel Engel. Pout' sice proběhla v provizorních podmínkách a bez původního církevního obsahu, stala se ale impulzem pro další roky, kdy organizaci oblíbené příležitosti vzájemného setkání převzali místní hasiči. Po sametové revoluci došlo i k obnovení poutní slavnosti v kostele sv. Jakuba.*

Obr. 37: Bytový dům čp. 30 postavený v roce 1976 v Trávníčku.

¹⁷⁷ Rozhovor s Karlem Engelem, vedený 7. listopadu 2016 v Praze – Ďáblicích.

Obr. 38: Dům čp. 19 v Trávníčku. Původní stav.

Obr. 39: Dům čp. 19 v Trávníčku po přestavbě.

Obr. 40: Šestibytovka čp. 36 v Hradčanech. © mapy.cz

Obr. 41: Šestibytovka čp. 36 v Hradčanech. Zadní trakt.

Obr. 42: Dům čp. 28 v Hradčanech, kolem 1920.

Obr. 43: Dům čp. 28 v Hradčanech po citlivé rekonstrukci

Obr. 44: Zanikající dům čp. 19 v Hradčanech.

Obr. 45: Zanikající dům čp. 6 v Trávníčku.

2.2 Kulacký kalendář

Ve svém líčení událostí 50. let na podještědské vesnici se nutně musíme dotknout i tématu procesů s tzv. *vesnickými boháči*. Komunistický režim se potřeboval v rámci započaté *kolektivizace* vypořádat právě s představiteli starých pořádků na vesnici, tedy většími hospodáři, zpravidla nad 20 hektarů, s někdejší *selským stavem*. Oni představovali ekonomickou moc venkova, sepětí s půdou a tradicí začasté sahající stovky let nazpátek. Často se jednalo rovněž o lokální morální autority. Jejich vliv na ostatní obyvatele proto byl zásadní i na začátku 50. let. Státní politiku vůči venkovu, již se budeme věnovat podrobněji v dalších kapitolách o JZD, shrnul lapidárně Klement Gottwald ve svém projevu na IX sjezdu KSČ v květnu 1949: „*Nebude u nás socialismu bez přechodu vesnice k socialismu!*”¹⁷⁸ Selský stav se pro komunistický režim stal politicky snadným cílem. Lze konstatovat, že straně stačilo přiživit závist, kterou část venkovského obyvatelstva vůči sedlákům pocitovala.¹⁷⁹ Témata jako sociální nerovnost a nespravedlnost hýbala venkovem již daleko v minulosti a zavdala například příčiny ke vzniku českého družstevnictví dlouho před nástupem komunismu.¹⁸⁰ Navíc se, jak poukazoval kovář Josef Mizera, část sedláků před lidmi zkompromitovala za války šmelinou.¹⁸¹ KSČ si také dokázala získat body voličů druhou pozemkovou reformou a mezi lety 1945 až 1948 tak došlo k částečné emancipaci drobných chalupníků. O jejím průběhu v Hradčanech ale kvůli torzovitě zachovanému obecnímu archivu zprávy nemáme.¹⁸²

„*Co se změnilo v naší obci po tak velikém historickém zvratu? Nic. Sedlák zůstal sedlákem, hospodařil si po svém dál, hledě urvat co nejvíce pro sebe a co nejméně dát na společný stůl v dodávkách,*”¹⁸³ tak vzpomíná na situaci poněkud tendenčním, ale platným hlasem, zastupujícím část

¹⁷⁸ Velmi poučný vhled do dobové atmosféry nám poskytl sborník TVRZNÍK 1974 — TVRZNÍK, Josef (ed.): *25 let budování socialistického zemědělství na Liberecku*, Liberec: Okr. zeměd. správa, 1974, citace ze strany 3.

¹⁷⁹ Odkazují se obecně k výtečné eseji filozofa Erazima Koháka *Mezi přijatelným a nevyhnutelným*, In: KOHÁK 2010 — Kohák, Erazim: *Domov a dálava, kulturní totožnost a obecné lidství v českém myšlení*, Praha: Filosofia, 2010.

¹⁸⁰ Obecně FEIERABEND 2007 — Feierabned, Ladislav Karel: *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*, Volary: Stehlík, 2007

¹⁸¹ Tohoto problému jsem se dotkl ve své bakalářské práci, viz HAVELKA 2014, kapitola 6.4. Šmelina, s.62—63

¹⁸² Konkrétně z let 1945 — 1951 se nedochoval ani jediný dokument.

¹⁸³ MIZERA! — MIZERA, Josef.: *Torzo kalendáře na rok 1953 s poznámkami*, Trávníček: rukopisná pozůstalost u rodiny autora, nedat.

vesnice ,trávnícký kovář Josef Mizera. Komunistická strana chtěla zdiskreditovat selský stav jako nepřátelskou třídu, a proto také umně rozšířila hanlivé označení *vesnický boháč*. Podle sovětského vzoru se rovněž ujal i ruský termín *kulak*. I proto jsme se rozhodli tuto kapitulu nazvat Kulacký kalendář, podle dochovaného trhacího kalendáře na rok 1953 z pozůstalosti zmíněného kováře Mizery.¹⁸⁴ Ten si do něj poznačoval, kdy byl kdo z *kulaků* nejbližšího okolí zatčen.

Vláda potřebovala finálně zlomit vliv selského stavu, aby mohla zdárně dokončit kolektivizaci. Cestu, jak toho dosáhnout, naznačila dlouho připravovaná *směrnice tří ministrů* z 22. října 1952.¹⁸⁵ Šlo o tajný materiál, sestavený ministerstvy vnitra, spravedlnosti a národní obrany. Úřední cestou pojmenoval dnes již všeobecně známý scénář přesídlení celých selských rodin. Ministerstvo národní bezpečnosti mělo v gesci zákaz pobytu,¹⁸⁶ vyhledání nového pobytu,¹⁸⁷ jakož i nového pracovního místa. Okresní národní výbory měly fyzicky provádět samotné stěhování a veškeré útraty měly být zaplacený z konfiskovaného majetku. Kulaci byli většinou určováni na práci na Československých státních statcích. Do celé akce byly angažovány okresní národní výbory, okresní prokurátoři a krajské velitelství Státní Bezpečnosti. Akce se kvůli značným problémům, zapříčiněnými vzájemným soupeřením jednotlivým státních složek, na jaře 1952 na půlroku zastavila. Hlavním problémem byl fakt, že společně s přesídlováním kulaků na státní statky probíhala kampaň na jejich očistu od vesnických boháčů.¹⁸⁸ V srpnu 1952 byla schválena nová *Soustava administrativních opatření proti vesnickým boháčům*. Nově měly být zřizovány okresní komise, složené ze zástupců okresní organizace KSČ, zemědělského a bezpečnostního referenta ONV. Tyto komise pak rozhodovaly o jednotlivých případech. Samotné přesídlení pak dostaly do kompetence III. referáty (bezpečnostní, pro vnitřní věci) ONV.¹⁸⁹ O konkrétním jednání tohoto referátu turnovského ONV bude pojednáno níže. Celá centrální akce byla zastavena v létě 1953,¹⁹⁰

¹⁸⁴ MIZERA^m — MIZERA, Josef.: *JZD Hradčany a Jaroslav Mizera*, Trávníček: rukopisná pozůstalost u rodiny autora, nedat.

¹⁸⁵ V tomto odstavci obecně vycházíme z publikace BLAŽEK 2010 — Blažek, Petr (ed.): *Akce "K": vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*, Praha: Pulchra, 2010, v tomto konkrétním případě s. 74

¹⁸⁶ BLAŽEK 2010, s. 76

¹⁸⁷ Konkrétně měl tuto agendu na starost vězeňský odbor MNB. Viz BLAŽEK 2010, s. 82

¹⁸⁸ BLAŽEK 2010, s. 88—89

¹⁸⁹ BLAŽEK 2010, s. 100—101

¹⁹⁰ BLAŽEK 2010, s. 140

v různých regionálních obdobích pokračovala i v dalších letech, jak se přesvědčíme např. u případů Ladislava Vítka z Hradčan a Fratiška Štancíka z Podhory, kteří byli také označeni za *vesnické boháče*. Historik Karel Jech uvádí číslo 1888 přesídlených rodinných celků, jde ovšem o čísla čerpaná z centrální evidence. Odhaduje se, že se akce Kulak a její nevidované pokračování dotklo v Československu kolem 4000 rodin.¹⁹¹

V následujících odstavcích se podíváme na konkrétní situaci na Československu a v obci Hradčany, abychom mohli jednak nahlédnout regionální specifika, ale také odhlédnout od statistiky a pochopit celý proces skrze jednotlivé rodinné příběhy a tragédie. Nesmíme zapomenout zmínit důležitý zákon, který měl rovněž značný podíl na perzekuci selského stavu, a sice zákon *O mechanisaci v zemědělství č. 27/1949 Sb.*¹⁹² Ten umožňoval vykupovat od soukromých zemědělců stroje, pokud nebyly *dostatečně využity*. Této vágní formulace bylo v praxi zneužíváno k doplňování stavů strojních a traktorových stanic a nově zakládaných JZD, kterým mechanizace zoufale chyběla. Více o něm rovněž níže.

2.2.1 Situace na Československu

„V roce 1949 byl schválen zákon o výkupu zemědělských strojů od soukromých zemědělců, které prý nebyly dostatečně využity. Zemědělci v Kobylech byli na tehdejší dobu poměrně moderně vybaveni. Tímto zákonem chtěl komunistický režim donutit zemědělce k zakládání JZD. Nejvíce poškozeni byli Bínovi v Havlovicích, u kterých bylo zabaveno nejvíce strojů (traktor Svoboda 12, samovaz, mlátička, řezačka, elektromotor a jiné)... Přestože se stále mluvilo o výkupu, bylo pro komunistický režim typické, že dotčení zemědělci žádnou náhradu nedostali. K částečnému vyrovnání došlo až po pádu komunismu v roce 1989.“¹⁹³ Takto popisuje dopady zákona č. 27/1949 Sb. kronikář sousední obce Kobylky. Podobné příběhy popisuje také Petr Dědek,¹⁹⁴ jehož babička v Petrašovicích musela do povinného výkupu odevzdat traktor, pluh a elektromotor. Důvodně proto, že zmíněné stroje nebyly v hospodářství plně využity. Anežka Dědková byla

¹⁹¹ BLAŽEK 2010, s. 10

¹⁹² Přijatý 2. února 1949, tedy necelý měsíc před přijetím klíčového zákona o JZD. Dostupný např. na <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?id=20971&Section=1&ldPara=1&ParaC=2>, citováno 13. listopadu 2016

¹⁹³ KRONIKA KOBYLKY — Kol. autorů: *Kronika obce Kobylky*, přepsaná elektronická verze poskytnutá autorovi práce Obecním úřadem v Kobylech, Kobylky: 2012, s.20.

¹⁹⁴ Rozhovor s manželi Dědkovými, vedený v Sobákově 12. října 2016

povinna navíc do 5. dubna 1950 osobně traktor odevzdat ve strojní traktorové stanici v Turnově.¹⁹⁵ Pamětnice Marta Jírová vzpomíná na své rodiče, kteří jen o vlásek unikli vystěhování z okresu: „...pak nám začali brát zemědělský stroje, ty se nedaly někam uklidit. To si pamatuju, vejfuk, samovaz, traktor... Nebylo s čím dělat.”¹⁹⁶ Ve velkých hospodářstvích dříve bylo samozřejmé jít s dobou ve zjednodušování celého zemědělského procesu a v modernizaci mechanizace. Najednou zde zůstaly pouze základní prostředky. Tak vznikl poměrně paradoxní propagandistický dobový obrázek *zaostalého zpátečnického sedláka*, orajícího pouze za pomoci koňského či kravského spřežení.¹⁹⁷ Oproti němu stál *obrázek vesnického boháče, který vykořisťuje venkov*. Jak čteme v pozdějších trestních spisech,¹⁹⁸ nemohli již hospodáři zaměstnávat námezdní síly — zaměstnanci jim byli odebráni okresním národním výborem a přidělováni na jiné práce. Pro samotné rodinné příslušníky bylo těžké práci zvládat. Problematická byla i dříve obvyklá vzájemná sousedská výpomoc, jak nám níže ukáže případ Jaroslava Jíry z Dehtár.

Třetím faktorem stěžujícím práci soukromým zemědělcům byly stále se zvyšující dodávky zemědělských produktů. Zemědělci dodávali úřadem *okresního plnomocníka výkupu* předepsané komodity v předepsaném množství (od vajec, přes obilí, seno, slámu až po mléko a maso). Pamětníci se shodují,¹⁹⁹ že plnění bylo velmi složité a větším hospodářům se dodávky zvyšovali tak, aby je nebylo možné plnit. Pro Hradčany plnil funkci pracovníka výkupu Stanislav Bernard z Hradčan a Jaroslav Patočka z Letařovic, oba místní představitelé KSČ.²⁰⁰ „Říkalo se mu vykupitel. Ti dávali ty úkoly, kolik mají odevzdat vajec, kolik sádla, když se zabije prase. On to určoval. A ti zase mléka toho tolik nedodali, tak hned že nesplnili dodávky,” vzpomíná na souseda Bernarda Jarmila Tvrzníková. O případě neplnění dodávek, který skončil až vystěhováním celé rodiny svědčí osud rodiny Červovy z Letařovic. „Jak jsi měl přes 15 hektarů, a my jsme měli, tak jsi byl vedenej jako kulak a to byly dodávky jako bejk. A za nesplnění se dávali pokuty. Lidi by se bejvali udřeli,” shrnuje Jaromír Dědek z Hradčan. Vyměřování norem výkupu se řídilo platnou státní legislativou.

¹⁹⁵ Výměř ONV Turnov ze dne 27. března 1950. Zdroj: Dokument z archivu rodiny Dědkovy v Sobákově

¹⁹⁶ Rozhovor s Martou Jírovou, pořizený v Kohoutovicích dne 17. března 2016

¹⁹⁷ Viz např. *Pořad Archiv ČT, díl O rozorávání mezí z roku 2007*. Jedná se o sestřih dobových Československých týdeníků. Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10116288585-archiv-ct24/207452801350046/>

¹⁹⁸ Trestní spisy Jaroslava Jíry a zejména Jana Brože, viz níže.

¹⁹⁹ Rozhovory s Martou Jírovou, Jaromírem Dědkem, Jarmilou Tvrzníkovou a Janem Červou.

²⁰⁰ Jaroslav Patočka vykonával do ledna 1953 funkci předsedy MNV, Stanislav Bernard předsedal místní stranické organizaci a v 60. letech se stal předsedou JZD Hradčany.

Okresní národní výbor v Turnově.

Zn.: 616 -27/ 3- 1950.

V Turnově, dne 27.III. 1950.

Paní
Anežka Dědková
rolnice
Petrašovice čp. 26.

Výkup mechanizačních prostředků
podle zákona č. 27/1949 Sb.

V ý m ě r .

Okresní národní výbor v Turnově vykupuje od Vás podle zákona ze dne 2. února 1949 č.27 Sb. a jej doplňujících vyhlášek ministerstva zemědělství, tyto základní zemědělské mechanizační prostředky:

- 1./ Jeden traktor zn.Lang-Buldok, HP 20, Č-TU-4149, rok výr.1938, výr.č.1733, zachovalost 20%, cena.....Kčs 15.000.
- 2./ Jeden nesený pluh 2 radlice, zn.Svoboda-Jičín, rok výr.1947, zachovalost 75%, cena.....Kčs 5.500.
- 3./ Jeden elektromotor zn.Siemens, HP 15, č.3827-25y, zachovalost 50%, cena.....Kčs 5.000.

Stroje uvedené pod bodem 1 a 2 jste povinen nejpozději do 5.dubna 1950 dopravit do státní strojní stanice v Turnově.

Stroj uvedený pod bodem 3 jste povinen na výzvu okresního národního výboru vydati tomu, komu bude ONV přidělen. Do té doby jste zodpovědný za jeho řádné uskladnění, že nebude poškozen, ani jakýmkoliv způsobem snížena jeho hodnota.

D ů v o d y .

Bylo zjištěno, že shora uvedené základní zemědělské mechanizační prostředky nejsou Vámi plně využity, jak shora citovný zákon a jej doplňující vyhlášky ministerstva zemědělství předpokládají.

Proti tomuto výměru lze se odvolat do 15. dnů ode dne doručení, ke krajskému národnímu výboru v Liberci, podáním u okresního národního výboru v Turnově.

Případnému Vašemu odvolání se odnímá odkladný účinek, jelikož jest ve veřejném zájmu, aby tento výměr byl okamžitě vykonán / § 77 vlád.noř. ze dne 13.ledna 1928 č. 8 Sb./

Proti rozhodnutí jímž se případnému odvolání odnímá odkladný účinek, není odvolání přípustno.

Předseda v.z.:

Lamař Josef

Jak je vidno z výše popsaného a jak ještě vysvětlíme níže, likvidace vesnických boháčů byla předem připravená akce jak na státní,²⁰¹ tak regionální úrovni. Na výběru jednotlivých vesnických boháčů se podíleli zástupci Okresního národního výboru v Turnově,²⁰² oddělení Veřejné bezpečnosti a rovněž

zabaven majetek a vystěhování
 v Dekáru č. 9
 rodinná Jerova, Jirka Jaroslav, Ji. Bohuslava, dcera Věra
 druhá dcera Jarča byla při provádění
 vystěhování do Hřezka Bruntálsko, přešli na Leskolipsko ^{hupci} ^{sv. písa}

Čerovi v Letárech č. 11
 Čerova Josef pracoval hospodářství po tetě, pracoval. poctivě miloval
 a medelích ma oslevoval plůtly boží, při mu bylo omlíváno
 s lidmi velice dobře vycházel, manželka rovněž jistě přášením
 dceru Nařenku vystěhovali na Hřezko Hradcecko
 tím se jim narodil syn.

Libč Brožovi
 Janík Brož, pilný, pracovitý, přášením, lidem udělavší
 opak svého otce, stranou máčen kulakem majetek zabaven
 vystěhování s rodinou at. 2. na Leskolipsko.

Př. 21: Ukázka z rukopisu Jana Dědka.

²⁰¹ Viz obecný úvod této kapitoly ale i § 17 níže citovaného vládního nařízení č.57/1952 Sb.

²⁰² Za jasný důkaz považujeme např. zprávu Viléma Sameše, předsedy III. (bezpečnostního) referátu ONV Turnov z 9. ledna 1953, v níž předjímá rozhodnutí lidového soudu a svým kolegům sděluje, který kulak dostane jaký trest. SOKA Semily: Fond ONV Turnov, Inv. č. 16: Zápisy ze schůzí rady ONV, kniha 18, fol. 18 – 22

1953

ÚNOR

6. týden

2

Hromnice

PONDĚLÍ

Janas Jos. Dochtický utoren

3

Blažej

ÚTERÝ

4

Jarmila

STŘEDA

5

Dobromila

ČTVRTEK

6

Dorota

PÁTEK

7

Romuald ☾

SOBOTA

8

Milada

NEDĚLE

Př. 22: Ukázka z „kulackého kalendáře“ Josefa Mizery.

pak funkcionáři místních národních výborů²⁰³ a vesnických organizací KSČ. „V některých obcích to nebrali tak vážně. Když normálně uvažovali lidsky, selským rozumem, tak z obce vystěhovali třeba jednoho. Když do nich shora bušili, že teda musej pro výstrahu někoho vystěhovat,” vzpomíná paní Jarmila Tvrzníková z Letařovic v souvislosti s níže popsáním případem sedláka Josefa Červy. „Kde řekli, že kulaka nemají, i když měl třeba velký pole, tak kulak nebyl. Ale kde byla nějaká zášť, tak z něj udělali kulaka — zlej člověk, bohatej člověk a toho vystěhovali bez debat,” vzpomíná Jaromír Dědek z Hradčan.²⁰⁴ O tom, že často záleželo na konkrétních osobních doporučeních, která mohla celou rodinu zlikvidovat, nebo naopak zachránit, svědčí vzpomínka Marty Jírové, roz. Melicharové z Kohoutovic. Jejím rodičům v nedalekém Vesce již bylo okresním plnomocníkem sděleno, že otec bude brzy souzen a posléze je čeká vystěhování: „A pak už to vypadalo, že to bude. Na podzim nechali sklidit a pak ty lidi většinou stěhovali. Poslední slovo měla vesnická organizace KSČ. A předsedou v Petrašovicích byl jistej Prokop z Vesce. A to byl takovej komunista, kterej tomu věřil. A najednou tohleto a to mu přišlo nějak hodně. A říkal manželce před tou schůzí, že má strach a že to asi nepodepíše. A manželka mu řekla: ‘No to máš pravdu. Jestli to podepíšeš, aby Melicharovi vystěhovali, kdo na těch polích bude dělat? Víš, že tam kde byli vystěhovaný, že to pustne. Tohle si vezmeš na svědomí? Jestli, tak od tebe odejdu.’ A on málem na tý schůzi zkolaboval a nepodepsal to.” Dodejme ovšem, že na zástupce obcí byl vyvíjen velký tlak. „Jest však nutno říci, že někteří funkcionáři MNV nedovedou vždy chápat nutnost trestání vesnických boháčů, po případě jejich likvidování,” postěžoval si předseda III. referátu ONV v Turnově Vilém Sameš.²⁰⁵ O případech, kdy se jednotliví předsedové MNV zaručovali za vesnické boháče pojednáme níže.

V zápisech ze zasedání rady ONV Turnov se dozvídáme, jak celý proces fungoval z organizačního hlediska. Okresní prokuratura, v letech 1952 a 1953 ji vedl Otto Vodák, podepsaný pod většinou námi probádaných rozsudků, řešila závažnější případy trestných činů. Okresní národní výbor, jmenovitě jeho III. referát, řešil přestupková řízení podle trestního zákona správního. Šlo především o pokuty za neplnění předepsaných dodávek zemědělských produktů. Pokuty nebývaly malé, mohlo se jednat o částky do 30 000 Kčs. Podle Samešovy zprávy za IV.

²⁰³ Jak se dozvídáme z výpovědí pamětníků a zápisů rady ONV Turnov.

²⁰⁴ Rozhovor s Jaromírem Dědkem, vedený 9. listopadu 2016 v Hradčanech.

²⁰⁵ III. referát ONV měl v gesci “vnitřní věci,” v některých dokumentech je také označován jako “bezpečnostní.” Dále viz Zpráva přednesená na schůzi rady ONV 6. ledna 1953, viz SOKA Semily: Fond ONV Turnov, Inv. č. 16: Zápisy ze schůzí rady ONV, kniha 18, fol. 18 — 22

čtvrtletí roku 1952²⁰⁶ „... malých a středních zemědělců bylo potrestáno 79. Vesnických boháčů bylo u ONV potrestáno celkem 8. Tento malý počet potrestaných lze omluviti tím, že trestání těchto upírů naší vesnice patří lidovému soudu.”

Větší zemědělci, nově tzv. *kulaci*, byli zpravidla lidovým soudem souzeni podle § 85 (nesplnění či porušení povinnosti svého povolání) trestního zákona, podle § 135 trestního zákona o ohrožení jednotného hospodářského plánu, ale také podle § 129 o nepřátelském jednání proti republice. Toho se měli dopouštět vágně definovaným ohrožením obecného zájmu. Výjimečně jim podle konkrétní situace byly přiřknuty ještě další trestné činy.

Zostřený postup proti *kulakům* katalyzovalo vládní nařízení č. 57/1952 Sb. z listopadu 1952.²⁰⁷ Určilo metodiku určení dodávek pro rok 1953. Rozčlenilo zemědělce podle výměry do sedmi kategorií, přičemž v I. kategorii byli zemědělci nad 20 ha, ve II. nad 15 ha, III. nad 10 ha, IV. nad 5 ha. V dalších kategoriích šlo o drobnější rolníky. Za vesnického boháče tak mohl být považován příslušník I. kategorie. Jak se přesvědčíme níže u případu Jaroslava Jíry, pod nálepkou vesnického boháče mohl spadnout i menší zemědělec.²⁰⁸

V klíčovém § 17 stálo v 1. odstavci jednoznačně:

„Výše povinných dodávek se stanoví vesnickým boháčům

podle dodávkových norem platných pro jednotlivě hospodařící rolníky, zvýšených o 10 %.”

Navíc v druhém odstavci stálo:

„Okresní národní výbory vypracují na návrh rad místních národních výborů seznamy vesnických boháčů a doručí je každoročně před vyměřováním povinných dodávek vždy nejpozději do 30. listopadu okresním plnomocníkům ministerstva výkupu.”²⁰⁹

V tomto ohledu šlo o skutečný zvrat směrem k likvidaci větších hospodářů. ONV Turnov měl účinný nástroj k nátlaku, podepřený legislativně, na místní národní výbory, aby nějaké *vesnické boháče* označovali. Skutečně většina akcí proti *kulakům* na Českodubsku začala v listopadu a prosinci 1952. Důležitým momentem se stal také § 28 zmíněného nařízení, který v praxi znamenal, že se s *vesnickými boháči*, na rozdíl od ostatních zemědělců a družstev neuzavíraly

²⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁷ Viz <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1952-57#p1>, citováno dne 10. listopadu 2016.

²⁰⁸ Předseda MNV Chvalčovice Peterka o něm ve své výpovědi mluvil jako o prvním zemědělci druhé kategorie.

²⁰⁹ Tamtéž.

dodávkové smlouvy. Kdo spadl do I. kategorie, dostal dodávkový příkaz a to ještě podle § 17 minimálně o 10% vyšší, než jaký by byl běžný odhad výše dodávky. Výsledky na sebe nenechali dlouho čekat. Ve své zprávě z 9. ledna 1953²¹⁰ Vilém Sameš poreferoval svým kolegům z rady ONV, že na potrestání soudem čeká již osm kulaků s tím, že dalších dvacet dva případů bylo předáno okresnímu prokurátorovi.²¹¹

Připomeňme ale také možnou souvislost s plánovanou další vlnou zakládání JZD na Československu v roce 1953. Lidové správě se příliš nehodilo, že mnozí ze sedláků již vstupovali sami do založených JZD, (v té době většinou II. typu) a bylo její snahou tyto případy zlikvidovat a dalším do budoucna zamezit. „*Vesničtí boháčci se snaží vetřít do družstev, aby je mohli zneužívat ve svůj prospěch k dalšímu vykořisťování horníků (!) a aby je zevnitř rozkládali. Někteří rolníci namítají, že vesnický boháč je dobrý odborník a že by jej bylo škoda vyloučit... Proto je třeba, aby naše nové socialistické zákony přesvědčily tyto upíry na vesnici, že si s nimi dovedeme poradit a že s těmito svedeme nesmiřitelný boj do všech důsledků. Dnes již malí a střední rolníci vědí, dle soudních procesů, že jejich JZD musí být oprostěna od vesnických boháčů,*“ napsal ve své zprávě Vilém Sameš.²¹²

Členy JZD, kteří se stali záhy nepohodlnými, byli například sedláci František a Václav Mařanovi ze Soběslavic a Josef Hobelant ze Strážovic, všichni členové JZD Soběslavice, založeného již v roce 1950. Josefu Hobelantovi bylo kladeno za vinu, že se dříve angažoval v agrární straně, zároveň šlo o potomka někdejšího radního Československého okresu z konce 19. století.²¹³ Během roku 1952 proti nim vedly kampaň noviny *Cesta míru* a rovněž *Vesnické noviny*.²¹⁴ Ve článku *Očistit JZD od vesnických boháčů* ze 14. června vidíme redaktorovu stížnost na to, že JZD skomírá i přesto, že mělo dobré začátky, když „*mělo dojít k výkupu 12 traktorů, které vlastnily Mařan, Hobelant a další vesničtí boháčci...*“ Navazující článek *Kdo brzdí rozvoj JZD Soběslavice?*²¹⁵ z 15. listopadu již apeluje na vyloučení kulaků z družstva a táže se, jak je možné, že „*Soběslavičtí paraziti se do družstva lehce dostali!?*“

²¹⁰ SOKA Semily: Fond ONV Turnov, Inv. č. 16: Zápisy ze schůzí rady ONV, kniha 18, fol. 18 — 22

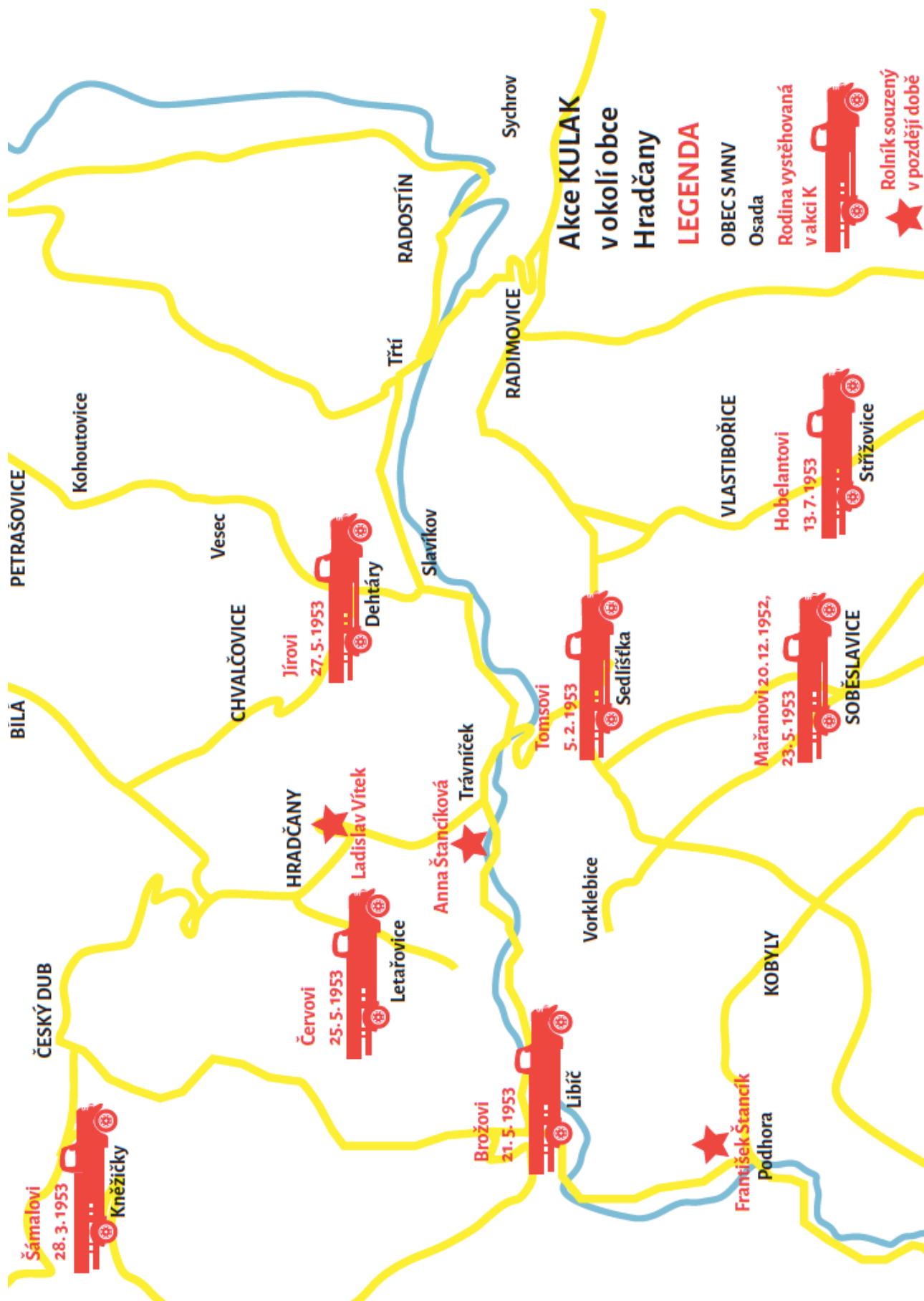
²¹¹ Též zmínka v SOKA Semily: Fond ONV Turnov, Inv. č. 15: Zápisy ze schůzí rady ONV, kniha 17, fol. 450

²¹² SOKA Semily: Fond ONV Turnov, Inv. č. 16: Zápisy ze schůzí rady ONV, kniha 18, fol. 18 — 22

²¹³ BOUŠKA 1894

²¹⁴ Vilém Sameš zmiňuje, že ve Vesnických novinách o případu Františka Mařana vyšlo speciální číslo. SOKA Semily: Fond ONV Turnov, Inv. č. 16: Zápisy ze schůzí rady ONV, kniha 18, fol. 18 — 22

²¹⁵ Oba články nalezeny v: Podještědské muzeum KS v Českém Dubě: Fond *Podještědí 1912-1992, novinové výstřižky*

Př. 23: Mapa Akce Kulak v okolí obce Hradčany.

PERZEKOVANÍ ROLNÍCI V OKOLÍ OBCE HRADČAN V RÁMCI AKCE K, 1952—3

POŘADOVÉ ČÍSLO RODINNÉHO CELKU V AKCI K	MÍSTO TRVALÉHO POBYTU	JMÉNO	DATUM VYSTĚHOVÁNÍ RODINY	MÍSTO VYSÍLENÍ
344	Soběslavice	František Mařan	20. prosince 1952	Český Brod — Dobročovice
540	Vlastibořice — Sedlíštka	Arnošt Tomsa	5. února 1953	Bruntál
760	Český Dub — Kněžíčky	Ladislav Šámal	28. března 1953	Říčany — Křenice
1098	Libíč	Jan Brož	21. května 1953	Pelhřimov — Březina
1100	Soběslavice	Václav Mařan	23. května 1953	Pelhřimov — Březina
1177	Hradčany — Letařovice	Josef Červa	25. května 1953	Javorník — Hukovice
1178	Chvalčovice — Dehtáry	Jaroslav Jíra	27. května 1953	Hanušovice — Vysoká
1528	Soběslavice — Střížovice	Josef Hobelant	13. července 1953	Broumov — Libná

Př. 24: Tabulka perzekvovaných rolníků v okolí obce Hradčany v rámci akce Kulak. © BLAŽEK 2010

Navíc se souzeného Františka Mařana zastali spoluobčané: „*když měl být vystěhován František Mařan, občané a zástupci MNV, snažili se ukryti různé majetkové součástky, aby nepropadly ve prospěch státu,*” postěžoval si Vilém Sameš.²¹⁶

Obdobné dva případy se staly i v bezprostředním okolí obce Hradčany. V osadě Sedlíštka, obec Vlastibořice, nalézající se na kopci necelý kilometr jižně od Trávníčku, byl k tvrdému trestu odnětí svobody 9 měsíců, pokutě 20 000 Kčs,²¹⁷ propadnutí celého jmění a zákazu pobytu v okrese odsouzen 29. listopadu 1952 Arnošt Tomsa. Sedlák, hospodařící na výměře 22,87 ha, byl zatčen pro neplnění dodávek. Tomu přispěl významně svou výpovědí Josef Maděra, prověřený straník a z okresu dosazený tajemník MNV Vlastibořice.²¹⁸ Arnošt Tomsa byl v té době již členem místního JZD a „*soudruh předseda MNV (Václav Mach) přišel se osobně zaručit za boháče Arnošta Tomsu, že není vesnickým boháčem, ale naopak, že je to dobrý a hodný zemědělec a dále, že je odborník.*”²¹⁹

Stejně tak můžeme jmenovat Jan Brože, hospodáře z Libíče čp. 4 — opět osady bezprostředně sousedící s obcí Hradčany, několik set metrů západně od Trávníčku a Letařovic.²²⁰ Šlo o rodinu s dlouhou tradicí, sahající v místě až k roku 1596.²²¹ Mladý hospodář Jan Brož (*1920) zde hospodařil na 46 ha půdy. Trestní oznámení mimo jiné Janu Brožovi vytýkalo činnost jeho otce

²¹⁶ SOKA Semily: Fond ONV Turnov, Inv. č. 16: Zápisy ze schůzí rady ONV, kniha 18, fol. 18 — 22

²¹⁷ SOKA Semily: Fond Lidový soud Turnov, Inv. č. : 87 Trestní spisy 1952, spis T 165/1952

²¹⁸ Tamtéž.

²¹⁹ Opět zpráva Viléma Sameše z 9. ledna 1953. SOKA Semily: SOKA Semily: Fond ONV Turnov, Inv. č. 16: Zápisy ze schůzí rady ONV, kniha 18, fol. 18 — 22. Vilém Sameš v Tomsově trestním řízení figuroval společně s Vojtěchem Pabištem, zemědělským referentem ONV jako svědek. Zmíněný předseda MNV Václav Mach byl posléze za své zastání souzen Lidovým soudem v Turnově. Žaloby byl zproštěn, viz SOKA Semily: Fond Lidový soud Turnov, Inv. č. : 88 Trestní spisy 1953, spis T 16/1953

²²⁰ SOKA Semily: Fond Lidový soud Turnov, Inv. č. : 88 Trestní spisy 1953, spis T 50/1953

²²¹ JODAS 2011, s. 87

Václava Brože, někdejšího ředitele hospodářské záložny v Českém Dubě — např. údajné *vykořisťování* zaměstnanců v době okupace. Od dubna 1952 ovšem Brožovi žádné zaměstnance neměli. Rozhodli se proto jako jedni z prvních v obci vstoupit do JZD. Kvůli nedostatku pracovních sil a také tomu, že jim byly předtím zabaveny stroje ale přestali zvládat vysoké dodávky (za druhou půli roku 1952 nedodali přes 6 300 l mléka a 5,83 q²²² vepřového masa) a navíc u nich někteří sousedé slyšeli zahraniční rozhlas.²²³ Jan Brož byl odsouzen 25. března 1953 podle § 135 trestního zákona k 8 měsícům odnětí svobody a pokutě 25 000 Kčs. Propadl mu celý majetek a soud nechal zajistit i polovinu usedlosti patřící jeho manželce. Trest si odpykával v Ostrově u Karlových Varů. V srpnu byl na základě amnestie prezidenta Zápotockého propuštěn na svobodu, odešel za rodinou, přestěhovanou již 21. května 1953 do Březiny na pomezí jižních Čech a Vysočiny. Zde pracoval jako traktorista Čs. státního statku Pelhřimov. Podmínky zde byly tvrdé. Brož požádal cestou *žádosti o zrušení celého rozsudku* o prominutí peněžitého trestu, který amnestován nebyl a vysvětloval: „....*Tak jsme začali nový život jako vydědění, v drsném kraji, ve vlhkém bytě, kde naše děti trpí častými chorobami průdušek... Jsem zaměstnán jen jako pomocný dělník s platem 2,40 Kčs, z kteréžto mzdy musím, obzvláště, když jsou děti nemocné a manželka je musí ošetřovati, sám živiti čtyřčlennou rodinu...*” Žádost podpořili i zástupci obce Libíč ve svém dopise Lidovému soudu v Turnově: „*MNV v Libíči a veškeré občanstvo naší obce potvrzuje tímto, že Jan Brož z Libiče čp.4 byl ve všech otázkách dobrý soused a rodině dobrý otec. Pověst jeho byla velice dobrá a v práci ve svém oboru dobrý hospodář, vzorný pracovník a odborník.*” Žádost byla zamítnuta. Rodina Brožova se později přesunula do blízkého panského dvora Chrástná u podještědského městečka Osečná, kde Jan Brož pracoval jako traktorista Vojenského statku Břevniště. V roce 1969 se neúspěšně pokusil o svou rehabilitaci.²²⁴ Ta přišla až v roce 1990, kdy byla rodině navracena i libíčská usedlost, v níž dnes Brožovi potomci provozují hostinec.

²²² q = metrický cent = 100 kg

²²³ Poslech rozhlasu Jan Brož přiznal. SOKA Semily: Fond *Lidový soud Turnov*, Inv. č. : 88 *Trestní spisy 1953*, spis T 50/1953

²²⁴ SOKA Semily: Fond *Lidový soud Turnov*, Inv. č. : 88 *Trestní spisy 1953*, spis T 50/1953

I v obci Hradčany mohli najít pro budoucí časy sedláci své zastání, neboť k 1. lednu 1953 vystřídal na postu předsedy MNV agilního straníka Jaroslava Patočku z Letařovic hradčanský sedlák Jaroslav Mizera.²²⁵ Případ Josefa Červy z Letařovic, zevrubně popsán níže, již naplno běžel, ale nadále mělo dojít k uklidnění poměrů. Přímo v obci Hradčany, pokud pomineme Červu, byl za *kulaka* označen také rolník Ladislav Víték z Hradčan čp. 4. Nešlo o tak závažný případ, snad proto, že se odehrál až v roce 1954, kdy již akce Kulak oficiálně nepokračovala a nebyl zájem na dalších exemplárních případech. Víték se provinil tím, že při dodávce obilí do sýpky v Českém Dubu dodal 2. září 1954 kromě čerstvého zrna i dva pytle loňského, aby byl schopen předepsanou dodávku splnit. Zrní měl uskladněno na půdě, kde jej přes rok napadl brouk *pilous černý*.²²⁶ Toho si údajně Víték nevšiml a pytle ve skladišti otevřel, načež se značný počet *pilousů* dostal do uskladněných 400 q žita. Následovala okresním národním výborem nařízená dezinfekce a vyšetřování. Při něm vyšlo mimo jiné najevo, že Víték předsedkyni JZD Hradčany sdělil, že „*Vás nejlépe vystěhovat na Sibiř.*” Kromě tohoto přitěžujícího faktu za rok 1953 nedodal 560 kg pšenice, 650 kg žita, 250kg ječmene, 250kg dalších zrn, 90 kg jedlých luštěnin, 2 460 kg brambor, 15 kg máku, 430 kg slámy, 166 kg hovězího a 3540 kg vepřového masa, 2638 litrů mléka. Odsouzen byl 3. listopadu 1953 k trestu odnětí svobody ve výši 2 měsíců a peněžité pokuty 1 000 Kčs.

Vzdáleně se hradčanské obce dotkl i případ Františka Štancíka (*1902), řezníka a hostinského z Podhory čp. 1, obci Malčice. Ten si vzal v roce 1930 Annu Jíslovou z Trávníčku čp. 5. Společně hospodařili na obou usedlostech. Jak vychází z vyšetřovacích protokolů²²⁷ měl se Štancík v roce 1955 dopustit opakované zpronevěry peněz v podhorském pohostinství Jednoty, které vedl od doby, kdy předal hostinec *socialistickému* sektoru. Zpronevěrou řešil těžké finanční problémy, v nichž se obě usedlosti nacházely poté, co manželé přišli o všechny pomocné pracovní síly (viz odstavce výše). Zároveň byly usedlosti zatíženy každoročními dluhy na naturálních dodávkách. Štancík byl v *září* 1955 odsouzen ke trestu odnětí svobody 4 let, propadnutí veškerého majetku, zákazu činnosti v oboru pohostinství a zákazu pobytu v okrese Turnov navždy. Čekal ho pobyt ve slovenském nápravném zařízení Ilava. I Anně Štancíkové, ač ona osobně souzena nebyla,

²²⁵ Výměna byla projednána radou ONV Turnov, důvodem mělo být neplnění úkolů. SOKA Semily: Fond *ONV Turnov*, Inv. č. 16: Zápisy ze schůzí rady ONV, kniha 18, fol. 1. Zastání se sedlákům ze strany nového předsedy dostalo například během podzimu 1953, kdy byli vyšetřováni Veřejnou bezpečností pro urážku předsedkyně prvního JZD. Více v další kapitole věnované právě založení JZD.

²²⁶ Tzv. skladištní škůdce.

²²⁷ SOKA Semily: Fond *Lidový soud Turnov*, Inv. č. : 90 *Trestní spisy 1955*, spis T 128/1955

byla okresním prokurátorem úředně zabavena usedlost v Trávníčku. V říjnu 1954 Krajský soud v Liberci toto usnesení zrušil a dům rodině zůstal.²²⁸

Z výše uvedených příkladů vyplývá, že obecně největším problémem samostatně hospodařících rolníků bylo především plnění dodávek ve značně stížených podmínkách. Tato tendence se postupem času zhoršovala. V bohatších obcích v okolí (především na náhorní rovině jižně od údolí řeky Mohelky, blížící se již k bohatému kraji Pojizeří) tento problém řešili postupným

Obr. 46: Podhora čp. 1, hostinec Františka Štancíka. Kolem roku 1920. © Podještědské muzeum KS Český Dub

Obr. 47: Sedlíštko čp. 18, statek Arnošta Tomsy. Kolem roku 1920. © Podještědské muzeum KS Český Dub

²²⁸ Tamtéž. Štancíkův osud "Byl vězněn KSC v Leopoldově" zmiňuje i Jan Dědek ve svých vzpomínkách. DĚDEK 1984d

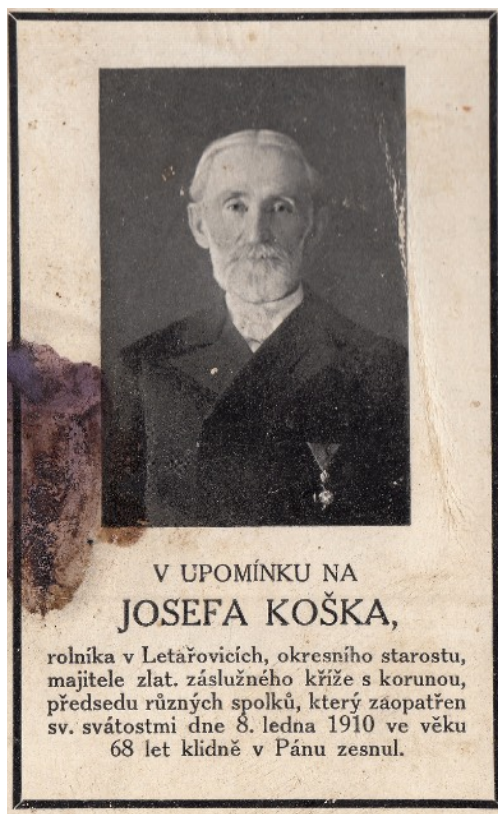
Obr. 48: Soběslavice čp. 4, statek Františka Mařana. Kolem roku 1920. © Podještědské muzeum KS Český Dub

Obr. 49: Soběslavice čp. 18, statek Václava Mařana. Kolem roku 1920. © Podještědské muzeum KS Český Dub

zakládáním JZD. To byl ostatně i pravý cíl celé *akce Kulak*. K založení JZD směřovaly i Hradčany. První pokus v roce 1953 ale zkrachoval. Spolu s dalším, již úspěšným pokusem v roce 1957, bude popsán v následující kapitole. Tuto kapitolu bychom rádi uzavřeli podrobným rozebráním dvou trestních případů z této doby, bezprostředně se týkajících obce Hradčany. Jde o dva *kulaky*, Josefa Červu z Letařovic a Jaroslava Jíru z Dehtár.

2.2.2 Josef Červa, Letařovice čp. 10

Obr. 50: *Upomínka na Josefa Koška, okresního starostu z Letařovic čp.10.*

Je politováníhodné, že právě k nejmarkantnějšímu případu komunistické zvlů v někdejší obci Hradčany se nedochoval archivní materiál. *Trestní spis* č. 49/1953 není uložen ve fondu *Lidový soud Turnov* po boku ostatních a o důvodech této ztráty můžeme pouze spekulovat.²²⁹ Pokusíme se proto příběh sedláka Josefa Červy z čp. 10 v Letařovicích rekonstruovat na základě analogií a vzpomínek pamětníků.

K usedlosti čp. 10 v hořeních Letařovicích patřila výměra pozemků přes 20 ha. Jednalo se tedy o středně velký statek, v místních podhorských poměrech to stačilo na prvenství ve vesnici. Patří k výrazné skupině čtyř domů, rovněž velkých usedlostí.²³⁰ Písemně doložený je již v 16. století.²³¹ Od té doby zde s krátkými přestávkami a nejpozději od roku 1713 natrvalo přebývala rodina

Koškova.²³² Josef Košek (1842—1910) zastával na konci 19. století prestižní funkci radního

²²⁹ Existenci spisu potvrzuje Soupis kulaků ve fondu Lidového soudu Turnov, poskytnutý mi elektronicky Mgr. Pavlem Jakubcem ze Státního okresního archivu Semily. Na základě tohoto soupisu jsem prováděl rešerši přímo v archivu. Viz SOKA Semily: Fond *Lidový soud Turnov*, Inv. č. : 88 *Trestní spisy 1953*. Lze na tomto místě vyslovit domněnku, že spis posloužil jako materiál při dobíhající rehabilitaci v 90. letech a zůstal u konkrétního soudu, který ji projednával.

²³⁰ Největší usedlosti v osadě dokládá například KUDRNÁČ 1909, ale i DĚDEK 1984^d

²³¹ JODAS 2011, s. 60. Předpokládat ale můžeme mnohem starší založení, pro které ovšem, stejně jako na celém Českodubsku, nejsou dochovány písemné prameny.

²³² Tamtéž.

Obr. 51: Letařovice čp. 10, statek Josefa Červy. © Podještědské muzeum KS Český Dub

Československého okresu,²³³ posléze i okresního starosty.²³⁴ Jeho rod již v mužské linii nepokračoval. „Ony byly čtyři dcery a dva synové. Jeden byl farář, ten byl v Zákupch. Druhej bratr, bylo mu asi 21 let když umřel. A jedna dcera byla ošetřovatelka na ruský frontě. A jednu měl můj děda.” vzpomíná Jan Červa, synovec vystěhovaného Josefa Červy. Vysvětluje tak, jak se dostal statek do držení rodiny Červů z Českého Dubu. Dcery Koškovy nejdříve statek pronajímaly a když dospěli synové jediné provdané z nich, bylo rozhodnuto, že mladší Jan (*1906) statek převezme. Starší Josef (*1904) měl zůstat v domovském hospodářství v Českém Dubě. Jenže Jan po dvou letech z Letařovic odešel pro náročné podmínky, které zde panovaly a dědictví se ujal Josef. Psal se rok 1930.²³⁵

„Poctivě a pilně pracoval. V neděli navštěvoval služby boží, což mu bylo omlíváno. S lidmi velice dobře vycházel. Manželka rovněž pilná a snášelivá,” vzpomínal na svého souseda sedlák Jan Dědek z Hradčan a paní Jarmila Tvrzníková z Letařovic doplňuje: „V kuchyni měli oltář. Chodili pravidelně do

²³³ Doložen v BOUŠKA 1894, s. 30

²³⁴ Doložen v KUDRNÁČ 1900, nes. a KUDRNÁČ 1904

²³⁵ Tyto informace pocházejí z několika zdrojů, předně z rozhovoru s Janem Červou, ale také ze psaných vzpomínek DĚDEK 1984^d. Rok 1930 máme ověřený pouze z jednoho zdroje. V úvahu připadá např. výpis z pozemkové knihy. Jelikož jde o placenou službu, rozhodli jsme se informaci ponechat jako orientační (mohlo se ve skutečnosti jednat o rok 1929 či 1931).

kostela. To naši spíš koukali, aby byla práce hotová."²³⁶ Silné náboženské založení, i to mohl být vedle již zmíněné největší výměry důvod, proč se právě Josef Červa v roce 1952 se dostal do hledáčku okresní prokuratury v Turnově. Zároveň se všeobecně vědělo, že z jeho stavení pocházel někdejší okresní starosta. Komunistický režim v obci nemohl vybrat lepší exemplární příklad ztělesnění starých pořádků a venkovských elit. Jak jsme popsali výše, kdo z vesnice bude označen za kulaka záleželo do značné míry na orgánech ONV Turnov, ale rovněž na i místních komunistech z řad MNV a vesnické organizace KSČ. „A přitom nebyli nějaký velký. Kdyby měli 50 hektarů, ale kdyby měli 30, možná ani ne! A co taky! Na stráni pozemky. Holt se plnily příkazy z okresu,“ hodnotí tehdejší dění pamětnice Tvrzníková.

S nejvyšší pravděpodobností byl Josef Červa souzen za neplnění předepsaných dodávek, tedy trestný čin proti § 135 trestního zákona *Ohrožení jednotného hospodářského plánu*, jak bylo obvyklé i ostatních případů odsouzených. „Pro něj to byla velká rána. Nemoh' za to. Tam nebyla možnost větší dodávky. Oni to zvětšili o hromadu. Všechno co vydělal musel dát na pokuty. A ještě ho zavřeli. A oni neměli ani korunu. Od nikoho nic nedostali.“²³⁷ Ohledně jeho zatčení panují drobné nesrovnalosti. Josef Mizera ve svém *kulackém kalendáři* uvedl datum *18. února 1953*.²³⁸ Podle pamětníka Jana Červy byl jeho strýc vzat do vazby již na podzim předchozího roku. „Nejdřív přišli pro pana Červu, toho sbalila policie. Pak byl v dolech v Jáchymově.“²³⁹ Červovi tušili po zatčení hlavy rodiny svůj osud předem. I pamětnice paní Tvrzníková dokládá, že se svou kamarádkou, dcerou manželů Červových, předem loučila. Jan Červa vzpomíná, jak příbuzným pomáhal: „Ono to bylo už na sáňkách. Co měli králíci a slepice, co takhle bylo jsem vozil do Duba. A tady jsme to prodali. Aby měli peníze na cestu a měli vůbec z čeho žít.“ Samotné stěhování ale nadešlo až tři měsíce po vynesení rozsudku.

Soud se konal *25. března 1953* a Josef Červa byl odsouzen k odnětí svobody 10 měsíců, propadnutí celého jmění a pokutě 30 000 Kč. Byl mu udělen navždy zákaz k pobytu v okrese Turnov.²⁴⁰ Velmi tvrdý trest měl za cíl místním orgánům *zjednodušit legální přebírání usedlosti*.

²³⁶ Rozhovor s Jarmilou Tvrzníkovou, vedený 31. října 2016 v Letařovicích

²³⁷ Rozhovor s Janem Červou, pořízený v Českém Dubu dne 2. srpna 2016.

²³⁸ Je otázkou, do jaké míry je tento pramen věrohodný. U dvou ze čtyř poznamenaných se jeho údaje shodují s archivními prameny. U Josefa Červy a Jaroslava Jíry z Dehtár nikoliv. Zaznamenané datum každopádně bereme jako platné, pouze nevíme, jak byla prostá informace „X.Y. zatčen“ myšlena. Šlo o zatčení nebo například opětovné zatčení? Viz MIZERA!

²³⁹ Rozhovor s Jarmilou Tvrzníkovou, vedený 31. října 2016 v Letařovicích

²⁴⁰ SOKA Semily: Soupis kulaků ve fondu Lidového soudu Turnov, poskytnutý Mgr. Pavlem Jakubcem

Když 25. května 1953²⁴¹ nastalo samotné stěhování, pomohl Jan Červa příbuzným podruhé: „*A mně bylo asi 17 roků a tak jsem tam šel a pomoh jsem jim nakládat a jel jsem s nima potom. Byli tam taky naši, matka a sestra. A voni tam byli taky čtyři v těch kožeňácích a kloboucích. Něco podobného jako esesáci.*”²⁴² Cesta na nákladním voze byla dlouhá, místo určení: Hukovice, obec Velká Kraš na Jesenicku.²⁴³ Rodinu čekala práce na nedalekém státním statku Žulová. Po čtyřech měsících byl propuštěn i sedlák Červa a následoval svou rodinu na Jesenicko. Později se Červovi přestěhovali do východních Čech.

Jak lidé chápali vystěhování, dosvědčují vzpomínky Jana Dědka, který píše, že Josef Červa „*stal se obětí režimu s označením kulak.*”²⁴⁴ S nepochopením se setkala snaha první předsedkyně JZD Vlasty Bernardové, aby se stal *konfiskát* prvním celistvějším dílem společně obdělávaným všemi členy právě zakládaného družstva. Sedláci nechtěli hospodařit na polích svého souseda. Z veřejné schůze konané 8. srpna 1953 u Bobků v Hradčanech, která problém rozdělení Červových polí řešila, jmenujme za všechny výrok: „*Kdo Červu vystěhoval, at' na jeho polích pracuje!*”²⁴⁵ Ze 7. srpna 1970 pochází zápis Rady MNV Hradčany, v němž se rada usnesla pozvat Josefa Červa k jednání o navrácení majetku poté, co byl soudně rehabilitován.²⁴⁶ Jak ale víme z následujících událostí, k navrácení majetku došlo až po roce 1989.

Usedlost čp. 10 přešla po neúspěšném prvním založení JZD do správy Místního národního výboru v Hradčanech. Ten zajišťoval chod hospodářství a odvod dodávek. „*Chodil tam pan Podhorský a Šámál*”²⁴⁷ *a ti sem chodili krmit dobytek, co zůstal. Koně tam byli. A oni to tam poklízeli a mlíko se dodávalo... Traktorka dělala práce na poli.*”²⁴⁸ V roce 1958 po svém založení převzaly správu JZD

²⁴¹ BLAŽEK 2010, s. 432. Je zde drobný rozpor s rozhovorem s Jarmilou Tvrzníkovou, vedeným 31. října 2016 v Letařovicích. Pamětnice vzpomíná na červnové vystěhování. Pokládáme za možné, že po mnoha letech mohl konec května, zvláště pokud bylo slunné jarní počasí, splynout s v paměti s červnem.

²⁴² Rozhovor s Janem Červou, pořízený v Českém Dubu dne 2. srpna 2016.

²⁴³ BLAŽEK 2010, s. 432.

²⁴⁴ DĚDEK 1984^d.

²⁴⁵ Trestní spis č.1954/159

²⁴⁶ Zápis ze schůze Rady MNV Hradčany 7. srpna 1970. SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945–1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno. Jak jsme uvedli v úvodu, trestní spis, který by jednání o rehabilitaci obsahoval, se v archivu nedochoval. Je pravděpodobné, že když Červovi po roce 1970 nebyl navrácen majetek (v atmosféře nastupující normalizace to nepřipadalo v úvahu) a rodina se domáhala svých práv i v 90. letech, situace se zkomplikovala a spis zůstal u některého ze soudů — tedy uchylujeme se k hypotéze vyřčené v úvodu.

²⁴⁷ Sousédé z Letařovic.

²⁴⁸ Rozhovor s Jarmilou Tvrzníkovou, vedený 12. října 2016 v Letařovicích

Letařovice a JZD Hradčany. Ještě po roce řešily majetkoprávní vyrovnání. V zápise ze zasedání rady MNV 25. září 1959 si obě družstva stěžují, že *konfiskát* nebyl převeden na JZD.²⁴⁹ Do výstavby kravínů na začátku 60. let sloužily stodoly a stáje pro družstevní dobytek. Již v roce 1953 přenechal MNV Hradčany dům k obývání rodině Halířově, která zde bydlela až do Sametové revoluce. Lakonicky komentoval osud celého hospodářství Jan Dědek ve svých vzpomínkách v roce 1984: „*Údržba žádná, značně chátrá.*”²⁵⁰ V takové podobě se rodině statek vrátil. Sami už ale neměli síly na rekonstrukci a usedlost prodali. Dnes jsou péčí rodiny Fialovy budovy opět opravené a sídlí v nich jezdecká škola.

V celém Červově případě panují značné nejasnosti, zejména ohledně konkrétních dat, kdy se co stalo. Považujeme za nutné tyto informace doplnit při osobním setkání se zmíněnou dcerou manželů Červových. To bohužel nebylo před dokončením této práce možné z osobních a zdravotních důvodů jmenované.

2.2.3 Jaroslav Jíra, Dehtáry čp. 9

Do této kapitoly jsme se rozhodli zařadit i osud rodiny Jaroslava Jíry z Dehtár čp.9, a to i přesto, že Dehtáry nepatřily v té době pod obec Hradčany, nýbrž Chvalčovice. Jak bylo ale popsáno jinde, sloučení obou obcí proběhlo zanedlouho, v roce 1960. Oba zásadní ego historické prameny, vzpomínky sedláka Jana Dědka z Hradčan (Jaroslav Jíra byl jeho švagrem) i kováře Josefa Mizery z Trávníčku Jírův osud, byť zkratkovitě reflektují. Šlo o bezprostřední sousedství obce Hradčany, mnohé rodiny byly propojeny s Jírovými příbuzensky nebo přátelsky. Někteří aktéři později vstoupili i do historie Hradčan jako např. předseda JZD Chvalčovice, později předseda MNV Hradčany František Kupec z Klamorny čp. 6.

Dodnes zachovalý návesní statek čp. 9 je již od pohledu největším domem ve vesnici a jedná se o velmi důležitý doklad lidové architektury Českosudska. Jeho historie sahá doložitelně před rok 1590 a někdy kolem roku 1713 je zmiňován první příslušník rodiny Jírů, Daniel.²⁵¹ Jak se dozvídáme ve Škodově Okrese českosudském, jeho děti byly ze statku před otcovou smrtí vyhnány (!), aby později jedno z nich, Jan Jírů, rychtář v Bezděčíně na *panství rohozeckém*, roku 1736 zakoupil statek

²⁴⁹ SOKA Liberec: MNV Hradčany..

²⁵⁰ DĚDEK 1984d.

²⁵¹ JODAS, Zdeněk (ed.): *Okres Českosudský Josefa Škody*, Liberec: Roman Karpaš, 2011, s. 55

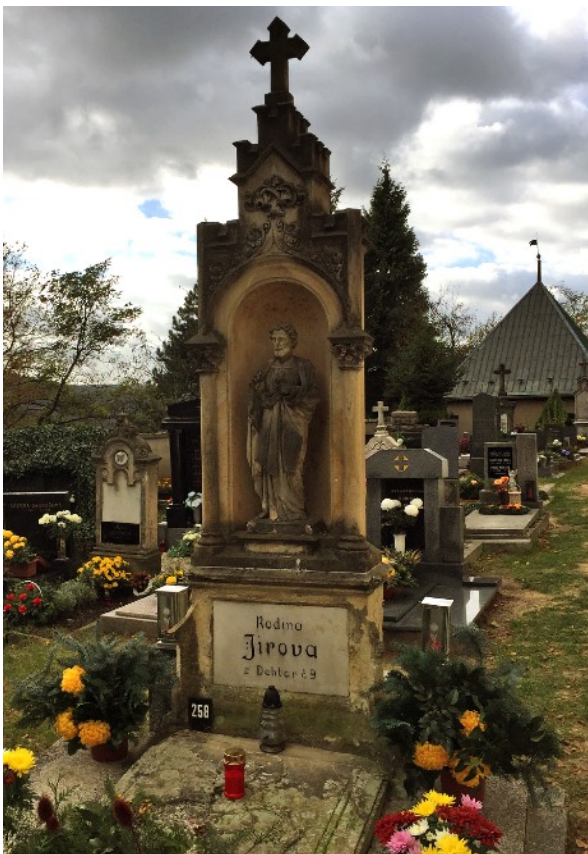
Obr. 52: Dehtáry čp.9, statek Jaroslava Jíry.

Obr. 53: Manželé Josef a Bohuslava Jírovi. Kolem roku 1910.

Obr. 54: Jaroslav Jíra. Kolem roku 1930.

Obr. 55: Náhrobek rodu Jírových v Letařovicích.

Obr. 56: Náhrobek rodu Jírových v Letařovicích.

zpět synu svému Ferdinandovi Jírů. (1731—1806).²⁵² Ten je k roku 1796 poznamenán jako *bývalý rychtář*, a je tedy pravděpodobné, že se tato funkce v rodě dědila. Tomu by odpovídal i honosný pískovcový náhrobek na letařovickém hřbitově z poloviny 19. století, kde jsou pochováni příslušníci rodiny počínaje právě Ferdinandem. Poslední z mužské linie rodu, Jaroslav Jíra, se narodil roku 1900 a statek s výměrou 19,47 ha převzal po smrti svého otce Josefa v roce 1928. Jak se dále dozvídáme z protokolu o výsledku,²⁵³ byl Jíra organizován nejdříve v dorostu agrární strany,²⁵⁴ jehož místní okrsek pro Chvalčovice a Dehtary založil roku 1922 Jaroslavův otec.²⁵⁵ Později se stal plnohodnotným členem strany a patřil k jejím čelným představitelům, což mu samozřejmě v pozdější době značně uškodilo. Na historické fotografii usedlosti můžeme spatřit dodnes patrné čtyřlístky zdobící podstávky obytné části domu. Šlo o typický dobový znak agrárníků. Po roce 1945

²⁵² Tamtéž. Ke statku mělo tehdy patřit přes 62 korců orné půdy.

²⁵³ SOkA Semily: Fond *Lidový soud Turnov*, Inv. č. : 88 *Trestní spisy 1953, spis 20/1953*

²⁵⁴ Agrární strana (celým názvem Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu), jakož i její dorost měly na Českodubsku pevnou voličskou základnu. Viz STARÝ 1938 — STARÝ, Josef (ed.): *Třicet let republikánského dorostu v Poještědí*, Mladá Boleslav: O.S.R.D. Českodubsko, 1938

²⁵⁵ Tamtéž, s. 12

zastával Jíra post radního MNV Chvalčovice, o který byl připraven v roce 1948.²⁵⁶ Oženil se s Bohuslavou Jiránkovou z Hradčan čp. 17²⁵⁷ a měli spolu dvě dcery, Jarmilu (*1929) a Věroslavu (*1931). Svou usedlost obhospodařoval s rodinou a dvěma námezdními silami a svým sousedům často pomáhal zapůjčením strojů či vlastní prací s koňským potahem.²⁵⁸ Výměra ostatních zemědělců v Dehtárech se pohybovala úhrnem do 10 ha. Jíra v nově nastolených přísných podmínkách celkové hospodaření zvládal, byť již nemohl v té době zaměstnávat pomocné síly. Neplnil pouze předepsané dodávky mléka. Odůvodnil to tím, že má „...na rozdíl od ostatních zemědělců vysoký předpis mléka” a navíc mu na jaře 1952 zemřela nejlepší dojnice. Dodávky mléka ale po domluvě s MNV nahrazoval náhradním plněním v jiných oblastech.²⁵⁹

Dějinné soukolí, které skončilo vystěhováním celé Jírovy rodiny se spustilo na podzim a v zimě 1952. ONV Turnov zřejmě čekal na sebemenší Jírovu chybu. Dne 8. října 1952 oznámila Kateřina Dlasková, vyživovací referentka MNV Chvalčovice, Jírovým dcerám, že následujícího dne bude veterinář Bulíř provádět očkování slepic a kuřat proti tzv. *drůbežímu moru*, který ve vsi řádil. Rodina ovšem měla na onen den sjednanu sousedskou pomoc při sklizni brambor a při náročné práci na očkování zapomněla. Jaroslav Jíra si při následném výslechu příliš nepomohl konstatováním, že již jednou nechal slepice „očkovati a hned po tom nám jich hromadu pochcípalo a tudíž jsem chtěl tomuto po zkušenosti předejít”. Dne 1. listopadu 1952 Jírovy dcery odnesly na sběrné místo ve Chvalčovicích baňky s mlékem, které předtím nadojila jejich babička Emilie Jiránková. Přebrať je měla opět výše zmíněná Kateřina Dlasková. Nádoby ovšem nebyly vřity do společné nádrže pro celou obec, ale putovaly rovnou do Kontrolní laboratoře v Liberci, kde bylo zjištěno, že mléko v jedné z nádob bylo naředěno vodou. Jaroslav Jíra to vysvětloval nešťastnou náhodou. Jeho tchyně, dojící ještě za tmy si podle něj nevěšila, že hrnec s mlékem postavila pod nedotažený kohoutek. Dcery pak již hrnec pouze vzaly, mléko přelily a šly na odběrné místo. Ve své výpovědi mluví celá jeho rodina shodně a tato verze o nešťastné náhodě, kterou dosvědčuje i fakt, že nikdy předtím problém s ředěním mléka nebyl, zní věrohodně. V pozdějším procesu s Marií Mužákovou (o němž bude ještě pojednáno níže) se navíc objevila i spekulace, že někdo ze zástupců MNV

²⁵⁶ SOKA Semily: Fond *Lidový soud Turnov*, Inv. č. : 88 *Trestní spisy 1953, spis 20/1953*

²⁵⁷ DĚDEK 1984^d

²⁵⁸ SOKA Semily: Fond *Lidový soud Turnov*, Inv. č. : 88 *Trestní spisy 1953, spis 20/1953*, svědectví sousedek Miloslavy Smorádkové a Marie Dlaskové z Dehtár.

²⁵⁹ SOKA Semily: Fond *Lidový soud Turnov*, Inv. č. : 88 *Trestní spisy 1953, spis 20/1953*

nádoby na sběrném místě prohodil, aby Jírovi očernil. Tu ale nemáme jak potvrdit. Jíra vyjádřil politování nad celou událostí: „*Je mi jasné, že by po přilítí takto zředěného mléka do mlékárenského bazénu byla zkažena celá várka...*”²⁶⁰ Pro úplnost dodejme, že podle pamětníka Jaromíra Dědka bylo minimálně u některých rolníků v Hradčanech ředění mléka běžnou praxí:

„*Takhle získávali mlíka jakože víc. Ráno se chodilo s mlíkem na to místo a některý lidi koukali, jestli se bude či nebude brát tučnost. Oni měli pytlík a v tom dvě kuličky. A když vytáhli určitou barvu, tak se brala tučnost...*”
V situaci, v níž se Jírovi nacházeli ale považujeme za nepravděpodobné, že by riskovali. „*Šlo se po nich, že byly kulaci. A že by tohle dělali, tutově ne,*” hodnotí Jaromír Dědek, synovec Jaroslava Jíry.

Obě události by zřejmě lidovému soudu postačily k vyřknutí ortelu, oleje do ohně ale ještě svou výpovědí přilil Josef Peterka, předseda chvalčovického MNV. Dne 7. prosince měl kontrolovat dodržení podzimní osevní plochy v obci a polím Jaroslava Jíry věnoval velkou pozornost. Zjistil, že Jíra nedodržel osevní plán o 1,6 hektaru. To by se nám mohlo jevit jako marginální vzhledem k celkové výměře 19, 47 ha. U sedláka Jíry ale šlo o pověstnou poslední kapku a nic mu nepomohlo, když vysvětloval, že nejhorší pozemky v kopcovitém terénu a špatném počasí pouze odložil pro jarní osev.

V trestním oznámení z pera náčelníka okresní oddělení VB poručíka Dlouhého ze 16. prosince čteme všechny tyto body tendenčně zkreslené. Přisoudilo Jírovi rovných 25 hektarů půdy, odpor k socialisaci vesnice a chování „*vesnického boháče, který na špičkové práce zneužívá svých sousedů.*”²⁶¹ O tom, že i on sám sousedům pomáhal, když bylo třeba, spis mlčí. Dne 7. ledna 1953 vydal okresní prokurátor Otto Vodák usnesení, jímž zabavil veškerý majetek Jaroslava Jíry, jakož i veškerý majetek v usedlosti, bez ohledu na to, že její půlka patřila Jírově ženě Bohuslavě. Zřejmě tehdy byl Jaroslav Jíra zatčen, neboť protokol o výslechu z 12. ledna již konstatuje jeho předvedení z vazby.

Dne 20. února 1953 se konalo první líčení, v jehož závěru Bohuslava Jírová protestovala proti soudnímu zabrání svého majetku. 23. března 1953 vyřkl soud verdikt, v němž Jaroslava Jíru odsoudil za trestný čin ohrožení jednotného hospodářského plánu podle § 135 trestního zákona a šíření nakažlivých chorob podle § 201. Čekal ho trest odnětí svobody 6 měsíců a peněžitý trest ve výši 15 000 Kčs, propadnutí celého jmění a zákaz pobytu v okrese navždy. Zároveň soud rozhodl

²⁶⁰ SOKA Semily: Fond Lidový soud Turnov, Inv. č. : 88 Trestní spisy 1953, spis 20/1953

²⁶¹ SOKA Semily: Fond Lidový soud Turnov, Inv. č. : 88 Trestní spisy 1953, spis 20/1953

o zabrání druhé poloviny usedlosti patřící Bohuslavě Jírové. Jaroslav Jíra putoval za mříže a rodinu čekala nejistota. Dne 27. května 1953²⁶² byla v brzkých ranních hodinách deportována do Vysoké u Hanušovic na Jesenicku. „*To mi říkala paní Novotná, co bydlela nad Jírovejma. Že to viděla. Ve tři hodiny ráno pro ně přijeli. Ona byla taky komunistka, v národním výboru byla angažovaná. Výbor svolali do školy v Dehtárech. A tam byl zástupce z okresu a řekli jim, že Jírovi budou vystěhovaní do dvou dnů. A ono už to mělo být ten druhý den. A ona z té schůze utekla a ani spát nemohla. Chodila po dvoře a najednou slyšela, že jedou auta dvě, nákladák a osobák. Zabouchali a nějaký papíry ukazovali, že mají být vystěhovaní. Ženský dělaly rámus. Babička kvílela hodně nahlas,*²⁶³” zavzpomínala na příbuzné svého manžela Marta Jírová z nedalekých Kohoutovic. Dodatečně přišel po odpykání trestu za rodinou i Jaroslav Jíra. Na hanušovickém státním statku „*jezdil koněma, manželka byla v kravíně.*”²⁶⁴ Starší dcera se stačila ještě před stěhováním provdat v Podještědí, druhá pracovala v Hanušovicích jako účetní. Později se rodina přestěhovala na Českolipsko.²⁶⁵

Usedlost čekal strastiplný osud se zajímavou politickou dohrou v létě 1953. Na 23. července byla svolána předsedou MNV Josefem Peterkou veřejná schůze chvalčovického JZD.²⁶⁶ Přizváni byli ostatní nezapojení zemědělci. Účelem schůze bylo rozparcelování Jírových polností mezi všechny zemědělce v obci tak, aby nebyla ohrožena sklizeň. Přítomní se začali ohrazovat, že sami mají práce dost na svém. Nejvíce se projevila Marie Mužáková, samostatná rolnice z Chvalčovic čp. 22. Zaprvé uvedla, že jako nečlenka JZD nevidí důvod, proč by měla u Jírů pracovat, dále řekla, že „*funkcionáři lidosprávy sami měli na tom zájem, aby byl Jíra vystěhován. A at si tedy na jeho polích dělají sami.*” Peterka uvedl: ... *Přítomní zemědělci se tomuto výroku Mužákové hlasitě smáli a bylo patrné, že s Mužákovou souhlasí,*” což doplnil František Kupec, předseda JZD: „*Na to jeden za druhým ze zemědělců napadal mě a předsedu Peterku slovně. Bobek mě říkal, abych si sedl a dal si do huby pivo.*” Schůze byla rozpuštěna bez výsledku, zemědělci nakonec svou práci odvedli. Případ ilustruje jednoznačný názor občanů na předešlé události a pro vedoucí činitele Peterku a Kupce znamenal varovný signál. Peterka ve výpovědi uvedl: „*Za takovýchto poměrů jest moje postavení v obci, jako předsedy MNV*

²⁶² BLAŽEK 2010, s. 432.

²⁶³ Rozhovor s Martou Jírovou, pořízený v Kohoutovicích dne 17. března 2016

²⁶⁴ Rozhovor s Jaromírem Dědkem, vedený 9. listopadu 2016 v Hradčanech

²⁶⁵ DĚDEK 1984^d

²⁶⁶ Zdejší JZD II. typu mělo podobný osud jako JZD hradčanské. Ještě v roce 1953 se rozpadlo a znovuzaloženo bylo až v roce 1957.

velmi obtížné, občané jsou proti mě zaujati proto, že musejí obdělávati pozemky Jírovy.” Marie Mužáková byla odsouzena na 2 měsíce odnětí svobody za nepřátelské jednání proti republice dle § 129 trestního zákona.²⁶⁷

V prostorném statku byla zřízena pobočka *strojní traktorové stanice*, kde pracoval např. pamětník Jaromír Dědek. Později zde byla umístěna opravárenská dílna JZD Hradčany a nakonec po vzniku velkého zemědělského kombinátu JZD Pokrok Bílá v 70. letech byl objekt prodán k rekreačním účelům.²⁶⁸ Jaroslav Jíra byl částečně rehabilitován v roce 1990, soud jej uznal odpovědným ze šíření nakažlivých chorob.

²⁶⁷ Veškeré informace v tomto odstavci čerpány z trestního spisu T 151/1953, SOkA Semily: Fond *Lidový soud Turnov*, Inv. č. : 88 *Trestní spisy 1953*.

²⁶⁸ Rozhovor s Jaromírem Dědkem, vedený 9. listopadu 2016 v Hradčanech a Beseda s pamětníky Marií Mizerovovou, Lubomírem Bernardem, Jaromírem Dědkem a Vladimírem Jiránkem z obce Hradčany, pořizená 25. října 2016 v Hradčanech

2.2.4 Hostinec a Jednota u Marušků

Obr. 57: Trávníček čp. 15, hostinec U Marušků

Zdánlivě mimo procesy s *kulaky* stojí případy trávníckých občanů, hostinského Josefa Marušky a léčitele Josefa Adama, souzených za činy z jiné, než zemědělsko-hospodářské oblasti. Jelikož se ovšem trestním řízením na jiném místě naší práce nevěnujeme, rozhodli jsme se je z praktických důvodů zařadit právě za kapitulu o procesech s místními zemědělci. Šlo také o procesy, v nichž se s režimem střetli jeho ideologičtí nepřátelé, oba živnostníci, oba *vhodní* pro exemplární trest.

Př. 25: Razítko Pohostinství Jednoty v Trávníčku. 1965. © SOkA Liberec.

Obr. 58: Košková kapela v hostinci U Bobků v Hradčanech. 1948.

Obr. 59: Josef Maruška
na výřezu fotografie
Koškovy kapely.

Případ hostinského Josefa Marušky (1907—1986) z Trávníčku čp. 15 reflektuje i Josef Míza ve svém *kulackém kalendáři*. To je i jeden z důvodů, proč jej uvádíme i my právě na tomto místě. Druhým důvodem je, že nám poslouží i k krátkému zachycení, jak bylo s jeho hostincem naloženo poté, co byl předán do *socialistického sektoru*.²⁶⁹ Zatčen byl Josef Maruška v červnu 1953 a stejně jako tomu bylo v předchozích případech, vyřizoval si režim účty s představitelem majetnější venkovské třídy. O jeho pracovním vytížení, které mohlo být leckomu trnem v oku, svědčí dcera paní Marie Křivánková: „On byl muzikant, kde byla zábava, ples. Na pohřby chodil hrát. Chodil na pilu dělat a večír zase přišli lidi do hospody. No, měl prachy.”

Původem byl Josef Maruška truhlář a své řemeslo provozoval v Chocnějovicích u Mnichova Hradiště.²⁷⁰ V říjnu 1938 se s rodinou přestěhoval do Trávníčku, kde si pronajal budovu hostince. V něm se delší dobu střídali provozovatelé od doby, kdy na začátku 30. let jeho stavitelka, trávnícká

²⁶⁹ Jde o dobový výraz objevující se v trestních spisech.

²⁷⁰ SOKA Semily: Fond *Lidový soud Turnov*, Inv. č. : 88 *Trestní spisy 1953, spis T 1953 / 239*

hostinská Anna Beranová zbankrotovala a hostinec se ocitl ve veřejné dražbě.²⁷¹ Poloha byla ideální. V prostorném sklepě mohl provozovat truhlářské řemeslo a z mlýna s vodní pilou, vzdáleného jen několik desítek metrů mohl brát řezivo. Živnost ovšem v roce 1939 pozastavil a věnoval se naplno hostinci a příležitostně také práci přímo na pile a přilehlém mlýně, kde se věnoval především různým nutným opravám. Mlynář Rudolf Hrdina o něm hovořil jako o *truhlářském odborníkovi*.²⁷² Ve volném čase se věnoval hraní v místní *kaple Václava Koška (1882—1954)*,²⁷³ souseda z Trávníčku čp. 14. S ní ho také zachycuje fotografie z roku 1948, pořízená v hradčanském hostinci *U Bobků*.²⁷⁴ Organizován byl v Československé straně sociálně demokratické, po únoru 1948 a následném sloučení strany s KSČ již neprodloužil své členství.²⁷⁵ Kromě hostinské živnosti a občasné práci na pile zastával na Místním národním výboru funkci lesního a zásobovacího referenta. Na starost měl výkup vajec, ten potom přebrala jeho manželka, a zhruba 2 měsíce v roce se věnoval lesním pracím pro obec.

V dubnu 1952 byla v hostinci zřízena prodejna Jednoty, kterou vedla Marie Najmanová z Hradčan.²⁷⁶ V únoru 1953 byl nucen Josef Maruška předat do správy Jednoty i vlastní hostinec. Vznikl podnik *Jednota - pohostinství Trávníček*. Vedoucí pohostinství se měla stát Marie Marušková, manželka hostinského. Podle vedoucího pohostinského oddělení Jednoty Turnov došlo k převzetí podniku nikoliv na místě, ale nestandardně přímo v ústředí turnovské Jednoty. Maruška tam řekl: „...že má roztočenou půlku piva a že tu si dotočí.“ O ostatních zásobách, které měl na skladě pomlčel. Dle svého mínění oprávněně — všechny zásoby tvrdého alkoholu (celkem 85 lahví), vín a cigaret nakoupil již dříve a ze svého a časem tyto zásob chtěl rozprodat, aby si budovu hostince mohl po mnoha letech nájmu odkoupit. Proto své soukromé zásoby nechtěl předat Jednotě. Té, slovy vedoucího pohostinského oddělení Jednoty Sokoláře „...ani nezáleželo na převzetí zboží dřívějšího majitele, ale jednalo se především o provozovnu, ježto zboží byl dostatek.“ Jenže se blížila měnová reforma 1. června 1953. A v květnu vypukla nákupní horečka.²⁷⁷ Jednota Trávníček vykázala enormní prodej,

²⁷¹ Viz HAVELKA 2015, s. 15

²⁷² SOKA Semily: Fond *Lidový soud Turnov*, Inv. č. : 88 *Trestní spisy 1953, spis T 1953 / 239*

²⁷³ Náhrobek rodiny Koškovy na hřbitově v Letařovicích.

²⁷⁴ Poskytnutá Jaromírem Dědkem z Hradčan, rovněž hráčem této kapely pozdějších let.

²⁷⁵ SOKA Semily: Fond *Lidový soud Turnov*, Inv. č. : 88 *Trestní spisy 1953, spis T 1953 / 239*

²⁷⁶ Rozhovor s Marií Najmanovou, vedený 18. února 2012 v Hradčanech

²⁷⁷ Potvrzuje zápisem i Josef Mizera ve svém kalendáři z roku 1953.

o 20 000 Kčs více, než-li v předchozím měsíci. Jak během soudu přiznávali zástupci Jednoty, šlo i v ostatních prodejnách v okolí o běžný jev, neboť se lidé připravovali na nejistou měnovou reformu a hromadně skupovali zboží za staré ceny. Padlo podezření, že takto se zbožím *spekuloval* především Josef Maruška.

Dne 6. června 1953 proto proběhla v celém objektu razie Obvodního oddělení Veřejné bezpečnosti za účasti českodubského pracovníka ústředí Jednoty Josefa Berana. Na místě byly nalezeny výše zmíněné Maruškovy zásoby, jak jsme již ale popsali, především staršího data, dále velké zásoby včelího medu, 5 746 m³ řeziva (tento prvotní odhad později sám soud uznal jako přemrštěný) a truhlářské pomůcky, například plechové rámy na výrobu mycích stolů. Dalším šetřením se rovněž zjistilo, že na černo (v době ohlášené truhlářské živnosti) vyrobil několik kusů nábytku sousedům z nedalekých Sedlístěk. Maruškovy značně přitížila i na půdě nalezená munice a dvouhlaveň kulometu, které zde na seně zapomněli příslušníci Rudé armády. O jejich pobytu v Trávníčku v květnu 1945 jsme blíže napsali v bakalářské práci.²⁷⁸ Na místě byl proveden soupis věcí *pocházejících z trestné činnosti*.

Dne 12. června 1953²⁷⁹ byl Josef Maruška vzat do vazby v Turnově. S ním byly odvezeny i všechny doličné, nyní již zabavené předměty. Zároveň příslušníci VB zabavili Maruškovy kulovnice, které měl řádně ohlášené jako člen místního mysliveckého spolku. Ze 14. června pochází žaloba z pera okresního prokurátora Otty Vodáka. Obvinil v ní hostinského ze spáchání trestného činu *nepřátelského jednání proti republice* podle § 129 trestního zákona.²⁸⁰ Toho se měl dopustit ohrožením obecného zájmu hromaděním nadměrného množství lihovin, včelího medu, kuřiva, řeziva a dalších věcí denní potřeby. Dále tím, že neohlásil vojenským úřadům zmíněné součásti výzbroje po Rudé armádě. Nakonec také, že po uzavření truhlářské živnosti *jiného nedělal*, než že občas pracoval na pile. Skutečnost, že provozoval hostinec prokurátor zcela pominul.

Hlavní soudní líčení proběhla ve dnech 30. června, 22. a 31. července. Pokud je máme shrnout, odehrálo se zhruba takto: Soud předvolal několik svědků, především zástupce Jednoty, včetně Marie Najmanové, dosavadní vedoucí v Trávníčku. Nikdo ze svědků Maruškovy zásadně nepřitížil,

²⁷⁸ HAVELKA 2014 — HAVELKA, Jan: *Podještědská osada Hradčany na prahu soudobých dějin v příbězích pamětníků 1914-1948*, Praha: 2014, kapitola 7.5 Sovětská tramská osada s. 70–72

²⁷⁹ Zde se schodují informace z trestního spisu a Mizerova “kulackého kalendáře,”

²⁸⁰ *Trestní zákon č. 86/1950sb.* In: Web Ústavu pro studium totalitních režimů Dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/tridni-justice/zakon88-89-1950.pdf>, citováno 4.10. 2016

spíše naopak. Dobrozdání MNV potvrdilo, že se jedná o velmi vzorného pracovníka. Svědek Beran uvedl, že Maruškovy zásoby byly „pro hostinec normální, pro soukromníka nadměrné. Že by ovšem shromažďováním měl ohrozit zásobování, to naprosto nelze říci.“

Hostinský sám přiznal vinu ve věci nepředání svých skladových zásob Jednotě s tím, že za ně chtěl koupit budovu hostince. Přiznal se rovněž, že občas někomu načerno vyrobil kus nábytku. Většinu řeziva však měl připravenou na nové včelíny, jejichž výstavbu měl od MNV povolenou. Stejně tak zásoby medu neměl *schovány*, ale normálně připraveny pro případ, že by jej včely spotřebovaly v nepříznivé zimě více. Kdyby posléze měly slabou snůšku, zásoby by mu posloužily ke 100% splnění dodávkového plánu v dalším roce, který vždy plnil. Popíral též, že by od ukončení živnosti nic nedělal, protože jednak provozoval živnost hostinskou a byl rovněž zaměstnán na pile, což dosvědčil mlynář Hrdina. Po předání hostince si zažádal o práci lesníka v Mladé Boleslavi, později také v českodubském podniku Dubena, kde měl pracovat jako truhlář. Než stihl nastoupit, byl zatčen. „Zboží z dřívější doby nemohl dát do prodeje Jednoty, neboť pocházelo z jeho soukromé živnosti a nebylo schváleno Jednotou.“

Rozsudek padl na líčení 31. července 1953. Josef Maruška byl shledán vinným, že ukrýváním různých zásob v měsíci květnu ohrozil obecný zájem, tedy jednal nepřátelsky vůči lidově demokratickému státnímu zřízení. Odsouzen byl k trestu 6 měsíců odnětí svobody, peněžitému trestu ve výši 1000 Kčs a ztrátě občanských práv po dobu tří let. Čekal ho okamžitý převoz do vězeňského ústavu Ostrov u Karlových Varů, tedy do pověstného *Jáchymova*.²⁸¹

„V *Jáchymově* přišel o prst na pravý ruce. Tak už nefáral. Nebyl na dole. Ale byl na marodce. Jako brácha dělal. No, jo byl to život. Tenkrát jsem šla do první třídy a neměla jsem ani na knížky,“ vzpomíná na těžké časy svojí rodiny paní Marie Křivánková. „Přišel 15. prosince domů a vím, že chumelilo, tak jsme mu říkali: ‚Tatíčku, tatíčku!‘²⁸²”

Pokud se podíváme na rozsudek v širším kontextu, šlo spíše o trest mírnější a výstražný, nikoliv likvidační, jako v případě výše zmíněných kulaků. Hostinského pravděpodobně *zachránily* příznivé výpovědi svědků, které si ani přísný prokurátor Otto Vodák netroufl zcela ignorovat. Josef Maruška se částečně svojí vinnou, nedomyšlením všech svých skutků, zamotal do tenat komunistického režimu. Tomu posloužil jako další z ideálních zástupců *nepřátelské třídy*. Jeho

²⁸¹ Původní vězeňské zařízení dodnes funguje a nachází se v obci Ostrov nad Ohří. Mezi ním a v okolí nedalekého *Jáchymova* se nachází řada přidružených pracovních táborů, v nichž se těžil uran.

²⁸² Rozhovor s Marií Křivánkovou, vedený 12. října 2016 v Trávníčku.

činnost by samozřejmě dnes jako trestná definována být nemohla, a proto byl v roce 1990 plně rehabilitován.²⁸³ Rodina byla odškodněna a jen zabavené lovecké pušky už nikdy svému majiteli nebyly vráceny.²⁸⁴

Manželům Maruškovým se nakonec podařilo v roce 1959²⁸⁵ budovu hostince odkoupit. Marie Marušková vedla sdruženou prodejnu a hostinec pod již zmíněným názvem *Jednota, pohostinství Trávníček* do roku 1990. Na její provoz dohlížel nejpozději od roku 1961 místní Dozorčí výbor Jednoty, vedený Františkem Dlaskem z nedalekých Dehtár.²⁸⁶ Výbor spoluorganizoval kulturní činnost, máme doložené například posvícenské zábavy. Dohlížel ale i na praktické věci, týkající se zásobování a vybavení prodejny. V daném roce se například zažádalo na ústředí Jednoty o zřízení ledničky. Výkyvy v zásobování byly řešeny občasnými zájezdy pojezdne prodejny. Ta dojížděla i do okolních osad, kde kamenná prodejna nebyla. Po roce 1990 fungoval obchod v Trávníčku pod vedením Marie Křivánkové ještě do roku 2003.²⁸⁷ Pohostinství v rámci obce hrálo v období socialismu významnou společenskou a kulturní roli. V obci zůstala pouze dvě funkční nezrušená pohostinství, v trávníckém navíc byl obchod Jednoty. Nejpozději v roce 1965 zůstalo jediné trávnícké pohostinství.²⁸⁸ Všem ostatním, v Letařovicích *U Matějků*, v Hradčanech *U Bobků* a později i ve Chvalčovicích *U Ludvíků*, byla přisouzena podružná role pouhých *sálů*, které sloužily příležitostným schůzím a kulturním akcím. Tak například MNV navrhl snížení domovní daně Josefu Bobkovi v Hradčanech, „protože sál u bývalého hostince je bezplatně používám výhradně JZD.“²⁸⁹ Oficiálně byl výčep a prodejna v provozu pouze v Trávníčku.

Velice obdobné události, které ilustrují, že u Josefa Marušky nešlo o náhodu, ale cílenou akci s účelem vytvořit exemplární případy pro zastrašení ostatních, se udály v nedalekých

²⁸³ Z obecních spisů, konkrétně 7. března 1970, se dozvídáme o započatém rehabilitačním řízení a obsílce svědků — sousedů z obce Hradčany. Jak vyplývá z Maruškovy trestního spisu, byl tento pokus neúspěšný a Josef Maruška se své plné rehabilitace v roce 1990 nedožil.

²⁸⁴ SOKA Semily: Fond *Lidový soud Turnov*, Inv. č. : 88 *Trestní spisy 1953, spis T 1953 / 239*

²⁸⁵ HAVELKA 2015 a rozhovor s Marií Křivánkovou, vedený 12. října 2016 v Trávníčku.

²⁸⁶ Dosvědčuje nám to i zápis i SOKA Liberec: Fond *Místní národní výbor Hradčany*, netříděné. Dehtáry byly připojeny v k obci v roce 1960.

²⁸⁷ Rozhovor s Marií Křivánkovou, vedený 12. října 2016 v Trávníčku.

²⁸⁸ Zápis ze schůze rady MNV Hradčany ze 17. září 1965.

²⁸⁹ Tamtéž.

Petrašovicích.²⁹⁰ František Plůcha zde s manželkou provozoval hostinec od roku 1930. Před měnovou reformou měnil v bance přes 244 000 Kčs, tedy bylo známo, že jde o *venkovského boháče*. Další události šly v podstatě jako přes kopírák s Trávníčkem. František Plůcha předal hostinec Jednotě na podzim 1952, na rozdíl od Josefa Marušky zůstal vedoucím nového pohostinství. V květnu 1953 zdejší Jednota zaznamenala zvýšené tržby a padlo tedy opět podezření ze *spekulace* na hostinského. Dne 6. června, stejně jako v Trávníčku, proběhla razie VB a byly zajištěny rozmanité Plůchovy zásoby, víno, lihoviny a cigarety. Část pocházela z jeho dřívější soukromé živnosti a stejně jako Maruška je při přebírání hostince Jednotou nepřiznal. Část skutečně Plůcha nakoupil těsně před měnovou reformou v petrašovické Jednotě — pohostinství, které vedl. Když se dozvěděl, že byl na 29. květen vydán zákaz prodeje lihovin, schoval jmenované lahve s alkoholem pod prkny tanečního sálu. Opět akt neodpovídající dobovým měřítkům trestného činu, na rozdíl od Trávníčku se ale blížil skutkové podstatě podvodu. Do vazby byl vzat 11. června. Plůcha se u soudu bránil, že chtěl kořalku a vína schovaná před reformou využít v letní sezóně při opravě hostince pro osvěžení zedníků. První líčení proběhlo 20. června, druhé 30. června, stejně jako Maruškovu. Žaloba mu navíc kladla za vinu, že za první republiky v hostinci *vydržovali děvčata*²⁹¹ a jde tedy o lidi pochybných morálních kvalit.

Rozsudek zazněl opět podle § 129 trestního zákona - *nepřátelského jednání proti republice* za ohrožení obecného zájmu hromaděním zásob. Trest 10 měsíců odnětí svobody si odpykal Plůcha ve věznici v Plzni na Borech. Navíc dostal pokutu 4000 Kčs a zákaz hostinské činnosti navždy. Šlo o mnohem tvrdší postup s přihlédnutím k tomu, že Plůcha neměl *takové štěstí na svědky*, kteří by mu jednoznačně svým svědectvím pomohli, a hlavně se vytykané spekulace skutečně, alespoň z části dopustil. Ve vzpomínkách Jana Dědka čteme, že hostinec jako jeden z mála venkovských hospod na Českodubsku zůstal v rámci Jednoty v provozu (minimálně do roku 1984, kdy Jan Dědek své paměti psal) a vedl jej *J. Plůcha*, pravděpodobně tedy rodinný příslušník odsouzeného. V roce 1990 byl František Plůcha plně rehabilitován. Podobné kontury obou případů, stejně jako data ukazují, že harmonogram postupu proti oběma hostinským byl předem sladěn, stejně jako v případě zmiňovaných zemědělců.

²⁹⁰ Veškeré informace byly čerpány ze SOKA Semily: Fond *Lidový soud Turnov*, Inv. č. : 88 *Trestní spisy 1953, spis T 1953 / 86*

²⁹¹ Což potvrzuje i DĚDEK 1984^d s příslovečně lakonickou poznámkou: "prodejná láska."

2.2.5 Případ hadaře Adama

K nejpozoruhodnějším postavám novodobé historie obce patří určitě Josef Adam. Pořídil si jako první televizi.²⁹² Vyléčil svou ženu od rakoviny zmijím jedem, stejně jako další stovky lidí, které za ním od té doby směřovaly. Jeho radu měl vyhledat i tehdejší ministr školství Zdeněk Nejedlý. Skončil neslavně, stejně jako jeho dům. Po prohraném soudním líčení v 50. letech měl zanechat své léčitelské činnosti a brzy na to zemřel. Povědomí o věhlasném léčiteli se ale v obci zachovalo dodnes.

Začátky jeho trestního spisu č. 1956/56,²⁹³ kvůli němuž jsme se rozhodli Adamův příběh zařadit za kapitolu o procesech 50. let, se datují k zimě 1954/1955. Tehdy byl již starý Adam značně nemocný, toho roku prodělal těžkou mrtvici.²⁹⁴ Vše za něj obstarávali syn s vnučkou. S ní a jejím manželem bydleli v bývalé fabrice v Trávníčku čp. 23. Tu zřejmě koupil ze svých výnosů někdy po 2. světové válce od neúspěšného podnikatele Josefa Šámala. „Vnučka ho vozila do hospody se sousedama hrát karty. A on na nějakou korunu nekoukal, protože ty příjmy, ty měl velice slušný.“²⁹⁵

A možná to byly právě jeho příjmy, které nedaly spát úřadům. Ale vezměme to popořádku.

Josef Adam se narodil 7. března 1879 v nedalekých Kobylech.²⁹⁶ Roku 1903 si vzal Růženu Koškovou. Mladí manželé si koupili od ševce Josefa Macha roubený dům čp. 6 v hradčanské místní části Votěč.²⁹⁷ Ta lemovala cestu z Hradčan do Trávníčku.

Obr. 60: Josef Adam, 30.—40. léta.

²⁹² I když neměl signál a musel ji prodat. Viz rozhovor s Danielou a Petrem Dědkovými, pořízený v Sobákově dne 12. října 2016.

²⁹³ SOkA Semily: SOkA Semily: Fond *Lidový soud Turnov*, Inv. č. 91 *Trestní spisy 1956, spis T 1956/56*

²⁹⁴ Tamtéž.

²⁹⁵ Rozhovor s Jaromírem Dědkem, pořízený v Hradčanech dne 29. července 2009.

²⁹⁶ SOkA Semily: Fond Okresní úřad Turnov, Inv. č. 2042 Sčítání lidu 1910 Hradčany (obec), dále jen Sčítání lidu 1910

²⁹⁷ Podrobné topografii osady Hradčany jsme se věnovali v bakalářské práci.

Obr. 61: *Podstávkový dům čp. 6 v Hradčanech. 20. léta. © Podještědské muzeum KS Český Dub.*

Obr. 62: *Podstávkový dům čp. 6 v Hradčanech. 20. léta. © Podještědské muzeum KS Český Dub.*

Obr. 63: Dům čp. 23 v Trávníčku.

O podobě domu vypovídají dvě fotografie dochované v archivu Podještědského muzea.²⁹⁸ Vidíme zanedbané břehové stavení s dožilou doško-šindelovou střechou a malou zahradou zaplněnou polínky připravenými na zimu a několika ovocnými stromky. Výrazným prvkem byla bohatě řezbovaná pavlač, která spojovala v prvním patře obytnou část s komorami a stodolou. Občasné finanční těžkosti řešila rodina pronájmem části domu, jak nás zpravuje již citované sčítání lidu z roku 1910. Tehdy žila ve stísněných podmínkách u Adamů také čtyřčlenná rodina Bubáková. Adamovi v té době měli již dvě děti, staršího Josefa (*18. dubna 1904) a mladší Marii (*4. prosince 1909). Marie zemřela v pouhých šestnácti letech z blíže nespecifikovaných příčin.²⁹⁹ Můžeme spekulovat, že mohlo jít o tuberkulózu, která na Československu ve 20. letech zkosila nejeden mladý život.³⁰⁰

Pamětníci na Josefa Adama nevzpomenou jinak, než na *hadaře*, podle zmijího jedu, který používal při léčení. Roku 1903,³⁰¹ kdy se přistěhoval svou manželkou Růženu do Hradčan ale zdaleka známým léčitелеm nebyl. Svou kariéru začal stejně jako mnozí další v českodubské textilní továrně. Dále pracoval na větších usedlostech svých sousedů jako nádeník,³⁰² ale také jako

²⁹⁸ Podještědské muzeum KS v Českém Dubě: Fond *Fotografie* a Fond *Sbírka fotografií Petra Matouška*.

²⁹⁹ O čemž svědčí vzpomínky Jana a Jaromíra Dědkových, stejně jako trestní spis samotný.

³⁰⁰ Jak svědčí náhrobky na letařovickém hřbitově, ale i DĚDEK 1984^a – DĚDEK, Jan.: *Místopisné paměti osady Hradčany*, Hradčany: rukopisná pozůstalost u rodiny autora, 1984, nes.

³⁰¹ Sčítání lidu 1910

³⁰² Tamtéž.

příležitostný zedník a betonář.³⁰³ U domkářů, jakým on byl, tedy vlastníků domu s minimálním pozemkem, šlo o poměrně obvyklá zaměstnání. Jak vzpomíná Jaromír Dědek, byl Adamův profesní rozsah ještě širší: „Dřív nebyly zvěrolékaři, nebo nějaký takový. On chodil léčit dobytek, když byly nějaký problémy u krávy nebo u koně.³⁰⁴” Zkrátka, protloukal se životem, jak se dalo. Nebyl politicky organizovaný. V roce 1924 se dostal coby náhradník do osadního zastupitelstva. V roce 1930 byl zvolen společně se sedlákem Josefem Jírou z Hradčan čp. 16 osadním radním.³⁰⁵ V tom samém roce, v jeho 51 letech, se mu zásadně proměnil život a vtisknul mu podobu, s níž se zapsal do paměti obce. Růžena Adamová onemocněla rakovinou. Po neúspěšné³⁰⁶ léčbě v nemocnicích Turnově a Liberci ji „vezli na žebříňáku v peřinách”³⁰⁷ domů do Hradčan. A zde se nastal v obyčejném životě Josefa Adama zlom. „...Manželka mi onemocněla rakovinou dělohy, tak jsem jí přivezl z nemocnice domů. Bylo mi řečeno, že asi do týdne zemře. V době, když ještě manželka byla v nemocnici, se mi zjevila zemřelá dcera a říkala, že manželce a její mamince nepomůže žádný lékař, jedině já sám jí mohu pomoci... “ Autenticitu mystického prožitku se zjevením zemřelé dcery samozřejmě ověřit nemůžeme. Ovšem to, že se Adam dostal v té chvíli k novinovému článku o úspěšné jugoslávské léčitelce rakoviny, je fakt.³⁰⁸ Léčba spočívala v použití hadího jedu. Adam si proto opatřil zmije a z jejich jedu připravil roztok, který nejdřív vyzkoušel na sobě. Tím zjistil bezpečné množství jedu a začal jej manželce podávat. „Za tři měsíce se tak zotavila, že byla úplně zdravá, a tak když se toto rozšířilo, počali ke mně lidé z okolí chodit, a tak jsem počal s léčením,” vzpomínal sám Adam o čtvrtstoletí později u výslechu na Okresní oddělení Veřejné bezpečnosti Turnov.³⁰⁹ Věhlas lidového léčitele se rychle rozletěl do kraje a Adam se začal plně soustředit na své nové řemeslo. „Ono se to rozkřiklo, že to začal dělat pro lidi a po celý republice.³¹⁰”

³⁰³ DĚDEK 1984^a, nes.

³⁰⁴ Rozhovor s Jaromírem Dědkem, pořázený v Hradčanech dne 29. července 2009.

³⁰⁵ SOKA Semily: Fond *Okresní úřad Turnov*, Inv. č. 772: *Obec Hradčany 1913 – 1938*

³⁰⁶ Zprávy o její nemoci máme jak od pamětníků pana Dědka a paní Plecháčové, tak i samotného Adama a dalších vyslychaných prostřednictvím protokolů v trestním spise. Závěrečná léčba v Liberci probíhala ozařováním.

³⁰⁷ Rozhovor s Boženou Plecháčovou pořázený v Českém Dubě dne 8. dubna 2016.

³⁰⁸ Opět doložený z několika zdrojů. Ty se liší pouze v detailu, zda Adam četl článek sám, či mu jej přinesl v zoufalé životní situaci některý ze sousedů.

³⁰⁹ SOKA Semily: Fond *Lidový soud Turnov*, Inv. č. : 91 *Trestní spisy 1956, spis T 1956/56*, Protokol Okresního oddělení VB Turnov o výslechu Josefa Adama ze 14. 3. 1956

³¹⁰ Rozhovor s Boženou Plecháčovou pořázený v Českém Dubě dne 8. dubna 2016.

A jak léčba probíhala? Odpoví sám Adam: „*Diagnosu nemoci stanovím jen prohlídkou moče a nebo mi nemocný řekne, co mu chybí a podle toho mu dám lék nebo mast, do které přidávám hadí sádlo. Jinak nikoho neprohližím, jelikož ke mně dochází většinou lidé, kteří prodělali všemožné léčení a když byli odkázáni na postupné umírání, přišli ke mně a já zachránil tak mnoho lidí od smrti a dnes jsou tito lidé zdrávi a dostávám mnoho děkovných dopisů.*“³¹¹ Jako základ svého léku používal železité víno Maltoferrochin, které bylo a dodnes je běžně dostupné v lékárnách.³¹² Nejčastěji jej bral v Hodkovické v lékárně *U Anděla Strážce*.³¹³ Do jedné jeho lahve přidával různé byliny a především jed ze dvou zmijí. Na jejich získávání si vybudoval širokou síť dodavatelů. V 50. letech jim platil 20 Kčs za kus s měsíční spotřebou asi 200 zmijí.³¹⁴ To nám může alespoň zhruba vytvořit představu, kolik lidí mohlo Adama denně navštěvovat. „*Ty lidi chodili ze Sychrova pěšky. Táta to počítal a někdy tam bylo denně přes sto lidí,*“ dodává pamětník Jaromír Dědek.³¹⁵ Pacienti nehleděli na počasí, a poněvadž neměl Adam velký dům, museli čekat venku.

Že se věhlas místního léčitele rozletěl opravdu do daleka, může naznačit i historka, která se mohla stát někdy v roce 1946 či mezi lety 1948—50.³¹⁶ Tehdy totiž byl její původní vypravěč, František Plecháč,³¹⁷ učitelem a také správcem školy v Letařovicích. „*U školy zastavila šestsettrojka*³¹⁸*a vystoupil ministr Zdeněk Nejedlý. Manžel se lekl, že se jde podívat na nějakou vesnickou školu, že jde*

³¹¹ Tamtéž.

³¹² Jde o recepturu bratří Svatků, kteří v roce 1897 založili na prodej tohoto a dalších tzv. medicijních vín firmu První kvasírny a sklepy maltonových vín Praha Smíchov. Jedná se o sladové víno s příměsí chininu, železa a bylinných extraktů. Má povzbuzovat chuť k jídlu, tvorbu žaludečních šťáv a obecně pomáhá při potížích v trávicím traktu. Dnes jej vyrábí firma Herbadent, přímý pokračovatel původní firmy. Více na: <https://www.udzoudyho.cz/aktuality/aktuality-z-prodejny/lecive-condurango.html> a <http://herbadent.cz/historie-firmy/>

³¹³ V roce 2013 oslavila lékárna na hodkovickém náměstí T.G. Masaryka 150 let nepřetržitého provozu. V roce 1951 do ní nastoupil jako odpovědný správce MUDr. Karel Havlík (1923—?) a Adamovi ochotně sháněl zásoby vína. V procesu figuroval jako svědek. Později se stal sám známým propagátorem používání bylinek v medicíně. Více o doktoru Havlíkovi ve článku 150 let hodkovické lékárny, dostupném na <http://www.hodkovicenm.cz/cs/mesto/historie-mesta/150-let-hodkovicke-lekarny.html>

³¹⁴ SOKA Semily: Fond *Lidový soud Turnov*, lvn. č. : 91 *Trestní spisy 1956, spis T 1956/56*, Protokol Okresního sdělení VB Turnov o výslechu Josefa Adama ze 14. 3. 1956

³¹⁵ Rozhovor s Jaromírem Dědkem, pořizený v Hradčanech dne 29. července 2009. Stejný počet potvrzují i zápisky otce Jaromíra Dědka, viz DĚDEK 1984^a

³¹⁶ Přesněji mezi 1. 3. — 1. 10. 1946 a 1. 10. 1948 a 1. 9. 1950. Viz SOKA Liberec: Fond *Národní škola Letařovice*, Školní kronika 1940—1957.

³¹⁷ Manžel pamětnice paní Boženy Plecháčové z Českého Dubu, původem z Trávníčku.

³¹⁸ Tatra 603, vůz vyráběný mezi lety 1956—1975 sloužil jak vládě, tak i dalším státním institucím (např. Státní bezpečnosti) a příjezd takového černého vozidla v napjaté atmosféře nastupujícího socialismu nemusel věštit nic dobrého. V době, kdy se měl příběh odehrát ale mohlo jít spíše o dříve vyráběný model Tatraplán.

k němu. *Srdce mu spadlo až do kalhot. A on si to krácel až ke hřbitovu. Starej Adam tam byl na pohřbu. A on si tam k němu jezdil pro ten hadí jed. A jeho paní byla nemocná, a tak zřejmě hledal všechno možný, aby se uzdravila.*³¹⁹” Vzpomínku bohužel nemůžeme doložit jiným pramenem, a proto ji přidáváme skutečně pouze ilustrativně.

Za první republiky, za války, ale i v prvních letech poválečných — rovných 25 let — měl Adam na svou práci relativní klid. Žádný z úřadů se o něj nezajímal. A on se na oplátku také nezajímal. Neplatil daně, neměl nahlášenou živnost a žil si uzavřený ve svém vlastním světě. Smyčka se začala utahovat až na začátku 50. let. V roce 1952 jej pracovníci ONV Turnov zaregistrovali k platbě živnostenské daně. Výměr daně museli provést odhadem. „*Jelikož jsem starý, nevedu žádné /záznamy/ ani o příjmu ani o vydání a toto také nikam nepíšu, proto že mně nic takového nebaví a platím daní, co mi předepíší.*”³²⁰ Adam platil poslušně na svou dobu vysoké částky. Za rok 1953 to činilo 2 170 Kčs, za rok 1954 pak 8 600 Kčs.³²¹

Nicméně, úřadům se již dostal do hledáčku a začaly konat. Zřejmě na podzim 1954³²² spustilo Okresní oddělení Veřejné bezpečnosti v Turnově své rozsáhlé vyšetřování.³²³ K 6. lednu 1955 se datuje posudek Ministerstva zdravotnictví s rozbořem *Adamova léku*. Náčelník vědeckotechnického odboru major Němec v něm jménem Ministerstva zdravotnictví žádal Ministerstvo vnitra, aby Adamova činnost byla *důrazně zakázána*, neboť se jedná o *šarlatánství*.³²⁴ Hadí jed sice má tisíci účinky, ale pokud má pacient oděrku v trávicím traktu, jed se může dostat do krve a začne působit jako při uštknutí.³²⁵ Pokud tedy podle Němce Adam nedává jed do vína, je podvodník a klame své pacienty. Pokud dává, je travič. V tom samém roce byl Adam stížen silnou mrtvicí. Jeho syn, Josef Adam ml. opustil zaměstnání, aby se společně se svou dcerou Marií, provd. Kondziolkovou, mohl o otce starat. „*Syn Josef posluhuje, jelikož mě musí i obouvat, chodím jen málo,*

³¹⁹ Rozhovor s Boženou Plecháčovou pořizený v Českém Dubě dne 8. dubna 2016.

³²⁰ SOkA Semily: Fond *Lidový soud Turnov*, lvn. č. : 91 *Trestní spisy 1956, spis T 1956/56*, Protokol Oddělení VB Turnov o výsledku Josefa Adama ze 14. 3. 1956

³²¹ Obojí tamtéž. Protokol Okresního oddělení VB Turnov o výsledku Ladislava Groha, úředníka finančního odboru ONV Turnov. Skokový rozdíl mezi oběma částkami byl zřejmě zapříčiněn měnovou reformou.

³²² K 23.10. 1954 se datuje první výslech ve věci Adam. Vyslýchanou byla vytipovaná úspěšně vyléčená pacientka ze Sobotky.

³²³ Přesněji Okresní oddělení Ministerstva vnitra - Oddělení Veřejné bezpečnosti Turnov, působící v letech 1945—1960

³²⁴ SOkA Semily: Fond *Lidový soud Turnov*, lvn. č. : 91 *Trestní spisy 1956, spis T 1956/56*

³²⁵ Trávicí trakt sám je jinak schopen jed zpracovat. Při trávení působí pro tělo jako přírodní analgetikum.

většinou sedím... a jsem pod stálým lékařským dozorem.” Syn převzal i shánění ingrediencí — maltoferrochinu, zmijího jedu a bylinek.

Průběh vyšetřování a soudních sporů se pokusíme co nejvíce zestručnit:

Oficiální vyšetřování začala Okresní prokuratura v Turnově 20. února 1956 proti otci i synovi Adamovým.³²⁶ Důvody: Adam starší krátí daně tím, že si nevede žádné účetnictví a provozuje neoprávněně lékařskou praxi. O prodávání léku s přemrštěným ziskem uvažovala prokuratura jako o černém obchodu. Jako první se na výsledch do Turnova dostavil 28. února Adam ml. Ten byl obviněn z napomáhání trestné činnosti a přestupku ochrany práva na práci tím, že ve svém zaměstnání, Autobrzdě Hodkovice, dal výpověď a začal se starat o otce. Až v průběhu vyšetřování se zjistilo, že pravděpodobně přestavěl u svého domu ve Třetí kůlnu bez platného stavebního povolení, což se k obžalobě přidalo. Ve Zprávě o pověsti z 10. března se o něm navíc dozvídáme, že neměl kladný vztah ke komunistickému režimu. A že šlo o rváče a opilce.³²⁷ Navíc vyloučeného v roce 1948 z KSČ.³²⁸ Adam starší, který podle této Zprávy naopak měl obecně dobrou pověst i mezi sousedy, se dostavil 13. března. Právě z protokolu o jeho výsledku se dozvídáme a citujeme z něj také nejvíce podrobnosti o jeho životě a léčitelství. V následujících měsících probíhaly další výsledky pestré směsice lidí. Šlo o lékaře, úředníky, dodavatele zmijí z celé republiky a hlavně — četné pacientky trávnického hadaře.

Dne 16. dubna 1956 byla podána okresním prokurátorem žaloba k Lidovému soudu v Turnově. Posléze 8. června 1956 od osmé ranní se konalo hlavní líčení. Bylinkář sdělil porotě, že celého léčení by i opustil, ježto lidé stále dochází a vyžadují léky. Jako svědci obžaloby byli předvoláni lékaři z turnovské nemocnice. Doktor Jaroslav Porš, původem z nedalekého Vlčetína, zavzpomínal na případ Adamovy manželky Růženy. Prý sice byla propuštěna domů v posledním stadiu nemoci bez jakékoliv naděje, ale spíše než hadí jed prý zázračně zapůsobilo předchozí ozařování. Oba obžalovaní uznáni vinnými, že se dopustili přestupků podle zákona č. 88/1950.³²⁹

³²⁶ SOKA Semily: Fond Lidový soud Turnov, lvn. č. : 91 Trestní spisy 1956, spis T 1956/56

³²⁷ SOKA Semily: Fond Lidový soud Turnov, lvn. č. : 91 Trestní spisy 1956, spis T 1956/56

³²⁸ Adamové byli v KSČ od roku 1945 do roku 1948 oba. Starší ukončil své členství údajně pro své stáří.

³²⁹ Jde o trestní zákon správní z roku 1950. Jeho plné znění, ze kterého jsme čerpali, je dostupné na <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/tridni-justice/zakon88-89-1950.pdf>. Za konzultaci v oblasti dobového trestního a správního práva děkuji historikovi Lukáši Havlovi z Ústavu pro studium totalitních režimů.

Josef Adam st.

Podle § 46/2 neoprávněně provozoval výdělečnou činnost.

Podle § 83/a vykonával zdravotnické povolání bez splnění předepsaných podmínek.

Podle § 87/a požadoval za zboží přemrštěné ceny a § 87/c a tím dosahoval přemrštěného zisku.

Podle § 62/1 nevedl předepsané záznamy nutné k vyměření daně.

Odsouzen byl k pokutě 20 000 Kčs.

Josef Adam ml.

podle § 7/2 napomáhal k výše uvedené trestné činnosti

Podle § 72 se záměrně vyhýbal práci.

Podle § 43 provedl nedovolenou stavební činnost.

Odsouzen byl k trestu odnětí svobody na tři měsíce.

Oba se prostřednictvím svého advokáta ke dni 21. července 1956 odvolali. Obhajoba argumentovala především tím, že přestupky jako nedovolené vykonávání lékařské praxe jsou co do společenské závažnosti nicotné, zvláště když byl Adam „subjektivně přesvědčen, že pomáhá.“ Lidé si také měli pomoc přímo vynucovat. Černý obchod podle ní nebyl prokázán vůbec.

Josef Adam mladší opuštěním zaměstnání nespáchal přestupek, neboť tak učinil za účelem péče o starého otce. Přestupek proti § 43 sice postavením kolny spáchal, ale ten jest nepatrného významu.

Dne 19. června 1956 (již!) zaslali bývalí Adamovi pacienti okresnímu prokurátorovi petici s žádostí o opětovné povolení léčení, neboť „...zachránil řadu nemocných.“ Na listině se sešlo 38 podpisů. Petentka Anna Vávrová připojila i svou vzpomínku: „*Sedm let jsem nechodila, jen málo o dvou holích a je mně 57 let. Děkuji P. Adamovi, že mě uzdravil. Na důkaz této těžké nemoci můj podpis.*“

Dne 18. července 1956 Adamovi poslali žádost o milost Kanceláři prezidenta republiky. Někdy v té době ³³⁰ ji zaslala i Anna Burgerová z Prahy, která ve svém, poněkud zmatečném dopise ³³¹ mj. píše o své beznaději, když roku 1933 odcházela z nemocnice s nepříznivou diagnózou rakoviny: „*Seděla jsem na Karlově náměstí a přemýšlela jsem, že raději se utopím ve Vltavě. Přisedl si pak ke mně malý mužíček a jak jsme se rozpovídali, tak povídá: ‚Taková mladá žena, by jste chtěla zemřít. Já Vám opatřím lék ... Dvě lahve jsem užila a byla zdráva... Kdo pomohl? Josef Adam, ten, který pomohl stem a stem lidem a dnes*

³³⁰ Dopisy jsou řazeny ve spise hned za sebou. Na druhém není žádné datum

³³¹ Kromě samotného převyprávění svého příběhu o šťastném vyléčení zabíhá i do témat třídního boje na Kladně za první republiky, druhé světové války a celkově věcem, které s tématem nesouvisely.

je soudy pronásledovaný. Co poděkování dostane od lidí, neb kde lékaři nedávali naděje, onen malý človíček zůstane velikánem nadosmrti ve vzpomínkách.”

Dne 30. října 1956 vyhlásilo Okresní oddělení Veřejné bezpečnosti, že oba Adamové pokračují ve své činnosti.

Dne 17. dubna 1957 zmírnil Krajský soud v Liberci na základě odvolání trest v případě Josefa Adama staršího na 5 000 Kčs a jeho syna na 1 000 Kčs.

Dne 6. listopadu 1957 na základě stížnosti generálního prokurátora označil Nejvyšší soud předchozí verdikty za mylné a nařídil vrátit vše na začátek Lidovému soudu v Turnově. Zároveň doporučil vyšší tresty.

Dne 20. prosince 1957 bylo trestní stíhání zastaveno a celý proces ukončen na základě prezidentské amnestie.³³²

Závěr svého života strávil hadař a bylinkář Adam handrkováním po soudech. Zemřel ve svém domě v Trávníčku čp. 23 nedlouho po vynesení osvobozujícího rozsudku, 27. února 1958.³³³ Kromě paměti několika nejstarších obyvatel už se pomalu z povědomí obce vytratil. Ze sedmi původních domů na hradčanské Voteči stojí již pouze dva. Zbytek dřívějšího osídlení dnes zakryl náletový les. Dům bylinkáře Adama ustoupil stavbě garáže.³³⁴ Domek čp. 23 v Trávníčku Adamova rodina prodala záhy v roce 1961.³³⁵ „Když měl pohřeb, tak to bylo něco velkého. To bylo lidí! Šli z jeho domu do Letařovic na hřbitov. To byl průvod, jak když zemře nějaký vládní činitel,” uzavírá hradčanský pamětník Jaromír Dědek, někdejší kluk, navštěvující *strejdu Adama*.

Rozsoudit, jestli byl Josef Adam st. opravdu obdařen nezvyklými léčitelskými schopnostmi je velice těžké a také nám to nepřísluší. Některé prvky jeho chování vůči pacientům opravdu nesly

³³² První amnestie prezidenta Antonína Novotného byla vyhlášena 1. prosince 1957 zřejmě u příležitosti jeho nástupu do funkce.

³³³ RAKOUŠ, Otakar — RAKOUŠ: *Kniha hřbitova Letařovice*, rukopisná pozůstalost u rodiny autora, nedat. Ojedinelé zápisky letařovického hrobníka Otakara Rakouše obsahují ve dvou sešitech jak hřbitovní řád, evidence plateb za hroby, ale především seznam pohřbů včetně dat úmrtí. Často i s poznámkou o finanční částce, kterou pozůstalí za pohřeb vynaložili. Podrobně zachycuje roky 1921 až 1971, zkratkovitě pak 1914 až 1920 (zde pravděpodobně sám hrobník čerpal od svého předchůdce, zřejmě svého otce, o jehož slavném pohřbu v roce 1940 také pojednává a dokládá i novinovým výstřížkem).

³³⁴ O problému zániku jednotlivých domů, ale i celých místních částí po válce jsme se věnovali v předešlé bakalářské práci HAVELKA 2014, kapitola 8.2 Směr Drausendorf, s. 74–77

³³⁵ SOkA Liberec: Fond MNV Hradčany (1945–1976), Komise MNV, *Různé*, neuspořádáno. Zápis ze schůze rady MNV Hradčany ze dne 25. října 1961.

Obr. 64: Dobová etiketa železitého vína.

prvky šarlatánství a měly zřejmě za účel podtrhnout spektakulární dojem z návštěvy u mocného léčitele („*Pokud vyžadují moč od pacientů, to dělám proto, abych je uspokojil pro jejich útěchu*“).³³⁶

V diagnózách a léčení byl ale Adam většinou naprosto věcný, přesný a úspěšný. Kdyby totiž nezaznamenal žádný skutečný úspěch a jeho léčení se omezovalo na několik šťastných náhod, nikdy by nezískal takový věhlas. I doktoři k němu posílali své pacienty. Je příznačné, že za první republiky nikdo nekontroloval jeho činnost, ale stejně jako v jiných oblastech lidského konání přitruhovalo až s nastupujícím socialismem. Nešlo o to, že by jeho léčení bylo zvláště škodlivé. Šlo o to, že ho stát neměl a neuměl mít pod kontrolou. Může vás napadnout dobová analogie s fenoménem tzv. *žitkovských bohyně*.

Nás by ale zajímali další léčitelé, bylinkáři a kořenářky spíše z Podještědí, Pojizeří a Krkonoš. Obecně známý příběh doktora Josefa Eleazara Kittela, léčitele z Jizerských hor z konce 18. století,³³⁷ je přeci jen časově příliš vzdálený. Snad někdy na podobné narazíme. Zůstává tedy záhada, mysterium, jež ovšem k takové osobnosti patří.

³³⁶ SOKA Semily: Fond *Lidový soud Turnov*, lvn. č. : 91 *Trestní spisy 1956, spis T 1956/56, Protokol o hlavním líčení*

³³⁷ Zmínky o něm již v dobové literatuře, např. SCHALLER 1786—SCHALLER, Jaroslav: *Topographie des Königreiches Böhmen IV, Bunzlauer Kreis*, Praha:K.k. Normalbuchdruckerei, Wenzel Piskaczek Fakt., 1786, s.306. V současné době zažíváme rozkvět zájmu o jeho osobu. Renaissance prodělává ale i místo jeho působení — někdejší Šumburk, dnešní Krásná (obec Pěncín). Je obnoven Kittelův roubený “burk,” který funguje Kittelovo muzeum. Jméno tohoto Fausta Jizerských hor nese i firma vyrábějící bylinné léky.

2.3 Dvojí vznik JZD

Kolektivizace zemědělství, která navždy proměnila tvář české krajiny i charakter života na venkově se samozřejmě neobjevila zničehonic v roce 1953 či 1957, kdy v Hradčanech, jakož i okolních vesnicích, bylo založeno *Jednotné zemědělské družstvo*. Šlo o celospolečenský fenomén, který se dlouhodobě utvářel politickou, sociální a ekonomickou situací před, během a zejména po druhé světové válce. Jeho kořeny můžeme spatřovat v progresivním družstevnictví za první republiky. To bylo spojeno především s agrární stranou, naopak komunistická strana měla na venkově tradičně velmi slabou podporu. Kombinovalo principy tradice, osobního vlastnictví a svobody se vzájemnou výpomocí, společným vlastnictvím strojů a zakládáním obecně prospěšných, různě zaměřených družstev — nejdominantnější postavení měla síť družstev hospodářských.³³⁸ Agrární strana byla z poválečného veřejného života vyloučena a neprávem označena za kolaborantskou.³³⁹ Komunisté cíleně a s tichým souhlasem dalších stran, které byly zastoupeny v Národní frontě,³⁴⁰ jakési okleštěné verzi demokratického režimu, zničili svého hlavního demokratického soupeře, který se snad jako jediný mohl postavit počínající komunistické dominanci na venkově. V roce 1945 obsadili komunisté post ministra zemědělství Júliem Ďurišem.³⁴¹ Jeho cílem bylo si venkov získat, což se mu zejména přidělováním půdy novým osídlencům v pohraničí dařilo. Bylo proti sobě ještě potřeba postavit sedláky a drobné a střední rolníky, což jsme podrobně popsali v kapitole 2.2.

Zároveň museli komunisté konejšit obavy zemědělců z kolektivizace a vzniku kolchozů podle sovětského modelu, které měly všeobecně špatnou pověst.³⁴² Sám Klement Gottwald obavy drobných rolníků mírnil na sjezdu rolnických komisí v Praze 28.—29. února 1948 těmito slovy: „Jednoduše chceme, aby vám už nikdy nikdo nemohl lhát o tom, že se u nás budou dělat kolchozy.

³³⁸ Obecně FEIERABEND 2007

³³⁹ PERNES 2008, s. 78. Následovala propagandistická kampaň proti všemu agrárníckému, která započala zatčením bývalého předsedy strany Rudolfa Berana, který se teprve týden před tím vrátil z nacistického věznění. (Viz ROKOSKÝ 2008, s. 91). Ze slova agrárník se stala časem nadávka. Její dozvuky můžeme spatřovat ještě v 70. letech např. v propagandistických historických filmech Otakara Vávry, kde byli ukazováni její členové jako prospěcháři a slaboši, v horším případě jako kolaboranti.

³⁴⁰ Vyhlášené v *Košickém vládním programu z 5. dubna 1945*.

³⁴¹ PERNES 2008, s. 80

³⁴² FEIERABEND 2008, 323

Napříště pamatujte, že každý, kdo k vám přijde s takovým šuškáni na vesnici, patří k záškodníkům a rozvratníkům!"³⁴³ Že rolníkům v letech 1945—1948 dali majetek jen kvůli hlasům a aby jim ho mohli za pár let zase ukrást, tehdy pomlčel. Nejpozději od června 1948³⁴⁴ ale komunistická vláda pracovala na zákoně o nových zemědělských družstvech. Tehdejší politiku shrnul Gottwald na říjnovém zasedání ÚV KSČ, na němž podal zprávu o svém moskevském jednání se Stalinem. Tomu měl sdělit, že „*my nebudeme o kolektivizaci mluvit, my ji budeme dělat!*"³⁴⁵

Dne 3. února 1949 Národní shromáždění schválilo zákon o *Jednotných zemědělských družstvech*. č. 69/1949 Sb.³⁴⁶ Šlo o základní legislativní nástroj kolektivizace, jehož předmětem bylo především scelování půdy, dobově označované jako HTÚP,³⁴⁷ mechanizace zemědělské práce a sjednocení dosavadních družstev na venkově působících.³⁴⁸ JZD byla rozdělena podle míry kolektivizace na čtyři typy, přičemž cílem bylo postupně se propracovat k tomu poslednímu. *I. typ* se podobal starému družstevnictví, šlo o výpomoc a spolupráci při konkrétním projektu či úkolu.³⁴⁹ *II. typ* představoval společnou práci a její společné plánování v průběhu roku. Obnášel již i scelování půdy. Každý z družstevníků měl dostat z výnosů podíl, odpovídající jeho vkladu (práce, strojů, zvířat a půdy). Ten se počítal v takzvaných pracovních jednotkách, což byl typický znak, který zůstal i u JZD vyšších typů.³⁵⁰ *III. typ* obnášel odevzdání živého i mrtvého inventáře, přičemž dobytek byl již ustájen společně. Členům byl povolen minimální počet domácích zvířat a záhumenek pro vlastní potřebu zpravidla do půl hektaru. Zisk se dělil podle pracovních jednotek a další částka připadla vlastníkům půdy.³⁵¹ Jaromír Dědek vzpomíná, že v hradčanském družstvu

³⁴³ VOMELA 2008, s. 121

³⁴⁴ Dále viz PERNES 2008, s.84. Tehdy mezinárodní komunistický orgán Informbyro vydalo rezoluci o situaci v Jugoslávii, která se vydala vlastní nezávislou cestou socialismu. Rezoluce mimo jiné obsahovala základní jízdní řád kolektivizace závazný pro všechny státy sovětské sféry vlivu.

³⁴⁵ Tamtéž, s. 85

³⁴⁶ V plném znění dostupný např. na adrese:<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-69#p1>, citováno 28. října 2016

³⁴⁷ Hospodářsko-technická úprava půdy.

³⁴⁸ § 1 a § 2, odstavce 1 a 2

³⁴⁹ FEIERABEND 2007, s. 68

³⁵⁰ Tamtéž, s.69

³⁵¹ Tamtéž.

byla část výplaty dle pracovních jednotek vyplácena každý měsíc a zbytek na konci roku podle výsledků hospodaření družstva.³⁵²

IV. typ se od předchozích lišil v tom, že se již nevyplácela žádná náhrada vlastníkům půdy. Řízení podniku se vzdánilo jeho členům. Jak napsal ve své práci o historii zemědělského družstevnictví v českých zemích Karel Ladislav Feierabend, zemědělský odborník a ministr druhorepublikové a následně exilové vlády: „*Toto už je pravý sovětský kolchoz, kde se soukromé vlastnictví stává fikcí.*“³⁵³

Obecně lze říci, že zakládání JZD vyšších typů se dařilo především v pohraničí, kde noví osídlenci neměli dostatek zkušeností a hlavně vztah k půdě.³⁵⁴ Oproti tomu se ve vnitrozemí první vlna kolektivizace s valným úspěchem nesešla. V lednu 1951 bylo v republice založeno pouze 154 JZD IV. typu.³⁵⁵ Většinu, celkem 5 305,³⁵⁶ tvořila družstva I. a II. typu. Hlavní nedostatek první vlny byl ten, že družstva se nacházela začasť v těžkých ekonomických problémech a ke vstupu nepřesvědčila střední rolníky, tudíž v obci tvořila ekonomickou menšinu.³⁵⁷ V roce 1953 se kolektivizace značně zpomalila a v souvislosti s krátkodobým uvolněním poměrů po smrti Stalina i Gottwalda se některá družstva rozpadla. To byl případ i Hradčan a dalších družstev v jejich okolí, kde proběhla vlna zakládání na začátku roku, ale JZD zůstala *de facto* pouze na papíře. Tomu značnou měrou přispěl i projev nového prezidenta Antonína Zápotockého při otvírání klíčavské přehrady 1. srpna 1953, po němž se začala JZD houfně rozpadat.³⁵⁸ Režim a jeho zemědělská politika se ocitly v krizi. Obrat nastal po zasedání ÚV KSČ v červnu 1955. *Benevolentní křídlo* prezidenta Zápotockého bylo v boji o podobu zemědělství v Československu poraženo *radikálním křídlem* prvního tajemníka strany, pozdějšího prezidenta Novotného, který si vytkl za cíl kompletní socializaci vesnice, tj. 100% kolektivizaci k roku 1960.³⁵⁹ Hlavní vlna zakládání nových družstev přišla po III. celostátním sjezdu JZD 22.—23. března 1957.³⁶⁰

³⁵² *Rozhovor s Jaromírem Dědkem, vedený 27. března 2013 v Hradčanech.*

³⁵³ FEIERABEND 2007, s. 69

³⁵⁴ FEIERABEND 2007, s. 71 a BŘEZINA 2008, s. 129

³⁵⁵ FEIERABEND 2007, s. 70

³⁵⁶ *Tamtéž.*

³⁵⁷ BŘEZINA 2008, s. 130

³⁵⁸ PERNES 2007, s. 9, bude o něm ještě pojednáno níže.

³⁵⁹ BŘEZINA 2008, s. 130

³⁶⁰ PERNES 2009, s. 11

Byla spojená s masivní finanční podporou novým družstvům³⁶¹ a hlavně všudypřítomnou agitací na všech úrovních státní správy.³⁶² Ke konci roku 1957 bylo založeno již 10 090 JZD IV. typu. Úspěch byl založen na několika pilířích — především se už z JZD nevylučovali větší hospodáři — *kulaci*. Ti často ani v předchozích letech do JZD vstoupit z ideologických důvodů nesměli. Zlepšila se hospodářská situace státu a tím i situace stávajících družstev, která byla značně dotována penězi, ale i sníženými dodávkovými povinnostmi, na rozdíl od soukromníků. „Časem se situace obrátila. Vždyt při nízkých kontingentech, které nově založená družstva měla, bylo snadné jejich splnění,“ podotkl trefně kovář Josef Mizera. Za těchto podmínek, kdy velcí hospodáři již přišli o veškerou naději, že by se situace ve státě obrátila, raději do družstva vstupovali, neboť si spočítali, že by bylo jen otázkou času, kdy budou jako soukromníci zavřeni za neplnění vysokých dodávek.

2.3.1 Rozvoj JZD na Českodubsku

Zkoumání postupné socializace vesnice na celém území by jako široké téma zasloužilo samostatnou práci. Podobně jako tomu je u obcí, i bádání nad českodubskými JZD³⁶³ je poznamenáno změnou okresu v roce 1960. Další badatelskou komplikací jsou poměrně časté strukturní změny jednotlivých JZD a jejich slučování. Mnoho informací nám mohou přinést (stále ještě!) pamětníci a samozřejmě i obecní kroniky. Jak ale víme, právě hradčanská se nedochovala. Pomocníkem může být i dobová publikace *25 let budování socialistického zemědělství na Liberecku*.³⁶⁴ Z výše jmenovaných důvodů jsme se nyní téma rozhodli shrnout v krátkosti, aby byl patrný kontext vzniku, vývoje i zániku družstva hradčanského.

Mezi první vzniklá družstva se řadí JZD ve Všelibicích, ustanovené 16. května 1950.³⁶⁵ Původně menšinové družstvo se od začátku potýkalo se značnými potížemi, ale jako jedno z mála v roce 1953³⁶⁶ zcela nezaniklo, následujícího roku přešlo na III. typ společného hospodaření

³⁶¹ PERNES 2009, s. 15

³⁶² BŘEZINA 2008, s. 131

³⁶³ Myslíme tím území dřívějšího soudního okresu Český Dub, zrušeného k 1. lednu 1949.

³⁶⁴ TVRZNÍK 1974. Problém této publikace tkví již v jejím názvu „na Liberecku,“ který nereflektuje dřívější uspořádání okresů před rokem 1960. Českodubsku se ale věnuje, byť méně než pohraničním oblastem nového okresu. Za její laskavé zapůjčení děkuji Dáše a Petrovi Dědkovým ze Sobákova.

³⁶⁵ TVRZNÍK 1974, s. 55

³⁶⁶ Zánik družstev máme zachycený kromě Hradčan například i v nedalekých Kobylech. Viz KRONIKA KOBLYL

a postavilo kravín v místní části Borku.³⁶⁷ Těžké začátky si prožilo i 3. ledna 1951 ustanovené JZD Vlastibořice³⁶⁸ nebo Soběslavice³⁶⁹ a Kamení. V roce 1952 přibylo v okrese Turnov k 26 stávajícím 28 nových JZD. Na Českodubsku to bylo 8 družstev — v Kobylech, Vesci, Radostíně, Přibyslavicích, Malčicích, Březové, Radimovicích a Petrašovicích.³⁷⁰ Členská základna všech JZD v okrese tvořila 4 872 zaměstnanců a výměra obhospodařovaných polí pozemků činila 15 921 ha.³⁷¹ Výsadní roli v té době mělo jediné JZD IV. typu — Turnov, které se mělo stát výkladní skříní socialismu, navzdory „poměrně malé členské základně.“³⁷²

Již jsme výše popsali, že rok 1957 znamenal novou vlnu zakládání družstev, spojenou s agitací pracovníků okresu. Agitaci, hraničící s vydíráním zachytila kronika obce Bílá, kde bylo JZD založeno v prosinci 1957. Okresní zaměstnanci zemědělce, kteří by snad váhali s podpisem přihlášky strašili tím, že „...uváděli jako příklad velkou pokutu za nesplnění dodávkové povinnosti za cokoliv. Okrajová a vzdálená pole, vyšší dodávky a žádné povolení na nadsmluvní produkty. Tresty i za nezaviněné neplnění dodávek...“³⁷³ Další určitější zmínky, z nichž si můžeme učinit obrázek o stavu JZD na Českodubsku pochází až z listopadu 1959 z podrobné zprávy okresního zemědělského referátu.³⁷⁴ Byť obsahuje několik velice podrobných přehledových tabulek s důležitými daty pro jednotlivá družstva, zcela přesně se podle ní nedá určit, kolik přesně bylo v okrese družstev. V úvodu píše o 78, ale v každé tabulce je jiný počet, přičemž nejvyšší je 49. Komparací nám vyšel výsledný počet těch českodubských na 20. Novou tabulku s porovnáním jejich výměr a počtu členů v listopadu 1959 přikládáme. Z tabulek mj. vyplývá, že nedaleké JZD Bílá, s nímž se později Hradčany spojily, se v dodávkách umístilo na třetím místě v okrese a zhruba o třetinu převýšilo

³⁶⁷ Pokračovatel všelibického JZD - Družstvo Borek působí dodnes. Viz <http://www.druzstvoborek.cz>, citováno 18. listopadu 2016.

³⁶⁸ TVRZNÍK 1974, s. 57

³⁶⁹ Kontroverze spojené s jeho začátky jsme nastínily v kapitole 2.3 ve zmínce o sedlácích Mařanových ze Soběslavic.

³⁷⁰ SOKA Semily: Fond Okresní národní výbor Turnov, Inv. č. 15: Zápisy ze schůzí rady ONV, kniha 17, fol. 361: *Přehled o růstu JZD k 6. listopadu 1952*

³⁷¹ Tamtéž.

³⁷² SOKA Semily: Fond Okresní národní výbor Turnov, Inv. č. 15: Zápisy ze schůzí rady ONV, kniha 17, fol. 118

³⁷³ KRONIKA BÍLÁ, s. 94 a 95

³⁷⁴ SOKA Semily: Fond Okresní národní výbor Turnov, Inv. č. 22: Zápisy ze schůzí rady ONV, kniha 45, fol. 160 — 178

	VÝMĚRA V HEKTARECH	POČET PRACOVNÍKŮ
Český Dub	401	108
Petrašovice	332,72	49
Bílá	327,37	64
Javorník	187	35
Kohoutovice	178,84	30
Hradčany	175,41	32
Kobyly	165,95	48
Modlibohov	159,71	28
Letařovice	145,45	29
Havlovice	138,78	30
Kamení	135,06	54
Hlavice	115,84	32
Hrubý Lesnov	112,98	24
Březová	102,86	31
Příbyslavice	59,94	15
Podhora	57,20	13
Malčice	56,41	20
Radimovice	?	?

Př. 26

i družstvo turnovské.³⁷⁵ Tehdy samostatné JZD Hradčany a JZD Letařovice se řadily spíše k okresnímu průměru.

Družstva na Československu čekala v 60. letech v souvislosti s hospodářskou konjunkturou *především upevňování a slučování malých JZD.*³⁷⁶ Zanikala především družstva v jednotlivých osadách. Obecná tendence byla mít jedno družstvo na jednu obec. Vznikaly i větší celky jako například tzv. *Velký Sychrov* — JZD složené ze Čtverína, Lažan, Paceřic,³⁷⁷ Radimovic a Žďárku v roce 1961.³⁷⁸ Toto ú z e m n ě o h r o m n é d r u ž s t v o předznamenalo obecný trend, popsany v publikaci *25 let budování socialistického*

zemědělství na Liberecku nástupu *průmyslové formy řízení*³⁷⁹ a masivní slučování družstev v 70. letech. V půli 60. let dosáhlo Československo hrubé zemědělské produkce z roku 1936.³⁸⁰ I pamětníci uvádějí, že tato doba s sebou přinesla stabilizaci poměrů a počátek mírné prosperity. 7. července 1965 byl otevřen na Bílé kulturní dům, sloužící i pro obec Hradčany.³⁸¹

³⁷⁵ Oproti bělským 393,5 q masa stálo 235 q turnovských. Bílá převyšovala Turnov zhruba o třetinu i v ostatních komoditách. Viz SOKA Semily: Fond *Okresní národní výbor Turnov*, Inv. č. 22: Zápisy ze schůzí rady ONV, kniha 45, fol. 160

³⁷⁶ TVRZNÍK 1974, s.4

³⁷⁷ Tři obce, které již do území Československa nepočítáme, neboť patří přirozeně na Turnovsko.

³⁷⁸ REJHA, ŠRYTROVÁ 2013 — REJHA, Adam a ŠRYTROVÁ, Dagmar: *Historie a současnost obce Radimovice*, Radimovice: Obec Radimovice, 2013

³⁷⁹ TVRZNÍK 1974, s.4

³⁸⁰ ROZKULAČENO 2016, s. 119

³⁸¹ TVRZNÍK 1974, s. 92

2.3.2 První pokus, 1953 — 1957

„Stávající strana KSC snázila se v Hradčanech stejně jako v jiných obcích na Turnovsku založit JZD. Přihlásilo se několik straníků, ale v život nebylo družstvo uvedeno, protože měli se sice členové k vedení družstva, ale na práci nebyl nikdo. Sedláci do družstva nevstoupili a ani chalupníci nejevili zájem o společnou družstevní práci, protože viděli v okolí, kde družstva byly, že ony začátky byly velmi neblahé. A nechtěli si ten svůj skrovný a již tak všeho odříkající život na vesnici ještě zhoršit.“³⁸² Tak uvádí Josef Mizera z Trávníčku celkem přesně osud prvního pokusu o založení JZD v obci Hradčany v roce 1953. Úplně první zmínky o pokusu založit zde Jednotné zemědělské družstvo spadají do března 1951. Tehdy chtěl národní výbor pod vedením předsedy Patočky ustanovit přípravný výbor JZD ještě před žněmi a provést *nábor členů přesvědčovací cestou*.³⁸³ Jde o jedinou zmínku a z celé akce evidentně sešlo.

Dne 6. ledna 1953 si na své schůzi Rada MNV Hradčany již s novým předsedou Jaroslavem Mizerou naplánovala pro nový rok *zajištění valné hromady JZD a vypracování celoročního výrobního plánu JZD*. Ze dne 2. února 1953 se zachovalo skromné usnesení z ustavující schůze JZD II. typu v Hradčanech. Přítomných 34 rolníků odsouhlasilo provedení tzv. HTÚP, tedy rozorání mezí.³⁸⁴ Předsedkyní se stala Vlasta Bernardová z Hradčan čp. 2. Bohužel ani o tomto pokusu se nám nedochovalo příliš zpráv. Jedinou určitější zmínkou je popis schůze zemědělců z obce ze dne 8. srpna 1953, konané v hradčanském sále U Bobků.

O ní jsme se krátce zmínili i v kapitole 2.3. Bernardová zde propagovala hospodaření na scelených lánech a hlavně se snažila sjednat pracovníky, kteří by pracovali na zabavených polích Josefa Červy. Nikdo se k tomu ovšem neměl. Rolník a někdejší poválečný předseda MNV František Jíra z Letařovic čp. 2 se proto nahlas ohradil proti politice „té komunistické branže“ a František Müller z Hradčan čp. 11 pak přímo na předsedkyni JZD slovně zaútočil. Rodina Josefa Červy byla vystěhována, lidé se báli, kdo přijde další na řadu. Jména jednotlivých větších zemědělců létala vzduchem a všeobecná frustrace vyšla na povrch právě na této schůzi, kde se vlna hněvu obrátila proti funkcionářům JZD.

³⁸² MIZERA^m — MIZERA, Josef.: *JZD Hradčany a Jaroslav Mizera*, Trávníček: rukopisná pozůstalost u rodiny autora, nedat.

³⁸³ SOKA Liberec: *Fond MNV Hradčany (1945—1976), Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

³⁸⁴ SOKA Semily: *Fond Okresní národní výbor Turnov, Inv. č. 798: 1958 JZD - organizační a hospodářské upevňování (JZD Hradčany)*

U s n e s e n í .

v Hradčanech

Ustavující schůze jednotného zemědělského družstva ve dne 2. února 1953 za účasti níže podepsaných členů.

Na této schůzi byl projednán a schválen a všemi členy přijat provozní řád JZD II. typu a všichni přítomní družstevníci se zavazují tento provozní řád dodržovat.

Dále byla projednána HDÚP, všichni členové s touto souhlasí a svůj souhlas potvrzují vlastnoručním podpisem.

Jméno:	Bydliště:	Jméno:	Bydliště:
Bernardová Vlasta	Hradčany	Maližová R.	Letarovice
Pichor Lad.	Trávníček	miřlas St.	Hradčany 11.
Jemelková Marie	Hradčany	Radovský	Hradčany
Lochorský Pátek	Letarovice	Lomka J.	" "
Paol František	Hradčany	Najman V.	" "
Heuslar Blaha		Jirani V.	Letarovice
Titla Selma	Letarovice	Alm. Paková	Letarovice
Blaha Bohuslav	Hradčany	Minulla Vlad.	Letarovice
Deček Václav	Hradčany	Atliec	
Bukvíčková Marie	Letarovice	Paula miřl.	Hradčany
Jira Jaroslav	Hradčany	Vítez Lad.	Hradčany
Marie Restová	Hradčany	Jiranička Vlad.	" "
Horáková Anna	Hradčany	Dobek Jos.	" "
Zeměna Plahová	Trávníček		
Moeh Jan	Trávníček		
Čatočková M.	Letarovice		
Bukvíčková Jos.			
Paol Josef			
Ušerův Jan	Hradčany		
Mach Boh.	"		
Deček Jan	"		

Zasláno HTÚP
na KNV 27. II. 53.

Obr. 65: František Maruška na žebříňáku. Letařovice. 40. léta.

Obr. 66: Vázání snopů před kolektivizací. Letařovice. 40. léta.

Obr. 67: Sousedská výpomoc při sklizni brambor na Podole u Chvalčovic, kolem roku 1945.

Vyšetřovací protokol nadále uvedl, že JZD, které se tak slibně vyvíjelo, je narušeno.³⁸⁵

Družstvo se nepodařilo rozběhnout zřejmě ze dvou důvodů. Z bouřlivého průběhu výše popsané schůze je zřejmé, že mnoho zemědělců nemělo jednoduše důvěru v místní představitele kolektivizace. Družstvo začalo hospodařit v atmosféře doznívající akce Kulak, zároveň mohl být názor zemědělců ovlivněn proslovem prezidenta Antonína Zápotockého z 1. srpna 1953, v němž pronesl mimo jiné, že kdo snad byl ke vstupu donucen, může nyní beztréstně z JZD vystoupit, což zapříčinilo masový odliv rolníků z dříve založených družstev.³⁸⁶ Politický tlak, který stál u zrodu mnoha JZD, polevil, alespoň na čas. Bez finanční pomoci shora, se hradčanské družstvo od počátku potýkalo s nepříznivou hospodářskou situací a především snad proto skončilo. Tím se vyjevilo, že šlo především o politický projekt. „Jenomže to zkrachlo, nadělaly se akorát dluhy. Odebrali hromady hnojiva a (Jaroslav) Mizera na to obětoval jednoho bejka. On byl tenkrát něco jako agronom družstva,” uzavírá první krátkou kapitolu JZD Vladimír Jiránek z Hradčan čp. 17, pozdější předseda obnoveného JZD.³⁸⁷

³⁸⁵ SOKA Semily: Fond Lidový soud Turnov, Ivn. č. : 89 Trestní spisy 1954, trestní spis T 1159/1954. Jíra i Müller dostali za své chování od soudu trest odnětí svobody v trvání tří měsíců s dvouletou podmínkou.

³⁸⁶ Na tento výrok se hradčanští zemědělci odkazovali i v při druhém pokusu založit JZD v roce 1957. PERNES 2009 s. 9

³⁸⁷ Vzpomínal Vladimír Jiránek z Hradčan v rámci besedy s pamětníky. Viz Beseda s pamětníky Marií Mizerovou, Lubomírem Bernardem, Jaromírem Dědkem a Vladimírem Jiránekem z obce Hradčany, vedená 25. října 2016 v Hradčanech

Plnění dodávek měl i nadále skrzes své komise v rukou místní národní výbor. Obecní plán plnili jednotliví zemědělci, kterým obec pomáhala např. při objednávkách prací *strojně traktorové stanice*. Spolupráce s ní ale nebyla ideální. V zápisech MNV vidíme neustále stížnosti na pozdní provedení prací. V zápise ze 14. září 1955³⁸⁸ vidíme urgenci STS, aby *alespoň pomohli při podzimních osevních pracech, neboť zemědělcům byly stroje vykoupeny*. Zápis tak naráží na paradoxní situaci, kdy někteří soukromí zemědělci museli platit, aby mohli používat techniku, kterou dříve sami vlastnili.

2.3.3 Jedna obec, dvě družstva, 1957 — 1959

Druhé založení JZD v Hradčanech se pomalu začalo chystat v roce 1957. V tomto roce se totiž masivně rozjela druhá vlna kolektivizace na státní úrovni, tentokrát již za masivní ekonomické podpory nově ustanoveným družstvům. Stát na jejich podporu vyčlenil přes 300 milionů Kčs.³⁸⁹ Na schůzi Rady MNV 13. března 1957 navrhl místní představitel KSČ a pracovník výkupu Stanislav Bernard³⁹⁰ „vytvoření menšího celku, který bude schopný ukázati výhody družstevnictví.“³⁹¹ Rada MNV pouze konstatovala, že mezi zemědělci o založení JZD není „povětšinou zájem.“³⁹² Mezitím ale Okresní národní výbor v Turnově spustil masivní propagační akci ke vzniku nových družstev a náboru členů. V červnu byli poslanci MNV Hradčany pověřeni, aby své sousedy začali postupně získávat pro vstup do družstva.³⁹³ Náborové agitační skupiny složené z dělníků a pracovníků ONV jezdily v létě a na podzim po celém okrese. Josef Mizera vzpomíná na *malý autobus 15-20 lidí*. Jejich agitátorské snažení mu připomínalo *verbuňk*.³⁹⁴ Jednotliví rolníci byli zváni do letařovického hostince u Matějků, kde je zástupci obce a okresu přesvědčovali o výhodách družstva. Ještě 20. září 1957, kdy k založení JZD byla svolána mimořádná schůze pléna MNV Hradčany byla patrná nechuť většiny zemědělců JZD založit a poslanci přednesli jménem všech mnoho důvodů proti družstvu.

³⁸⁸ SOKA Liberec: Fond MNV Hradčany (1945—1976), Komise MNV, Různé, neuspořádáno.

³⁸⁹ PERNES 2009, s. 15

³⁹⁰ Stanislav Bernard (1901—1986) byl dlouholetým pracovníkem Hospodářského družstva v Českém Dubu, později pracoval u okresního plnomocníka výkupu. Jako takový mezi patřil horlivé zastánce zakládání JZD. Za něj na začátku 50. let agitoval po celém Českosudsku. Viz TVRZNÍK 1974 — TVRZNÍK, Josef (ed.): 25 let budování socialistického zemědělství na Liberecku, Liberec: Okr. zeměd. správa, 1974, s. 15

³⁹¹ SOKA Liberec: Fond MNV Hradčany (1945—1976), Komise MNV, Různé, neuspořádáno.

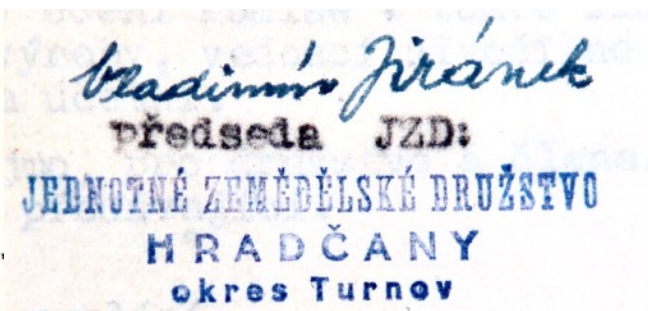
³⁹² Tamtéž.

³⁹³ SOKA Liberec: Fond MNV Hradčany (1945—1976), Komise MNV, Různé, neuspořádáno.

³⁹⁴ MIZERA^m

Př. 28: Razítka JZD Letařovice. © SOKA Semily

Př. 29: Razítka JZD Hradčany © SOKA Semily

Obr. 68: František Maruška, někdejší předseda JZD Letařovice. 1974.

Podle tónu, jakým byl pořízen zápis ze schůze, bychom mohli soudit, že šlo v podstatě o jednu velkou výmluvu směrem k ONV s účelem založení JZD se vyhnout, byť zápis končí konstatováním, že „MNV bude mítí však nadále na zřeteli propagaci JZD a jeho ustanovení v obci považuje za svůj prvořadý úkol.³⁹⁵” Zástupci obce se usnesli všechny své argumenty přednést přímo předsedovi ONV přednést. Argumenty to byly pádné, v zápise bylo uvedeno následující:

„V obci je většina přestárých zemědělců, kteří se odvolávají, že po ustanovení JZD v obci půjdou do důchodu, takže by ustanovené družstvo zápasilo již z

počátku s nedostatkem pracovních sil. Dále je v obci 45% písčitých pozemků s velmi slabou vrstvou ornice a na svazích, které by se nedaly mechanicky obdělávat. Obec byla též postižena živelní pohromou, která zničila většinu plochy žita na 100%. Rovněž i ostatní kultury byly poškozeny a tak založené družstvo mělo by hned nedostatky a bylo odsouzeno k zániku. Dále se pak odvolávají na prohlášení presidenta republiky o dobrovolnosti vstupu do JZD a že družstva mají býti zakládána tam, kde je již z počátku zaručena jejich prosperita.” Musíme ale podotknout, že výše citovaný proslov presidenta Antonína Zápotockého byl v té době čtyřletou minulostí a mezitím ve straně, vedené tehdy budoucím prezidentem

³⁹⁵ Zápis z mimořádné schůze pléna MNV k založení JZD ze dne 20. září 1957. SOKA Liberec: Fond MNV Hradčany (1945–1976), Komise MNV, Různé, neuspořádané.

PŘEHLED O VÝMĚŘE A STÁLÝCH PRACOVNÍCÍCH A POČTU PJ NA 1 HEKTAR V ROCE 1959

JZD	VÝMĚRA V HA	POČET STÁLÝCH PRACOVNÍKŮ	POČET PJ NA 1 HEKTAR	KORUN ZAPJ
Bílá	327,37	70	101	8, 5 Kčs
Hradčany	175,41	32	96	10 Kčs
Letařovice	145,45	29	80	7,5 Kčs
Chvalčovice	210,33	47	89	9 Kčs

Př. 30.

PLNĚNÍ PENĚŽNÍCH PŘÍJMŮ A VÝDAJŮ V TIS. KČS, ROK 1959

JZD	PLÁN TRŽEB K 31.12.1959	VÝHLED K 31.12.1959	PLNĚNÍ	PLÁN VÝDAJŮ K 31.12.1959	VÝHLED K 31.12.1959	PLNĚNÍ
Bílá	754	677	89 %	265	246	93 %
Hradčany	430	503	116 %	221	256	115 %
Letařovice	238	255	107 %	93	128	137 %
Chvalčovice	410	439	107 %	165	185	131 %

Př. 31.

Antonínem Novotným,³⁹⁶ zvítězila politika zakládání družstev za každou cenu. Tedy politické hledisko vyhrálo nad hlediskem ekonomickým. „A když přišlo družstvo, tak si lidi mysleli, horší už to být nemůže,“ hodnotí celkově rok 1957 tehdy čtyřiaadvacetiletý Jaromír Dědek.³⁹⁷

„Byla probírána obec za obcí až 5. listopadu došlo na obec Hradčany,“ vzpomíná Josef Mizera na poslední a vítězný agitační moment — poslední společnou schůzi zemědělců. Z této schůze pořídila agitační skupina ONV o čtyři dny později zápis. V něm shrnula, že nábohem bylo do JZD získáno celkem 82 členů s celkovou výměrou 339,45 hektarů. Z jednotlivých osad to bylo: 24 zemědělců z Letařovic (104,93 ha), 35 z Hradčan (161, 84 ha) a 23 z Trávníčku (72,68 ha). Na první pohled tedy je patrné, že osada Hradčany byla početně i velikostně nejsilnější.

Družstvo bylo ustanoveno 27. listopadu 1957.³⁹⁸ Oficiálně vzniklo přetvořením hradčanského Družstva pro rozvod elektrické energie.³⁹⁹ Dne 11. prosince 1957 na schůzi bylo zvoleno představenstvo

³⁹⁶ PERNES 2009, s. 28

³⁹⁷ Rozhovor s Jaromírem Dědkem, pořízený 15. dubna 2016 v Hradčanech.

³⁹⁸ SOkA Semily: Fond Okresní národní výbor Turnov, Inv. č. 798: 1958 JZD - organizační a hospodářské upevňování (JZD Hradčany)

³⁹⁹ Tento postup byl v okolí obvyklý, což potvrzuje i vzpomínka Marie Bulířová z JZD Vlastibořice: „Kdo byl členem elektrárenského spolku a včas nepodal odhlášku, automaticky se stal členem JZD.“ Viz TVRZNÍK 1974, s. 58

složené ze zástupců všech osad.⁴⁰⁰ Za Hradčany to byli *Vladimír Jiránek, Stanislav Bláha, Marie Najmanová, Jaroslav Mizera a Jan Dědek*. Za Trávníček pak *Bohuslav Bláha* a *Letařovice František Maruška*. Ze zápisů MNV vyplývá, že, ještě někdy v pozdním podzimu proběhlo rozorání mezí.⁴⁰¹ Letařovský učitel Josef Hartych přednesl názor, že by se měly nějaký způsobem zdokumentovat místní názvy, jimž po jeho provedení hrozí zapomenutí.⁴⁰² Krajina kolem obce, její *extravilán*, během krátké chvíle zcela změnila svůj charakter. Malá políčka, patrná ještě na stabilním katastru zmizela. Mnoho starých cest bylo zaoráno, aby mohly vzniknout velké plochy nových polí. Na srovnávacích leteckých snímcích z roku 1952⁴⁰³ a ze začátku nového tisíciletí je tento rozdíl jasně patrný na první pohled. Za všechny jmenujme příklad božích muk, která stála při polní cestě s alejí, která vedla od hradčanské *kovárny* ke sloupu sv. Jána a dále do Českého Dubu. Šlo o cestu využívanou hojně ještě školní mládeží. Před vybudováním okresní silnice šlo o hlavní spojnicí Hradčany — Český Dub. Po rozorání je cesta patrná pouze již v katastru nemovitostí a boží muka se ocitla bez kontextu v polí. ⁴⁰⁴

Po založení JZD v obci nábor nových členů neskončil. Agitační skupina vypracovala seznam zemědělců, které je ještě potřeba *zpracovat*. Dokument⁴⁰⁵ obsahoval dvanáct jmen s navrženým plánem postupu vůči konkrétní osobám. Zajímavým faktem je, že často bylo navrhováno přidělit těmto zemědělcům půdu z rezervního fondu navíc, aby spadli do vyšší kategorie a měli tak vyšší dodávkovou povinnost. Týkalo se to například Josefa Najmana z Hradčan čp. 19, který se vstupu do družstva zarputile bránil do konce svého života. Dalším byl Václav Hlavatý z Trávníčku čp. 20, někdejší dlouholetý starosta obce. Ten prý zatvrzele *odmítal podepsat*, proto skupina doporučila jmenovanému přidělit další „2 ha rezervní půdy, neboť v rodině je dostatek pracovních sil.“ V hledáčku skupiny se ocitl i František Štancík z Trávníčku čp. 5. Syn odsouzeného *kulaka* z Podhory byl v době

⁴⁰⁰ Zápis ze zasedání pléna MNV Hradčany dne 12. prosince 1957. SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945—1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

⁴⁰¹ Zápis ze zasedání pléna MNV Hradčany dne 12. prosince 1957. SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945—1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

⁴⁰² Zápis ze zasedání pléna MNV Hradčany dne 12. prosince 1957. SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945—1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

⁴⁰³ Letecká mapa z roku 1952 dostupné na webové adrese <http://kontaminace.celia.cz>, citováno dne 6. února 2016.

⁴⁰⁴ Tomu napovídal i jejich katastrofální stav. Rozvrácené patníky plotu, ulomený kříž i lucerna a zpoza již nečitelný nápis. Boží muka byla opravena o znovu požehnána v roce 2009.

⁴⁰⁵ SOkA Semily: Fond *Okresní národní výbor Turnov*, Inv. č. 798: *1958 JZD - organizační a hospodářské upevňování (JZD Hradčany)*

náboru na vojně, a tak skupina doporučila po jeho návratu „trvat na přihlášce a nepustit do jiného zaměstnání.“⁴⁰⁶”

Závěrečné doporučení skupiny se týkalo mladých lidí v obci: „Vzhledem k jejich současnému zaměstnání na usedlostech jejich rodičů nelze v žádném případě dopustit, aby odešli do průmyslu, na což oni zřejmě spekulují.“ Na agitaci vzpomíná i Jaromír Dědek, v té době již spoluvlastník usedlosti čp. 18 v Hradčanech a traktorista STS v Dehtárech: „Skoro každéj den si je tam zvali, kdo nepodepsal. Nebo za nima chodili do baráku. Já, jelikož jsem chodil do práce, jsem tam nešel. Neměl jsem se k tomu. A pak jsem na Bílým oral za vesnicej. Takový dlouhý ouzký pole to bylo. Najednou přijelo auto. Zastavili a jeden vylez. A šel ke mě, jak jsem to s traktorem dojížděl. Když jsem to viděl, tak mě to hned napadlo. Tak jsem schválně vždycky nedojel a on furt popocházel. Ale pak už popošel hodně a nedalo se to. Že to mám podepsat a že před tím utíkám. A já že jako ne. On mi poudal, pakliže to nepodepíšu, tak že mě vyhoděj z traktorky, že to není žádný problém. Tak jsem to podepsal.“⁴⁰⁷ Jeho otec, sedlák Jan Dědek, do družstva rovněž vstoupil a stal jedním z jeho prvních funkcionářů.⁴⁰⁸

V únoru 1958 bylo navrženo, aby se družstvo rozdělilo na dva celky. Důvodem měla být značná rozlehlost obce.⁴⁰⁹ Pod JZD Hradčany spadaly osady Hradčany a hoření Trávníček. Pod nové JZD Letařovice pak Letařovice s dolním Trávníčkem. Předsedou JZD Hradčany se stal mladý agronom Vladimír Jiránek z Hradčan čp. 14: „Tak se znovu dělal nábor. Blažek, plnomocník, mi řekl: tak to podepiš. A já povídám, Arnošte, já už jsem to jednou podepisoval (v roce 1953, pozn autora) a víckrát to podepisovat nebudu! Takže to pak bylo bez podpisu no. ‚A musíš vzít předsedu!‘ A já povídal, to teprva né! Až mě teda ukecali. Ale to bylo špatný...“ zavzpomínal.⁴¹⁰ Do zmenšeného hradčanského družstva bylo na schůzi 5. března 1958 zvoleno následující představenstvo:

⁴⁰⁶ SOkA Semily: Fond Okresní národní výbor Turnov, Inv. č. 798: 1958 JZD - organizační a hospodářské upevňování (JZD Hradčany)

⁴⁰⁷ Rozhovor s Jaromírem Dědkem, pořizený 15. dubna 2016 v Hradčanech.

⁴⁰⁸ Podle zápisu z výroční členské schůze z 5. března 1958 byl Jan Dědek členem představenstva. SOkA Semily: Fond Okresní národní výbor Turnov, Inv. č. 798: 1958 JZD - organizační a hospodářské upevňování (JZD Hradčany)

⁴⁰⁹ Zápis z mimořádné schůze konané 27. února 1958. Viz SOkA Semily: Fond Okresní národní výbor Turnov, Inv. č. 1096: Zápis ze schůzí rady a pléna (MNV Hradčany)

⁴¹⁰ Beseda s pamětníky Marií Mizerovou, Lubomírem Bernardem, Jaromírem Dědkem a Vladimírem Jiránekem z obce Hradčany, vedená 25. října 2016 v Hradčanech

Vladimír Jiránek, Hradčany čp. 14 — předseda

Marie Najmanová, Hradčany čp. 10

Jan Dědek, Hradčany čp. 18

Stanislav Bláha, Hradčany čp. 31

Josef Bobek, Hradčany čp. 15

František Müller, Hradčany čp. 11

Jaroslav Mizera, Hradčany čp. 30

a revizní komise:

Marie Radovská, Hradčany čp. 28

Bohuslav Bláha, Trávníček čp. 19

Marie Havelková, Hradčany čp. 24.

Letařovické družstvo bylo založeno na schůzi rovněž konané 5. března 1958.⁴¹¹

Do jeho představenstva byli zvoleni:

František Maruška, Letařovice čp. 25 — předseda

Vladimír Jiránek, Letařovice čp. 19

Zdeněk Pýcha, Letařovice čp. 14

Vratislav Müller, Letařovice čp. 12

Josef Jísl, Trávníček čp. 17

a revizní komise:

František Mizera, Letařovice čp. 13

Hedvika Vinšová, Trávníček čp. 7

Josef Matějka, Letařovice čp. 21.

František Maruška byl sedlákem v hořeních Letařovicích a jeho usedlost patřila mezi ty větší, nad 10 hektarů. Byl všeobecně uznávaný jako dobrý hospodář,⁴¹² navíc vykonával do roku 1953 funkci obecního agronoma.⁴¹³ Snad právě proto padla volba na něj. Ve stanovách obou družstev se zachoval přípis, že každé rodině přináleží záhumenek o velikosti půl hektaru, na kterém mohou

⁴¹¹ Podle zápisu z výroční členské schůze z 5. března 1958 byl Jan Dědek členem představenstva. SOkA Semily: Fond Okresní národní výbor Turnov, Inv. č. 798: 1958 JZD - organizační a hospodářské upevňování (JZD Letařovice)

⁴¹² *Rozhovor s Jarmilou Tvrzníkovou, vedený 12. října 2016 v Letařovicích a rozhovor s Karlem Engelem, vedený 7. listopadu 2016 v Praze-Ďáblicích.*

⁴¹³ Byl odvolán v roce 1953 na základě Místního akčního výboru Národní fronty. Zápis ze zasedání pléna MNV Hradčany dne 12. prosince 1957. SOkA Liberec: Fond MNV Hradčany (1945–1976), Komise MNV, Různé, neuspořádáno.

pěstovat plodiny pro svou potřebu. Půl hektaru měla rodina v případě, že odpracovala minimálně 300 (v Letařovicích to bylo 320) pracovních jednotek. Dále rodině podle míry pracovního nasazení náležela max. jedna kráva, jedna koza nebo ovce, pět včelstev a patnáct kus drůbeže. Podle těchto stanov šlo o klasický III. typ JZD.

Obě družstva čekaly do začátku společného hospodaření těžkosti, ať již se scelováním pozemků nebo s naprostou absencí potřebné infrastruktury a mechanizace. Citujeme zápis ze schůze rady MNV ze 3. prosince 1958: „*Dodávkové úkoly vzhledem k nově založeným JZD byly stanoveny značně vysoké, jmenovitě pro JZD Letařovice, kde pozemky jsou špatnější bonity a kde JZD převzalo značnou výměru rezervní půdy, na kterou byly poskytnuty jen minimální odpisy. Následkem toho se družstvo dostalo do velmi tísnivé situace.*” Chyběly například kravíny a všechna zvířata byla ustájena v původních stájích při jednotlivých usedlostech, což družstevní práci značně komplikovalo. „*Byly to špatný začátky. Ta roztržštěnost těch pozemků, než se to dalo dohromady. A přitom si každé říkal, to je moje! Já jsem se koukal toho co nejdřív zbavit. Protože kromě Pepíka Dědkovýho nebylo na nikoho spolehnutí! To byl traktorista, mechanizátor, opravář, všechno co bylo potřeba. A on měl plat, myslím, dost mizernej za tu práci,*” vzpomíná Vladimír Jiránek.⁴¹⁴ Ve funkcích předsedů byli Jiránek i Maruška nejpozději v září 1959 vystřídání v Hradčanech Stanislavem Bernardem a Letařovicích František Jírou.⁴¹⁵

Obrázek, jak družstva v té době hospodařila, nám pomůže vytvořit přehled hospodaření všech JZD v okrese z pera zemědělského referenta ONV Oldřicha Mizery.⁴¹⁶ V něm se dočítáme, že hodnota pracovní jednotky (dále jen PJ) byla v Hradčanech 10 Kčs, což byl slabší průměr. V Letařovicích pak pouhých 7,5 Kčs. Další přehledy jsme vsadily do tabulek a pro porovnání jsme přidali ještě data k JZD Chvalčovice a JZD Bílá, přímých sousedů. Pokud si sečteme data z JZD Hradčany, JZD Letařovice a JZD Chvalčovice, vznikne nám hrubý obrázek velikosti a výkonnosti JZD Hradčany v 60. letech, kdy tato družstva byla sloučena. Ke konci roku byla družstva v Letařovicích a Hradčanech opět sloučena a předsedou se stal Stanislav Bernard.⁴¹⁷ Roku 1961 se po

⁴¹⁴ Beseda s pamětníky Marií Mizerovou, Lubomírem Bernardem, Jaromírem Dědkem a Vladimírem Jiránekem z obce Hradčany, vedená 25. října 2016 v Hradčanech

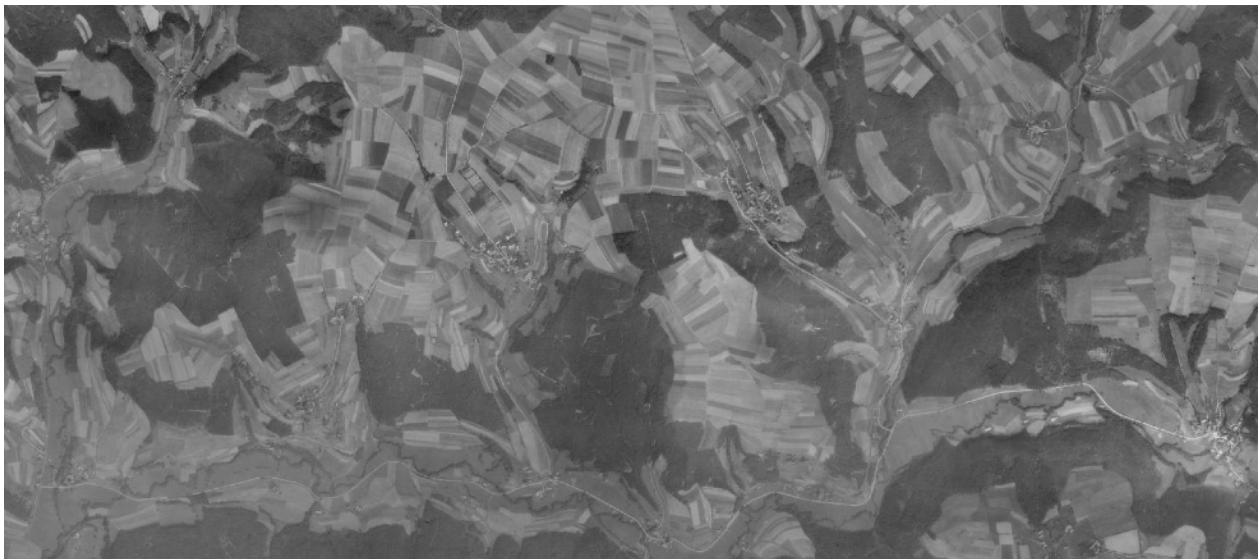
⁴¹⁵ Zápis ze schůze rady konané 15. září 1959 zastihuje ve funkcích Stanislava Bernarda a „Jíru” — snad letařovického rolníka Františka Jíru z chalupy čp. 2. Viz SOKA Liberec: Fond MNV Hradčany (1945–1976), Komise MNV, Různé, neuspořádáno.

⁴¹⁶ Zápis z 20. listopadu 1959. SOKA Semily: Fond Okresní národní výbor Turnov, Inv. č. 22: Zápisy ze schůzí rady ONV, kniha 45, fol. 160, 166, 174, 176

⁴¹⁷ SOKA Liberec: Fond MNV Hradčany (1945–1976), Komise MNV, Různé, neuspořádáno.

Př. 32: Hradčany, celá obec. Srovnání letecké mapy z roku 1952 a současnosti. © <http://kontaminace.celia.cz>

Př.. 33: Hradčany, celá obec. Srovnání letecké mapy z roku 1952 a současnosti. © <http://kontaminace.celia.cz>

Obr. 69: Boží muka v poli u kovárny u křižovatky Český Dub /Letařovice.

sloučení obcí pod společnou správu přidaly Chvalčovice,⁴¹⁸ založené dříve rovněž na dvakrát, v letech 1953 a 1957.⁴¹⁹

2.3.4 JZD Hradčany, rok 1959 — 1973

Obr. 70: Stanislav Bernard, předseda JZD Hradčany a dlouholetý pracovník výkupu.

Družstvo pod Bernardovým vedením rozvinulo velké plány, jak nám ukazuje například studie výstavby JZD Hradčany,⁴²⁰ vyhotovená na konci roku 1959. Na ní vidíme plánovaný ohromný komplex budov nacházející se nad Hradčanami u kovárny při cestě na Letařovice. Plán zobrazuje „kravín, teletník, porodnu prasnic či mostní váhu a kolnu na šest traktorů.“ Z celého komplexu bylo vystavěno nakonec zhruba jen 40% budov. Postaven byl kravín a teletník se změnil na odchovnu býků. Světlo světa také spatřila silážní jáma, mostní váha⁴²¹ i kolna na píci, na níž lze dodnes spatřit kvap, v němž byla vystavěna. Původní pilíře mají mohutné podpěry, aby se celá budova zcela nerozpadla.

Dalšími budovami pod správou JZD Hradčany byl kravín ve Chvalčovicích, postavený v roce 1961,⁴²² vepřín v Dehtárech nad statkem vystěhované rodiny Jírovy a také dílna JZD, která byla otevřena poté, co v tomto statku skončila strojní traktorová stanice. Rozsah JZD Hradčany v 60. letech můžeme spatřit na přiložené mapce.

V únoru 1963⁴²³ byl Stanislav Bernard nakrátko vystřídán ve funkci předsedy, neboť se rozhodl odejít do důchodu. Jelikož se nově dosazený předseda Bednář příliš neosvědčil a nekomunikoval se zástupci MNV, Bernard se opět vrátil.

⁴¹⁸ SOKA Liberec: Fond *Národní škola Letařovice*, Školní kronika 1957—1963

⁴¹⁹ SOKA Semily: Fond *Okresní národní výbor Turnov*, Inv. č. 798: 1958 JZD - organizační a hospodářské upevňování (JZD Chvalčovice)

⁴²⁰ Pochází z archivu rodiny Bernardovy a tvoří obrazovou přílohu této kapitoly.

⁴²¹ Zápis ze schůze rady MNV Hradčany 23. března 1965, SOKA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945—1976)*, Komise MNV, *Různé*, neuspořádáno.

⁴²² SOKA Liberec: Fond *Národní škola Letařovice*, Školní kronika 1957—1963

⁴²³ Zápis ze společné schůze Vesnické organizace KSČ, zemědělské komise MNV Hradčany a představenstva JZD Hradčany, konané 20. února 1963 v Trávníčku U Marušků. SOKA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945—1976)*, Komise MNV, *Různé*, neuspořádáno.

Obr. 71: Bohuslav Bláha před kotci porodny prasnic.

V představenstvu tehdy zasedli účetní Zdeněk Pýcha (1913—1977) z Letařovic a agronomové Zdeněk Mužák s Vladimírem Jiránkem. V únoru bylo také rozhodnuto o výstavbě porodny prasnic jako počátek specializace JZD. Oproti původnímu plánu se realizace měla přesunout do hořeniho Trávníčku za usedlost rodiny Bláhovy čp. 19.⁴²⁴ Bohuslav Bláha byl totiž příkladným chovatelem, a tak byla stavba za jeho domem schválena i přes četné protesty občanů, kteří poukazovali „na přírodní krásu celého údolí a zamořený vzduch zejména v letním období, kdy bude jejich bydlení ohroženo veškerým pachem z uvedené stavby.“⁴²⁵ Porodna prasnic, lidově zvaná *prasečák*, byla kolaudována po dlouhé stavbě, kterou provázal neustálý nedostatek materiálu 15. března 1966.

JZD Hradčany v polovině 60. let hospodařilo na 551 hektarech o 217 hektarech lesa.⁴²⁶ Mělo 115 členů, z toho 24 již nepracujících důchodců.⁴²⁷

Dne 20. července 1964 JZD společně s MNV Hradčany převzalo do správy od liberecké pobočky firmy *Mlýny - Těstárny* někdejší a dávno již nefunkční mlýn v Trávníčku.⁴²⁸ Původní navrhovaný roční nájem 13 324 Kčs doporučil MNV snížit na přijatelnou částku 3 100 Kčs s tím, že

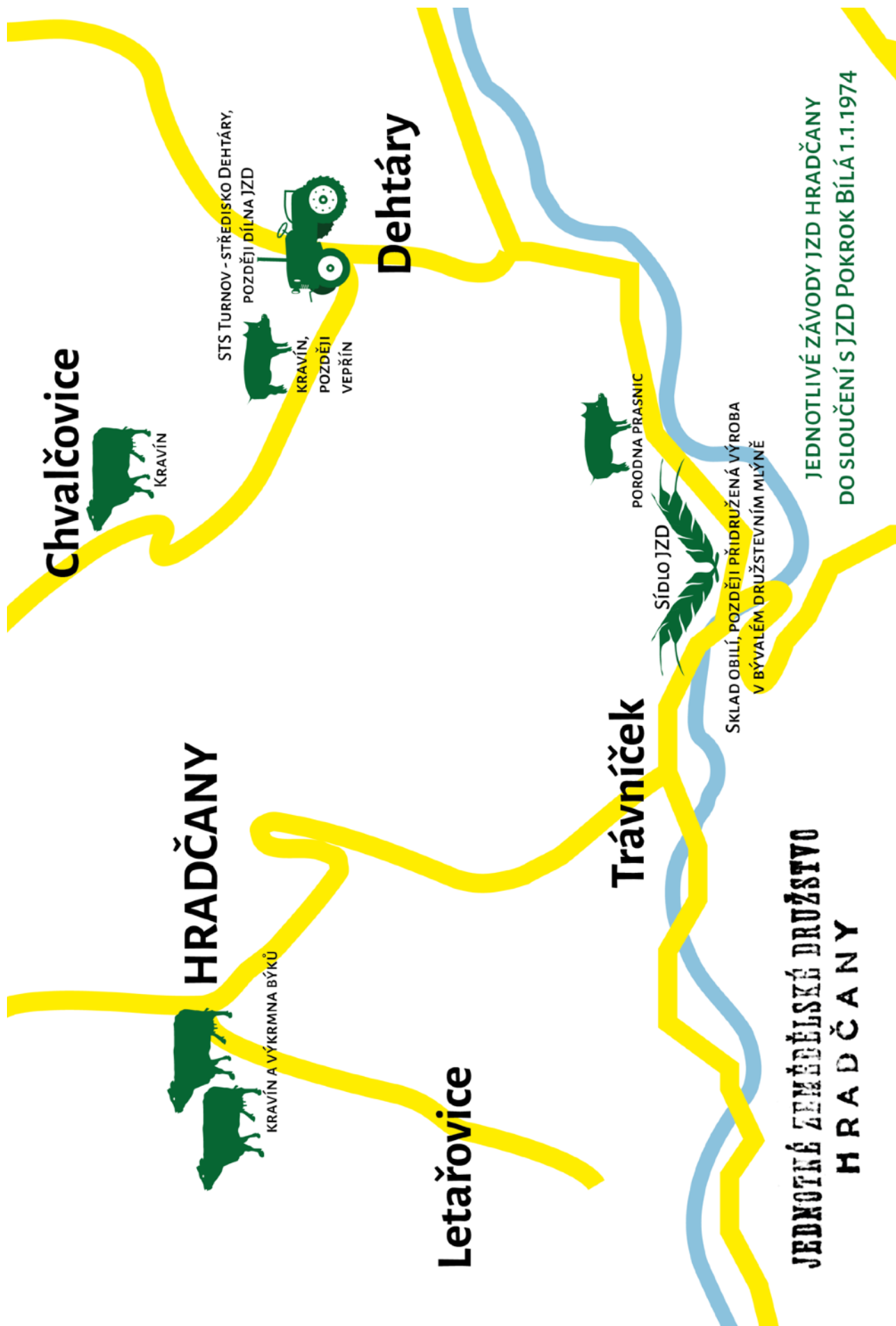
⁴²⁴ Zápis ze společné schůze Vesnické organizace KSČ, zemědělské komise MNV Hradčany a představenstva JZD Hradčany, konané 20. února 1963 v Trávníčku U Marušků. SOKA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945—1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

⁴²⁵ Zápis ze společné schůze Vesnické organizace KSČ, zemědělské komise MNV Hradčany a představenstva JZD Hradčany, konané 20. února 1963 v Trávníčku U Marušků. SOKA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945—1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

⁴²⁶ Rozbor obce Hradčany ze 14. března 1964, SOKA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945—1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

⁴²⁷ Zápis ze schůze rady MNV 5 května 1965, SOKA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945—1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

⁴²⁸ Zápis ze schůze rady MNV 17. července 1964, SOKA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945—1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

Př. 34: Územní rozsah JZD Hradčany a jeho jednotlivé závody v 60. letech.

Efektivněji i na družstevních stavbách

Chvalčovice — osada obce Hradčany u Českého Dubu — kdo ji zná nebo kdo o ní slyšel? Není tam škola, hostinec, obchod, biograf — nic. Silnice tam končila v polích u staleté lípy. Říkáme záměrně — končila — protože nyní končí už dál: u nového, pěkného kravína se skladovacími prostorami.

Družstevníci se ještě nezabývali efektivností, ale budou moci, až k tomu dojde, vykázat velmi pěkné výsledky. Stavební četa družstevníků Bělíka, Bukvičky, Jíry a Mužáka, vedená soudruhem Peterkou, započala se stavbou kravína 13. července 1960 a do 14 dní plánují svod krav do nové stáje. Při tom je téměř měsíc zdržela přestavba původní varianty vazného kravína na průjezdný. Na kravíně bylo provedeno několik vylepšení, jako výhodnější umístění hygienických zařízení, zvětšení sklepa pro zásobu krmné řepy, vybudování samospádového rezevoáru pro zásobu vody na 2 dny pro případ poruchy vodovodu, zvětšení hnojiště apod.

A co hlavního? Poctivou prací vybudovala četa solidní stavbu rychle a levně. Z rozpočtovaného nákladu 650 000 Kčs postavili dosud pouze 313 000 Kčs a mimo venkovní omítku je kravín hotov. Stavební četa má ze svého díla

● Mezi hosty, kteří v posledním týdnu navštívili LVT, byl mimo jiné ministr národní obrany Bohumír Lomský. Přivítali jsme i skupinu hostů

radost a již nyní se chystá na další stavbu velké stodoly v Hradčanech, pouze vedoucímu stavby kalí radost skutečnost, že za vedení stavby dostal dosud jen 60 pracovních jednotek.

Ale vraťme se ještě k té efektivnosti. V Hradčanech postavil Stavokombinát kravín typu 96-4 bez skladovacích prostor za 356 tisíc Kčs a životnost stavby se odhaduje na 20 až 25 let. Příslušná stodola bude stát dalších 100 až 160 tisíc Kčs. Chvalčovičtí postavili kravín se skladovákou a s životností asi 80 let dosud za 313 tisíc Kčs, čili úspory Chvalčovičtí se vzhledem k rozdílné životnosti nedají ani vyčíslit. Tady je zřejmé, že troška námahy a organizačních starostí navíc se mnohonásobně vrací v úsporách peněz družstevníků.

Karel Menšík.

Na snímku parta soudruha Peterky.

Př. 35: Novinový článek o stavbě kravína ve Chvalčovicích. © SOKA Liberec.

Obr. 72: Areál JZD Hradčany s kravínem.

Obr. 73: Torzo mostní váhy v areálu JZD Hradčany. Detail.

Obr. 74: Torzo mostní váhy v areálu JZD Hradčany.

Př. 36: Studie výstavby JZD Hradčany, 1959.

Jednota

spotřební a výrobní družstvo — oddělení výkup ovoce a zemědělských přebytků

Turnov — telefon 124

vykupuje:

veškeré nadsmulovní zemědělské výrobky po splnění dodávkových povinností od všech zemědělců, drobných a středních rolníků, jakož i od JZD. Od záhumnkářů a drobných zahrádkářů, kteří nemají povinné dodávky.

Ovoce: jablka, hrušky, třešně, višně, švestky, slivky, rybíz, angrešt, atd.

Zelenina: salát, špenát, květák, zahradní jahody, celer, petržel, zahradní maliny, brambory, atd.

Lesní plody: borůvky, ostružiny, maliny, brusinky, houby čerstvé, sušené houby, jeřabiny, šípky, atd.

Různé: Kaštiny, peří, kožky, pecky, léčivé byliny, makovinu, odpadový papír, textil, šrot a barevné kovy

Zemědělské přebytky: vejce, máslo, tvaroh, mák, hrách, med, drůbež, uzené maso, ryby atd.

Zemědělci a členové JZD — využijte našich služeb. Každá prodejna Jednoty na vesnici je výkupní středisko.

Severotránský Turnov

78-58

Krajský výkupní podnik, národní podnik, Liberec

Obec Hradčany

Průkaz

o dodávce vajec a jeho plnění v r. 1953 a o oprávnění k prodeji přebytku vajec

Čís. 19

Jméno zemědělce Bláha Boh.

Celková výměra zemědělské půdy . . ha 14.36

výměra orné půdy ha _____

Rekapitulace

Celoroční předpis vajec 2935

dodáno celkem 3.131

předáno celkem 196

nedodáno celkem _____

Plnění dodávek — cesta k socialismu!

Př. 37: Průkaz k výkupu vajec. Vnější strana.

Vejce na dodávkové úkoly									
Jen pro záznamy sběrače neb zaměstnance hospodářského družstva									
Datum	Kusů	kg	dkg	Podpis	Datum	Kusů	kg	dkg	Podpis
23/3	54	3	10	Charuška	30/3	102			
28/3	70	3	90	Charuška		122			
	124					104			
7/4	225	12	50	Charuška	7/4	199			
20/4	377	21		Charuška	22/4	36			
27/4	206	11		Marušková	27/4	179			
4/5	247	13		Charuška		250			
14/5	173	9	30	Marušková					
18/5	200	10	70	Marušková					
25/5	210	11		Charuška					
8/6	315	16	45	Charuška					
15/6	62	3	40	Marušková					
21/6	45	2	30	Stajmanová					
29/6	88	4	10	Stajmanová					
7/7	86	4		Stajmanová					
12/7	113	2	35	Stajmanová					
	2381			kontakla 5.8.1953 Polovina					
				9 kusů 5.8.1953					
13/8	579			kontakla 13.8.1953					
	2952			kontakla 13.8.1953					

	Dodávkové povinnosti					Potvrzení MNV
	vejce	mléko	ovoce	obilí	maso	
Předpis	2935	10255		7600	1980	
Leden	70					
Únor	210					
Březen	420					
I. čtvrtletí	675	700	2565		655	
Duben						
Květen						
Červen						
II. čtvrtletí	1495	2460			415	
Červenec						
Srpen						
Září						
III. čtvrtletí	420	2970			355	
Ríjen						
Listopad						
Prosinec						
IV. čtvrtletí		2460			555	
Celkem						

Př. 38: Průkaz k výkupu vajec. Vnitřní strana.

Obr. 75: Porodna prasnic v Trávníčku, 70. — 80. léta 20. stol.

Obr. 76: Opuštěná porodna prasnic v Trávníčku dnes.

bude dbát, aby budovy byly v dobrém stavu.⁴²⁹ V budově byly zřízeny kanceláře národní výboru i družstva. V srpnu 1968 sem byla za 9 635 Kčs přivedena z Hradčan i telefonní linka.⁴³⁰ Zároveň 19.května budova rozhodnutím ONV Liberec definitivně připadla do obce Hradčany.⁴³¹

⁴²⁹ Což také činil až do svého rozpuštění v roce 1976. Budova mlýna byla odsouzená k likvidaci, se kterou se i započalo, jak dosvědčují fotografie. Někdejší pila ještě nějaký čas zůstala novému JZD Pokrok Bílá , které zde provozovalo přidruženou výrobu molitanu. Nakonec ale byla budova odprodána soukromníkům, kteří částečně pobořený mlýn zachránili.

⁴³⁰ Zápis ze schůze rady MNV 8. srpna 1968, SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945—1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

⁴³¹ Již od dob stabilního katastru patřil, společně s druhým trávníckým mlýnem k osadě Sedlíštky, obci Vlastibořice. Hranici katastru tvořila řeka Mohelka. Mlýnu se říkalo „*Družstevní*,” někdy též „*Sedlíštský*.” Například v matrikách z 19. století bývají mlýny různě řazeny buď přímo pod Vlastibořicemi, nebo jako Trávníček, obec Vlastibořice (tedy pouhá dvě čp.). Datum přiřazení k Hradčanům viz FILIP, FILIP, BOCK 2011 — FILIP, Robert, BOCK, Jiří: *Inventář k fondu Okresní národní výbor Liberec II. část*, č. archivní pomůcky 424, Liberec: SOkA Liberec, 2011, s.17

V roce 1965 zakoupilo JZD tehdy moderní polský automobil ŽUK, určený pro každodenní potřebu jako svoz pracovníků, ale i občanů na kulturní akce.⁴³²

V roce 1966 vystřídal definitivně odstoupivšího Stanislava Bernarda Ing. Josef Žďárský. „*On už to nechtěl dělat a žádnéj to nechtěl vzít. A tak sehnal předsedu Žďárskýho z Pěnčína. A Žďárskej byl komunista, velkej hospodář, teda ne moc dobrej,*” vzpomíná na Bernardův odchod Jaromír Dědek.⁴³³ Marta Jírová připojuje vzpomínku na Josefa Žďárského, který podle ní byl *importovanej předseda, ten měl špatnou pověst.*⁴³⁴ Za jeho řízení, v roce 1968, vystavělo družstvo v Hradčanech na místě bývalé obecní váhy v bytový dům se šesti byty pro své zaměstnance.⁴³⁵

Po XIV. sjezdu KSČ v roce 1971 začal tlak na slučování, specializaci a „*průmyslovou formu řízení JZD.*⁴³⁶” Na Českodubsku v té době pracovalo přes 19 družstev. Z nich se v mělo stát pouhých 5 velkých JZD.⁴³⁷ Tomuto tlaku podleho i na okolní poměry malé hradčanské družstvo, které bylo rozhodnutím ONV Liberec k 1. lednu 1974 sloučeno s JZD Bílá a JZD Petrašovice.⁴³⁸ Novým předsedou JZD se stal dosavadním bělským předseda Josef Charousek. Sloučení neproběhlo zcela bez problémů, každé JZD bylo na jiné ekonomické úrovni. Marta Jírová, tehdejší úřednice MNV Petrašovice vzpomíná: „*To bylo nařízení shora. A Běláci to nesli velice těžce, že zchudnou!*⁴³⁹” A Jaromír Dědek dodává: „*Když se to slučovalo tak JZD (Hradčany) mělo jednotku 29 Kč, Bílá měla víc, Kohoutovice (Petrašovice) méně.*⁴⁴⁰” Vzniklo velké JZD Pokrok Bílá o celkové výměře 1604 hektarů a dějiny družstevnictví v Hradčanech začaly psát zcela novou a odlišnou kapitolu, spojenou s moderním zemědělským podnikem, zaměstnávajícím stovky lidí. Jeho právní nástupce Agro Bílá a.s. funguje v obci i dnes.

⁴³² Zápis ze schůze rady MNV 5. listopadu 1965, SOKA Liberec: Fond MNV Hradčany (1945–1976), Komise MNV, Různé, neuspořádáno.

⁴³³ Rozhovor s Jaromírem Dědkem, vedený 15. dubna 2016 v Hradčanech.

⁴³⁴ Rozhovor s Martou Jírovou, vedený 17. března 2016 v Kohoutovicích.

⁴³⁵ Tzv. šestibytovka trvale změnila charakter hradčanské zástavby. Viz DĚDEK 1984^d a zápis ze zasedání Rady MNV Hradčany 17. února 1972. SOKA Liberec: Fond MNV Hradčany (1945–1976), Komise MNV, Různé, neuspořádáno.

⁴³⁶ TVRZŇÍK 1974, s.4

⁴³⁷ Tamtéž, s.47

⁴³⁸ KRONIKA BÍLÁ — Kol. autorů: Kronika obce Bílá 1928–1992, Bílá: dostupné na Obecním úřadě v Bílé, s. 139

⁴³⁹ Rozhovor s Martou Jírovou, vedený 17. března 2016 v Kohoutovicích.

⁴⁴⁰ Rozhovor s Jaromírem Dědkem, vedený 24. listopadu 2013 v Hradčanech.

Obr. 77: Bývalý Družstevní mlýn v Trávníčku čp. 32, sídlo MNV a JZD Hradčany.

Obr. 78: Zájezd JZD Letařovice na Mezinárodní strojírenský veletrh v Brně, 1959.
Vlevo vzadu dlouholetý účetní družstva a MNV Zdeněk Pýcha st.

Obr. 79: Stanislav Bernard a Stanislav Bláha z Hradčan při polní práci v Letařovicích na Hruškovci.

Obr. 80: Celostátní sjezd JZD, 1961. Stanislav Bernard první zprava. Čtvrtý zprava Josef Charousek, předseda JZD Bílá a posléze JZD Pokrok Bílá.

2.3.5 Kdo byli JHR

I přes masivní kampaň se nepodařilo přesvědčit ke vstupu do družstva všechny zemědělce. Našlo se jich několik, kteří ještě v 60. a 70. letech vzdorovali. V zápisech MNV se o nich mluví jako o JHR, což byla zkratka pro *jednotlivě hospodařící rolníky*. Jednalo se především o majitele menších výměr, někdejší *chalupníky*. Pro větší zemědělce, jak jsme popsali výše, bylo prakticky nemožné zůstat v *soukromém sektoru*. Sami bez zaměstnanců a mechanizace neměli šanci obhospodařit velké výměry. Oproti tomu chalupníci byli zvyklí pracovat sami a bez větší pomoci strojů, jen se svým koněm nebo krávou. Snadněji tak zvládali ústrky ze strany režimu, který jim v mnohých případech přisuzoval málo výnosné a těžko dostupné pozemky při hranicích katastru.⁴⁴¹ V obci Hradčany zůstali samostatnými především ti, kteří již takové pozemky vlastnili a zůstali tedy na svém.

Z jakých přesně důvodů se tito lidé nepřihlašovali do družstva můžeme jen spekulovat. Jisté vodítko nám může dát výše zmíněná schůze MNV v září 1957. Zde zemědělci zdůvodňovali svou nechuť vstupu do JZD především z důvodu vysokého věku a že by stejně hned po vstupu odešli do důchodu. Nechtělo se jim snad na stará kolena vstupovat do nejistoty. Tuto tezi potvrzuje například zápis ze schůze rady MNV 11. března 1966, kdy se rada usnesla snížit zemědělskou daň třem „*jednotlivě hospodařícím rolníkům (dále jen JHR), kteří jsou přestárlí vzhledem k jejich sociálním poměrům.*“⁴⁴² Zajímavé jsou případy chalupníků Josefa Najmana z hradčanského Podola čp. 19 a Floriána (někdy též Květoslava) Hozáka z Voteče, Hradčan čp. 7. Oba hospodařili v tíživých podmínkách kopcovitého terénu. Po válce tuto situaci řešili jejich sousedé z Voteče a Podola odchodem do Sudet *za lepším*.⁴⁴³ Hozák i Najman zůstali a stali se nadšenými komunisty. Oba zasedli v roce 1948 v Místním akčním výboru Národní fronty. Josef Najman se dokonce stal na čas jeho předsedou.⁴⁴⁴ Mezi 3. dubnem a 18. prosincem 1951 vykonával také funkci obávaného *újezdního*

⁴⁴¹ Najman Mladší

⁴⁴² Konkrétně se to týkalo Jaroslava Lanka z dehtár čp. 2, Anny Bartošové z Letařovic čp. 4 a Josefa Najmana z Hradčan čp. 19. SOKA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945–1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádané.

⁴⁴³ Problematice exodu části hradčanského obyvatelstva a v jeho důsledku i zániku několika hradčanských samot jsme se věnovali v bakalářské práci, viz HAVELKA 2014, kapitola 8.2. Směr Drausendorf, s.74–77

⁴⁴⁴ Dědek^d a *Seznam členů MAV NF Hradčany*, archiv autora.

	MASO CELKEM	MLÉKO	VEJCE
JZD Hradčany	155 q	136 000 l	62 726 ks
JZD Letařovice	120 q	102 000 l	42 000 ks
JZD obce Hradčany celkem	275 q	238 000 l	104 726 ks
JHR obce Hradčany	27,17 q	19 834 l	5 368 ks
PODÍL JHR NA DODÁVKÁCH V OBCI	9,8 %	8,3 %	5,1 %
JZD Chvalčovice	200 q	174 000 l	59 000 ks
JHR obce Chvalčovice	4,93	5 550 l	2 168 ks
PODÍL JHR NA DODÁVKÁCH V OBCI	2,4 %	3,1 %	3,6 %

Př. 39.

tajemníka.⁴⁴⁵ Oba zemědělci se ale s režimem rozloučili. Snad při nadcházející kolektivizaci, s jejímž průběhem se neztotožnili. Jan Dědek okomentoval Najmanovo rozhodnutí: „Brzo vystoupil, nebylo to takové, jak si představoval.“ Komunistou byl zprvu i největší soukromý zemědělec Josef Hořák z Letařovic.

Chalupář Karel Engel vzpomíná na jeho vyprávění: „To byl svéráz. V '48 ho pozvali do Lucerny.⁴⁴⁶ On se vrátil a říkal: ‚měli výbornej guláš, tak jsem zvedl hlas pro komunisty.‘ Ale nikdy do JZD nevstoupil. Měl snad jen jednu krávu.“

Hospodářský vliv JHR byl v rámci celé obce zanedbatelný, což nám může ukázat i tabulka vycházející z okresního plánu výkupu pro rok 1960.⁴⁴⁷ Největší podíl měli na obecních dodávkách masa, připadlo na ně 9,8%, zbytek dodalo JZD. *Dohlídka nad obcí Hradčany z 19. března 1961* zachycuje z 313 zdejších obyvatel 5 JHR s výměrou nad 0,50 hektarů.⁴⁴⁸

Dalších 10 JHR, zachycených v roce 1963, mělo ještě menší výměru.

⁴⁴⁵ Podle vládního nařízení *O újezdních tajemnicích* č. 72/1949 Sb. šlo o velmi mocné úředníky, kteří měli zprostředkovávat styk MNV a ONV a jejich úspěšnou koordinaci především v zemědělských otázkách. Újezdní tajemníci měli rozsáhlé pravomoci a byl jim svěřen přísný dohled nad jednotlivými rolníky, proto muselo jít o spolehlivé straníky. V Hradčanech se podle zápisů MNV újezdní tajemníci často střídali a z kontextu vyplývá, že Josef Najman svou práci ukončil z etických důvodů. Dostupné na: <http://www.epravo.cz/vyhledavani-asp/?Id=21177&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>, citováno 17. listopadu 2016.

⁴⁴⁶ Podle vzpomínek Jana Dědka (DĚDEK^d) mělo jít Sjezd rolnických komisí 28. února 1948 v Praze. Na jeho zakončení mimo jiné Klement Gottwald prohlásil: „Jednoduše chceme, aby vám už nikdy nikdo nemohl lhát o tom, že se u nás budou dělat kolchozy. Napříště pamatujte, že každý, kdo k vám přijde s takovým šuškaním na vesnici, patří k záškodníkům a rozvratníkům!“ Nelze se tedy divit následnému rozčarování rolníků zprvu plédujících pro komunisty, když kolchozy skutečně přišly. Dále viz VOMELA 2008, s. 121

⁴⁴⁷ SOKA Semily: Fond *Okresní národní výbor Turnov*, Inv. č. 40: Zápisy ze schůzí rady ONV, kniha 45, fol. 158—160

⁴⁴⁸ SOKA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945—1976), Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

Když uvážíme že hranice 0,50 ha se prakticky rovnala velikosti povolené záhumenky běžným pracovníkům JZD, potvrzuje to naši domněnku, že šlo především o důchodce. V roce 1964 hospodařili *jednotlivě hospodařící rolníci* celkově na 28 hektarech půdy, oproti tomu JZD na 551 hektarech.⁴⁴⁹ Největšími mezi soukromníky byli dle výměry:

Josef Hořák, Letařovice čp. 1, 5,21 ha

Josef Najman, Hradčany čp. 19, 2,01 ha

Anna Bartošová, Letařovice čp. 4, 1,33 ha

Jaroslav Lank, Dehtáry čp. 2, 1,29 ha

*Anna Bartošová, Klamorna čp. 2, 0,81 ha.*⁴⁵⁰

Jaroslav Lank zemřel v roce 1966.⁴⁵¹ Anna Bartošová z Klamorny přestala hospodařit v roce 1968 poté, co „*byla odvezena zdravotním střediskem do ústavu pro duševně choré.*“⁴⁵² Zbylí tři zemědělci hospodařili po zbytek 60. let poměrně vyváženě. „*JHR maso a vejce vysoko překračují a mléko plní na 93%,*“ zpravuje nás zápis ze zasedání pléna MNV 10. listopadu 1967.⁴⁵³ Výkyvy v dodávkách mléka způsoboval fakt, že především Josefu Hořákovi často zabřezávaly krávy, které neměl, na rozdíl od JZD jak nahradit.⁴⁵⁴ Místní národní výbor podnikl řadu pokusů zemědělce přesvědčit ke vstupu do družstva a k „*dokončení socializace vesnice,*“⁴⁵⁵ ale každý pokus skončil konstatováním, že „*s těmito zemědělci jednáno bez výsledku.*“ Poslední námi zaznamenaný pokus proběhl v roce 1974 během prověrky *Lidové kontroly Okresního národního výboru*: „*Vlasta Kovářová dodává, že Hořák již před rokem nabízel část pozemků do JZD a toto nemělo zájem o převzetí, neboť jde o pozemky, kde použití mechanizace je vyloučeno.*“

⁴⁴⁹ Rozbor obce Hradčany ze 14. března 1964.

⁴⁵⁰ Ve skutečnosti jejich celkové výměry byly o něco větší. Pro uvedené výměry žádali jmenovaní v roce 1963 hnojivo. Viz *Rozpis strojených hnojiv pro soukromě hospodařící rolníky na rok 1963*, SOKA Liberec: Fond MNV Hradčany (1945–1976), *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

⁴⁵¹ Zápis ze schůze Rady MNV Hradčany z 16. prosince 1966. SOKA Liberec: Fond MNV Hradčany (1945–1976), *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

⁴⁵² Zápis ze schůze Rady MNV Hradčany z 6. září 1968. SOKA Liberec: Fond MNV Hradčany (1945–1976), *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

⁴⁵³ SOKA Liberec: Fond MNV Hradčany (1945–1976), *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

⁴⁵⁴ Více zápisů. SOKA Liberec: Fond MNV Hradčany (1945–1976), *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

⁴⁵⁵ Zápis ze schůze Rady MNV 18. května 1967. SOKA Liberec: Fond MNV Hradčany (1945–1976), *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

Usneseno: „přesvědčování členů rady je získati dobrovolnou cestou do letošního hospodářského roku.⁴⁵⁶” Josef Hořák zemřel v roce 1977. Anna Bartošová či její potomci prodali svou usedlost, bývalý mlýn pěveckému sboru Severáček z Liberce.

Josef Najman zemřel v roce 1979. Pamětníci na něj vzpomínají jako na svérázného člověka, který ani po těžké nemoci, kvůli níž postupně přišel o obě nohy, nepřestal hospodařit. Zprvu používal dřevěnou protézu, v 70. letech se po svých polích pohyboval již pouze s pomocí rukou a prkna, které mu sloužilo jako podložka.⁴⁵⁷ „Na tý stráni nad tou stodolou měli pole a než von se po tím prkýnku k tomu vobilí dostal a von to vobilí sekal a manželka za ním vodbírala. To jsem ho obdivovala,” vzpomíná na svého souseda Marie Mizerová z Hradčan.⁴⁵⁸

V zimním období si přilepšoval pletením košíků a výrobou košťat. Své návštěvy poutavým vyprávěním přenášel do časů *velké války*⁴⁵⁹ a první republiky, kdy se kromě práce *na svém* živil jako handlír a obchodník s kravami.⁴⁶⁰ Zajímavý je osud jeho syna Josefa Najmana ml. (1931—2014) který se v 50. letech přiznal na hospodářství v nedalekém Sedlisku a po celý život byl také *jednotlivě hospodařícím rolníkem*.

⁴⁵⁶ Zápis z plenárního zasedání MNV 10. listopadu 1973. SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945—1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

⁴⁵⁷ Rozhovor s Josefem Najmanem, vedený v červenci 2007 v Sedlisku u Kobyl.

⁴⁵⁸ Rozhovor s Marií Mizerovou, vedený 27. března 2012 v Hradčanech.

⁴⁵⁹ Mezi takové patřil i Jaromír Dědek, viz rozhovory s Jaromírem Dědkem vedené 29. července 2009 a 24. listopadu 2013 v Hradčanech.

⁴⁶⁰ DĚDEK^d

Obr. 81: *Jednotlivě hospodařící rolník Josef Najman z Hradčan čp. 19.*

3 HRADČANSKÝ EPILOG

3.1 Vesnička Bílá středisková 1976

Když v roce 1957 odmítali hradčanští občané vstupovat do JZD, *neboť většina zemědělců byla již přestárlá*, šlo skoro o prorocká slova. V průběhu dalších dvou desítek let počet obyvatel dramaticky klesl, ze 403 v roce 1950 (počítáme i Chvalčovice, které tehdy ještě nebyly součástí Hradčan) na 223 v roce 1970.⁴⁶¹ V roce 1964 bylo v celé obce pouze 24 dětí do 15 let.⁴⁶² „*Račany jsou vesnice, která dosti zestárla. Když to končil samotnej kolchoz Račany, tak to tam drželi jedině bytovkáři. Na Račanech byl nejvyšší úbytek mladejch. Co si pamatuju děti, svoje vrstevníky, ty už byly rozuteklý po městech,*” vysvětluje Marta Jírová, pamětnice z Kohoutovic a pozdější úřednice na MNV Bílá.⁴⁶³ Proces vymírání obyvatelstva pokračoval dál, ať již v souvislosti se společenskými změnami, přesunem obyvatelstva do měst a zprůmyslněním zemědělství. Již v roce 1960 stát na tento trend zareagoval první vlnou slučování obcí. V 60. a 70. letech snaha státu, přenášet působnost institucí na stále větší obce pokračovala. Vznikl jakýsi začarovaný kruh, neboť odnímáním pravomocí a zánikem lokálních institucí bylo vymírání obyvatelstva jenom posíleno.

VÝVOJ POČTU OBYVATEL V JEDNOTLIVÝCH OSADÁCH OBCE HRADČANY A SROVNÁNÍ S OSADOU BÍLÁ 1930—1991

	1930	1950	1961	1970	1980	1991
DEHTÁRY	89	58	38	23	22	8
HRADČANY	166	108	94	64	67	70
CHVALČOVICE	122	79	64	48	34	27
KLAMORNA	33	15	13	9	5	2
LETAŘOVICE	120	82	67	40	24	23
TRÁVNÍČEK	96	61	56	39	31	35
OBEČ HRADČANY CELKEM	626	403	332	223	183	165
SROVNÁNÍ S OSADOU BÍLÁ	300	216	198	192	219	298

Př. 40.

⁴⁶¹ LEXIKON — Retrospektivní lexikon obcí Libereckého kraje 1850-2001. Liberec: Český statistický úřad, 2003

⁴⁶² SOKA Liberec: Fond MNV Hradčany (1945—1976), Komise MNV, Různé, neuspořádané.

⁴⁶³ Rozhovor s Martou Jírovou, vedený 17. března 2016 v Kohoutovicích.

V roce 1971 přijala vláda koncepci nové *střediskové sídelní struktury*.⁴⁶⁴ Vznikla idea *velké střediskové obce*, integrující pod sebe ne již obce, ale *sídelní jednotky*. Nová obec se měla stát administrativní jednotkou, v níž by se soustředila veškerá ekonomická a kulturní činnost. Vyhovovala by tak lépe *nové době* — oproti starým obcím, jejichž struktura se formovala již od středověku.⁴⁶⁵ Někdejší samosprávné vesnice tímto byly odsouzeny do pozice jakési *nocléhárny*, kde se přespává, ale nežije. To byl případ i Hradčan.

V roce 1974 vzniklo jedno velké JZD *Pokrok Bíla*, do něž patřilo i družstvo hradčanské, a to byl jeden argument pro sloučení Hradčan právě s Bílou. Připočtíme fakt, že počet obyvatel Bílé se dramaticky nepropadal. Z příložené tabulky vyplývá, že v roce 1970 měla samotná tato osada skoro stejně obyvatel jako celá obec Hradčany se všemi osadami. Dne 16. února 1976 se konala schůze předsedů a tajemníků dotčených národních výborů, kromě Bílé a Hradčany to byly Petrašovice. Druhého dne se konalo zasedání Rady MNV Hradčany, na kterém se rada shodla, že „...na plenárním zasedání budou občané informováni o slučování a sčleňování obcí, kde bude provedeno hlasování. Mimo jiné uvádí, že předseda a tajemník MNV musí být straník.⁴⁶⁶”

Zajímavý pohled z jiného úhlu nám poskytla Marta Jírová, tehdy poslankyně Pléna MNV Petrašovice. Zavzpomínala schůzi, při níž se plénium sešlo se zástupci organizačního oddělení libereckého okresu: „*Soudruzi, je připravený to sloučení, vaši předsedové už byli informováni a musí to projít formou hlasování.*’ Ono by nám to stejně k ničemu nebylo, kdyby jsme byli proti. A razítko už bylo připravený.⁴⁶⁷” Můžeme se pozastavit nad formulací *musí projít formou hlasování*. I z dokumentů MNV Hradčany je patrné, že šlo o předem hotovou věc, hlasování tedy plnilo opět, stejně jako v roce 1960, především funkci jakéhosi divadla pro veřejnost a nahození fasády demokracie. Dne 26. února 1976 schválilo plénium obce Hradčany 6 z 9 hlasů poslanců sloučení obcí.⁴⁶⁸

Dne 3. května 1976 došlo na schůzi v kulturním domě na Bílé k faktickému sloučení obcí pod jeden národní výbor s názvem *Společný Místní národní výbor pro Bílou, Hradčany a Petrašovice*.

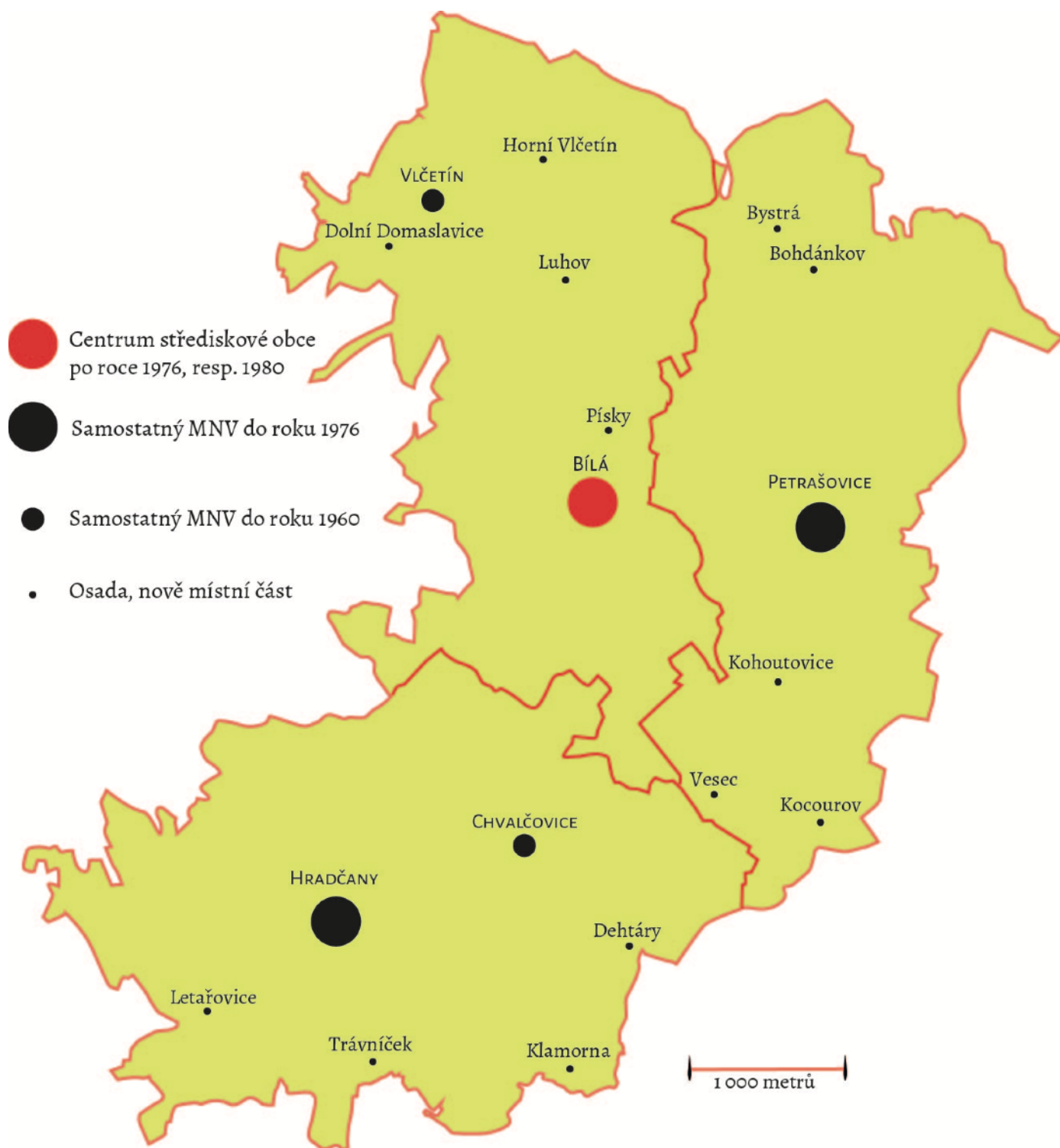
⁴⁶⁴ Usnesení č. 283/1971, viz PETRÁŇ 2011, s. 762. My dodejme, že vznik střediskových obce byl ukotven již v *zákoně o národních výborech č. 69/1967 Sb.* Dostupné na: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1967-69>. Citováno 27. listopadu 2016

⁴⁶⁵ PETRÁŇ 2011, s. 762

⁴⁶⁶ Zápis ze schůze rady MNV 17. února 1976. SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945—1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

⁴⁶⁷ *Rozhovor s Martou Jírovou, vedený 17. března 2016 v Kohoutovicích.*

⁴⁶⁸ Zápis ze schůze pléna MNV 26. února 1976. SOkA Liberec: Fond *MNV Hradčany (1945—1976)*, *Komise MNV, Různé*, neuspořádáno.

Př. 41: Mapa střediskové obce Bílá.

Vzhledem k nekonceptčnosti nového celku⁴⁶⁹ byla integrace v roce 1980 dokončena vznikem jediné obce Bílá.⁴⁷⁰ Předsedou se tehdy stal dosavadní předseda bělský Vladimír Kučera. Rada byla utvořena z dosavadních členů tří národních výborů.⁴⁷¹

⁴⁶⁹ Existence Společného místního národního výboru neměla oporu v zákoně, který znal jen následující soustavu: místní (popř. městský), okresní a krajský.

⁴⁷⁰ LEXIKON, s. 10

⁴⁷¹ KRONIKA BÍLÁ, s. 146

Ve dnech 22.—23. října 1976 proběhly do nového národního výboru volby.

Předsedou se stal Miloš Jareš z Kohoutovic a místopředsedou Vladimír Kučera z Luhova.

Na post uvolněného tajemníka nastoupil František Škoda z Vlčetína.

Složení rady kromě výše vyjmenovaných bylo následující:

Jaroslava Bradáčová, Petrašovice

Luděk Paclt, Domaslavice

Václav Maruška, Petrašovice

Vlastimila Honsejková, Bílá

Stanislava Dědková, Hradčany

Jaroslav Mizera, Hradčany

Jak je vidno, hlas hradčanských byl v nové radě nejslabší v poměru 2:3:4 ve prospěch Petrašovic a Bílé. Bývalá obec mohla svůj hlas formulovat prostřednictvím předsedy nově zřízeného *osadního výboru Hradčany*. Jím se stal syn někdejšího starosty Jaroslav Mizera ml.⁴⁷² Nová obec převzala hradčanský archiv. Vzpomínka Marty Jírové nám pomáhá pochopit dnešní stav archivního fondu obce Hradčany, kterak jsme naznačili výše v podkapitole *Dějiny obce skrze listiny MNV*: „Byli jsme pro agendu v Račanech. Byla ve mlejně v Trávníčku. Vedl to pan Bernat. Trochu i pan Kupec, ale všechno nám předával Bernat. Byl už dost starej a připadal mi zmatenej. No a taky ta agenda byla v dost děsivým stavu. Na příklad — je nějaká kronika račanská? Ta se ztratila!“

Díváme-li se na konec obce Hradčany zpětně, šlo o dlouhodobý proces, související také s postupnou ztrátou významu Českodubská jako takového. Někdejšímu okresnímu městu byl časem ponechán pouze okresní soud, v roce 1951 došlo i k jeho definitivnímu zrušení. Dodnes je v městečku obchod, spořitelna, lékař, muzeum nebo farnost. Při městě Český Dub také funguje matrika, stavební úřad a policie. Důležité státní instituce jsou ale vzdálené. V době masově rozšířených osobních automobilů jde samozřejmě o méně závažný problém, než jaký museli pocítovat předchozí generace, když místo do Českého Dubu musely jezdit nejdřív do Turnova a posléze do Liberce.

Po *Sametové revoluci* měla někdejší obec Hradčany vzhledem k nekompromisnímu průběhu slučování v roce 1976 šanci se opět osamostatnit. Řada obcí tak učinila, za všechny v nejbližším českodubském okolí jmenujme Hlavici, která byla taktéž v roce 1976 včleněna pod Všelibice

⁴⁷² KRONIKA BÍLÁ, s. 147

a Proseč, předtím patřící pod Český Dub.⁴⁷³ Vzhledem k dalšímu úbytku obyvatel (165 v roce 1991)⁴⁷⁴ již ale pravděpodobně nebyla patřičná energie, ani faktická schopnost vykonávání samosprávy. Přesto do dnešních dnů můžeme vysledovat celou řadu reminiscencí připomínajících starou obec Hradčany. Stále existuje katastrální území Hradčany u Českého Dubu, složené z Hradčan, Trávníčku a Letařovic. Toto území také představuje jeden volební okrsek v rámci obce Bílá. Do komunálních voleb tak vznikají kandidátky nikoliv podle politické příslušnosti, ale právě podle těchto okrsků. Pocit sounáležitosti mezi obyvateli starých osad obce Hradčany stále přetrvává.

Obr. 82: Členové rady společného MNV Bílá, Petrašovice a Hradčany, 1976 — 1980. Vlevo dole Vlasta Dědková a vpravo dole Jaroslav Mizera ml., radní za Hradčany.

473 FILIP, BOCK 2011, s. 26 a 43

474 Viz LEXIKON

3.2 Směr dalšího bádání a závěr

V práci o *podještědské obci Hradčany v příběhu soudobých dějin* jsme tématicky i chronologicky navázali na předchozí práci bakalářskou. Na rozdíl od ní je ale tato práce protkána řadou osobních osudů a příběhů. Vybrali jsme zástupce typické pro sledovanou dobu, sedláky i drobné zemědělce. Členy JZD i *jednotlivě hospodařící rolníky*. Věnovali jsme se i místním komunistům a v krátkosti jsme se pokusili pochopit jejich jednání a motivy. Zachytili jsme i zcela rozdílné přístupy ke komunistické ideologii. To je jsme ilustrovali například na prvním předsedovi *Místního akčního výboru Národní fronty* Josefu Najmanovi — malém rolníkovi a *komunistovi z přesvědčení*, který ukončil svou činnost ve straně při prvních náznacích, že se nový režim nesnaží vytvořit spravedlivou společnost, ale páchá mnohem větší bezpráví, než proti kterému oficiálně vystupoval. Zachytili jsme v základních obrysech i typický příběh venkovského hostinského nebo učitele. Zcela mimořádnou samostatnou kapitolu představuje osud bylinkáře Josefa Adama z Trávníčku. Jeho příběh jsme chtěli zpracovat již v bakalářské práci, ale scházela ještě solidní pramenná základna a motiv, který by jeho zařazení odůvodnil. To nám umožnil nalezený trestní spis, který pomohl Adamův osud zařadit do kontextu politických perzekucí 50. let.

Jednotlivé příběhy považujeme ve své práci za klíčové, neboť to jsou právě jednotlivci, kteří svým jednáním spoluutváří dějiny obce a kteří také vytváří *kolektivní paměť*. Můžeme díky nim a samozřejmě také díky vzpomínkám pamětníků sledovat, jak se v dějinách obce odrážely důležité události *velkých dějin* a na jakém principu se utvářely *pamětné milníky* zdejších obyvatel. Popsali jsme, že některé události, jako by se obce ani nedotkly, nebo byly např. ze strany národního výboru prostě akceptovány bez hlubší reflexe (slučování obcí, rok 1968). V malé míře jsme tak naznačili i rozdílnost dopadu *velkých dějin* na město a vesnici. Oproti tomu jsme zachytili řadu důležitých pamětných milníků, v nichž se právě malé a velké dějiny mísí. Z počátku námi sledovaného období můžeme jmenovat *Sokolský den*, určitě výrazněji vystupující, než třeba *únor 1948*. Dále perzekuci *kulaků* a založení JZD až po jeho konec, stejně jako konec obce.

Samozřejmě jsme podstatně rozšířili pramennou základnu a využili především archivních fondů týkajících se JZD Hradčany a místního národního výboru. Z nich jsme čerpali mnoho informací, které poté pomohli pamětníci přiblížit osobní vzpomínkou. Patří jim za to velký dík.

Analýzou dějinných procesů v dané obci se nám, jak věříme, podařilo poodhalit obecnější principy platné i pro další obce a vůbec celý sledovaný region Českodubská. K tomu dopomohli i dochované kroniky obcí Bílá a Kobyly. My bychom se rádi pokusili vypátrat ztracenou kroniku hradčanskou. Stále totiž věříme, že existuje. Víme, že v roce 1976 již do společného archivu obce Bílá nepřišla. Indicie k dalšímu pátrání jsme získali především díky podrobnému studiu obecního archivu. Ve spisech MNV se objevilo několik jmen, které je třeba prověřit. Jde o dlouhodobý úkol, který nebylo možné a ani potřebné stihnout do odevzdání této práce.⁴⁷⁵ Lze na tomto místě vyslovit domněnku, že část archivu obce se nachází ve formě osobních pozůstalostí u rodin bývalých starostů. Získávání informací tohoto charakteru je ale také činnost dlouhodobá.

Další bádání bychom rádi rozčlenili do tří kategorií. Zaprvé témata ještě nezpracovaná — 80. léta, společenská a ekonomická transformace 90. let. Pečlivěji bychom se měli podívat na fungování sborů dobrovolných hasičů a myslivců, stejně jako je třeba stručně zachytit aktivity okolo obnovy památek v obci od začátku milénia až po současnost. Zároveň je potřeba samostatně zpracovat téma lidové architektury v obci, neboť i do současné doby se zachovala celá řada zástupců její specifické českodubské podoby. Další samostatnou kapitolou jsou dějiny letařovické školy a kostela nebo sousední obce Chvalčovice (SOka Liberec a Semily) a osady Vorklebice.

Za druhé bychom rádi doplnili témata, o nichž již bylo napsáno ať již na rádcích této práce nebo předešlé práce bakalářské. V tomto směru musíme prozkoumat starší prameny, které se týkají např. archeologických nálezů, k čemuž by měla pomoci sbírka *Podještědského muzea v Českém Dubu*. Také je zapotřebí pečlivě projít *gruntovní knihu hradčanské rychty* — pramen, který známe jen zprostředkovaně ze stránek *Českodubského okresu Josefa Škody*. Výše naznačeným bádáním a spojením bakalářské i diplomové práce bychom chtěli dosáhnout cíle deklarovaného v obou pracích — vzniku reprezentativního syntetického pramene, který by na patřičné odborné úrovni suploval ztracenou obecní kroniku.

⁴⁷⁵ Předpokládáme, že kronika by nám mohla pomoci především při studiu dějin předválečných a starších.

Třetí bod tvoří již dílčí témata, související s obcí Hradčany volně. Samostatné zpracování si zaslouží vztah učitele a ruralistického prozaika Františka Křeliny k Podještědí, ale také rozsáhlé paměti kováře Josefa Mizery, neboť ve svém tematickém rozsahu jde o naprosto ojedinělý pramen v kontextu celého Českodubského. Vzhledem k naší započaté práci o historii Beranova hostince v Trávníčku a seznámení s prameny týkajícími se živnostenského prostředí Rakouska—Uherska (SOkA Semily) je možné zpracovat i exkurz do *každodennosti pohostinství* v Podještědí v dané historické etapě.

Výzvy podještědského historického světa jsou nezměrné.

Jan Havelka, prosinec 2016

4 Prameny, literatura a přílohy

SEZNAM ARCHIVNÍCH FONDŮ A PRAMENŮ

PRAMENY

- SOKA Liberec: Fond Všeobecné sčítání lidu 1921, Politický okres Turnov
- SOKA Liberec: Fond *Národní škola Letařovice*, Školní kronika 1770—1900
- SOKA Liberec: Fond *Národní škola Letařovice*, Školní kronika 1900—1940
- SOKA Liberec: Fond *Národní škola Letařovice*, Školní kronika 1940—1957
- SOKA Liberec: Fond *Národní škola Letařovice*, Školní kronika 1957—1963
- SOKA Liberec: Fond MNV *Hradčany* (1945—1976), *Komise MNV*, *Různé*, neuspořádáno.
- SOKA Semily: Fond *Okresní úřad Turnov*, Inv. č. 2042: *Sčítání lidu 1910 Hradčany*
- SOKA Semily: Fond *Okresní úřad Turnov*, Inv. č. 772: *Obec Hradčany 1913 — 1938* (soubor listin)
- SOKA Semily: Fond *Okresní národní výbor Turnov*, Inv. č. 1096: *Zápisy ze schůzí rady a pléna (MNV Hradčany)*
- SOKA Semily: Fond *Okresní národní výbor Turnov*, Inv. č. 11: *Zápisy ze schůzí rady ONV 1948*
- SOKA Semily: Fond *Okresní národní výbor Turnov*, Inv. č. 15: *Zápisy ze schůzí rady ONV 1952*
- SOKA Semily: Fond *Okresní národní výbor Turnov*, Inv. č. 16: *Zápisy ze schůzí rady ONV 1953*
- SOKA Semily: Fond *Okresní národní výbor Turnov*, Inv. č. 21: *Zápisy ze schůzí rady ONV 1958*
- SOKA Semily: Fond *Okresní národní výbor Turnov*, Inv. č. 22: *Zápisy ze schůzí rady ONV 1959*
- SOKA Semily: Fond *Lidový soud Turnov*, Inv. č. : 87 *Trestní spisy 1952*
- SOKA Semily: Fond *Lidový soud Turnov*, Inv. č. : 88 *Trestní spisy 1953*
- SOKA Semily: Fond *Lidový soud Turnov*, Inv. č. : 89 *Trestní spisy 1954*
- SOKA Semily: Fond *Lidový soud Turnov*, Inv. č. : 90 *Trestní spisy 1955*
- SOKA Semily: Fond *Lidový soud Turnov*, Inv. č. : 91 *Trestní spisy 1956*
- SOKA Semily: *Soupis kulaků ve fondu Lidového soudu Turnov*, poskytnutý Mgr. Pavlem Jakubcem
- SOKA Semily: Fond *Okresní národní výbor Turnov*, Inv. č. 798: *1958 JZD - organizační a hospodářské upevňování (JZD Hradčany)*
- SOKA Semily: Fond *Okresní národní výbor Turnov*, Inv. č. 798: *1958 JZD - organizační a hospodářské upevňování (JZD Letařovice)*
- SOKA Semily: Fond *Okresní národní výbor Turnov*, Inv. č. 798: *1958 JZD - organizační a hospodářské upevňování (JZD Chvalčovice)*
- SOKA Semily: fond *Záložna Kampelička Hradčany*
- Podještědské muzeum KS Český Dub: Fond *Sbírka fotografií Petra Matouška*.
- Podještědské muzeum KS Český Dub: Fond *Fotografie*
- Podještědské muzeum KS Český Dub: Fond *Podještědí 1912-1992, novinové výstřižky*
- Podještědské muzeum KS Český Dub: Fond *Spolky, Národní jednota severočeská Dehtáry*
- V držení rodiny Bláhovy v Trávníčku: *Slovo předsedy družstva*. In: Zpravodaj JZD Pokrok Bílá, cyklostyl, 1987
- V držení autora práce: *částečně dochovaný seznam členů MAV NF Hradčany pro rok 1948 a zápis z jeho schůze 19. dubna 1948*

RUKOPISY A KRONIKY

- DĚDEK 1984^a — DĚDEK, Jan: *Místopisné paměti osady Hradčany*: rukopisná pozůstalost u rodiny autora, 1984
- DĚDEK 1984^c — DĚDEK, Jan.: *Místopisné paměti osady Letařovice*, rukopisná pozůstalost u rodiny autora, 1984
- DĚDEK 1984^d — DĚDEK, Jan: *Místopisné paměti obce Hradčany*: rukopisná pozůstalost u rodiny autora, 1984
- RAKOUŠ, Otakar — RAKOUŠ: *Knihy hřbitova Letařovice*, rukopisná pozůstalost u rodiny autora, nedat.
- DĚDEK 1984^a — DĚDEK, Jan: *Místopisné paměti osady Hradčany*, rukopisná pozůstalost u rodiny autora, 1984
- MIZERA^l — MIZERA, Josef.: *Torzo kalendáře na rok 1953 s poznámkami*, Trávníček: rukopisná pozůstalost u rodiny autora, nedat.
- MIZERA^m — MIZERA, Josef.: *JZD Hradčany a Jaroslav Mizera*, Trávníček: rukopisná pozůstalost u rodiny autora, nedat.
- KRONIKA KOBYLKY — Kol. autorů: *Kronika obce Kobyly*, přeepsaná elektronická verze poskytnutá autorovi práce Obecním úřadem v Kobylech, Kobyly: 2012,
- KRONIKA BÍLÁ — Kol. autorů: *Kronika obce Bílá 1928—1992*, Bílá: dostupné na Obecním úřadě v Bílé
- KRONIKA TRÁVNÍČEK — *Kronika hasičů Trávníček*, v majetku SDH Trávníček

ROZHOVORY VEDENÉ AUTOREM PRÁCE

- Rozhovor s Josefem Brožem, vedený v 29. ledna 2012 v Praze - Zahradním Městě.
Rozhovor s Josefem Najmanem, vedený v červenci 2007 v Sedlisku u Kobyl.
Rozhovor s Jaromírem Dědkem, vedený 29. července 2009 v Hradčanech.
Rozhovor s Jaromírem Dědkem, vedený 27. března 2013 v Hradčanech.
Rozhovor s Jaromírem Dědkem, vedený 24. listopadu 2013 v Hradčanech.
Rozhovor s Jaromírem Dědkem, vedený 15. dubna 2016 v Hradčanech.
Rozhovor s Jaromírem Dědkem, vedený 9. listopadu 2016 v Hradčanech.
Rozhovor s Marií Mizerovou, vedený 27. března 2012 v Hradčanech.
Rozhovor s Marií Mizerovou, vedený 11. října 2016 v Hradčanech.
Rozhovor s Marií Najmanovou, vedený 18. února 2012 v Hradčanech.
Rozhovor s Boženou Plecháčovou vedený 8. dubna 2016 v Českém Dubu.
Rozhovor s Martou Jírovou, vedený 17. března 2016 v Kohoutovicích.
Rozhovor s Jarmilou Tvrzníkovou, vedený 12. října 2016 v Letařovicích.
Rozhovor s Jarmilou Tvrzníkovou, vedený 31. října 2016 v Letařovicích.
Rozhovor s Janem Červou, vedený 2. srpna 2016 v Českém Dubu.
Rozhovor s Miloslavem Dvorským vedený 9. března 2012 v Českém Dubu.
Rozhovor s Karlem Engelem, vedený 7. listopadu 2016 v Praze-Ďáblicích.
Telefonický rozhovor s Václavem Najmanem, vedený 29. listopadu 2016.
Beseda s pamětníky Marií Mizerovou, Lubomírem Bernardem, Jaromírem Dědkem a Vladimírem Jiránkem z obce Hradčany, vedená 25. října 2016 v Hradčanech

SEZNAM LITERATURY

ODBORNÁ LITERATURA

- BLAŽEK, Petr (ed.): Akce "K": vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty, Praha: Pulchra, 2010
- BŘEZINA 2008 — BŘEZINA, Vladimír: Kolektivizace zemědělství v Československu v letech 1955 — 1960, In: *Kolektivizace venkova v Československu 1948—1960 a středoevropské souvislosti*, Praha: Dokořán, 2008
- EDEL, Tomáš: *Podještědí v Hitlerově říši*, Český Dub: Podještědské museum KS, 2009
- EDEL, Tomáš: *Českodubsko v památkách 12.-20. století*. Český Dub: Podještědské muzeum, 2006.
- FEIGE, Jakub: *Budování nové epochy - Kolektivizace zemědělství ve vsi Horská Kamenice*, Litoměřice: SOKA Litoměřice 2014
- FEIERABEND, Ladislav Karel: *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*, Volary: Stehlík, 2007
- FEIERABEND, Karel Ladislav: *Jak z komunistického kolektivního vlastnictví půdy vytvořit nový systém — Exilový plán z roku 1954, Kolektivizace v Československu a její politické motivy*, In: *Kolektivizace venkova v Československu 1948—1960 a středoevropské souvislosti*, Praha: Dokořán, 2008
- FILIP, Robert, BOCK, Jíří: *Inventář k fondu Okresní národní výbor Liberec II. část, č. archivní pomůcky 424*, Liberec: SOKA Liberec, 2011
- HAVELKA, Jan: *Dějiny objektu Beranova hostince ev. č. 14 v Trávníčku*, In: *Kompletní SHP Beranova hostince* vedený Ing. Janem Peřtou, paré v držení majitelů objektu, Praha: 2015
- HAVELKA, Jan: *Podještědská osada Hradčany na prahu soudobých dějin v příbězích pamětníků 1914-1948*, bakalářská práce, Praha: KTF UK, 2014
- JODAS, Zdeněk: *Český Dub a okolí na dobových obrázcích*, Liberec: Roman Karpaš, 2009
- JODAS, Zdeněk (ed.): *Okres Českodubský Josefa Škody*, Liberec: Roman Karpaš, 2011
- JODAS, Zdeněk: *Vodní díla v povodí Mohelky a Zábrdky*, Liberec: Roman Karpaš, 2015
- KUTNAR, František: *Mezi Chlumy a Kamennou Hůrkou*, Jičín: RK TISK, 1995
- KUTNAR, František: *Hodnota a úkol regionálního momentu v dějinách*, In: *Acta Regionalia IV*, Praha: Společnost přátel starožitností, 1965
- LUKEŠOVÁ, VÍTOVÁ 2014 — LUKEŠOVÁ, Dobroslava a VÍTOVÁ, Kateřina, (ed.): *Sezemice MCXV-MMXV: příběh pojizerské vesnice*. Sezemice: Spolek Sezemice MB, 2014
- NAVRÁTIL, Ivo (ed.): *Inventář k fondu Okresní národní výbor Turnov 1945 —1960, č. archivní pomůcky 139*, Bystrá nad Jizerou: SOKA Semily, 1988
- LEXIKON — *Retrospektivní lexikon obcí Libereckého kraje 1850-2001*. Liberec: Český statistický úřad, 2003

- NOVÁ, Eliška: *Archivní rešerše*, In: *Letařovice, kostel sv. Jakuba — Stavebně historický průzkum, Rožmitál pod Třemšínem*: Ing. Arch. Jan Pešta, 2014
- PERNES, Jiří: *Politické a sociální předpoklady kolektivizace zemědělství*, *Kolektivizace v Československu a její politické motivy*, In: *Kolektivizace venkova v Československu 1948—1960 a středoevropské souvislosti*, Praha: Dokořán, 2008
- PERNES, Jiří: *Závěrečná etapa kolektivizace zemědělství v Československu 1957 — 1960*, In: *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957 — 1960*, Brno: Stilus, 2009
- PETRÁŇ, Josef: *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*, Praha: NLN, 2011
- PETRÁŇ, Josef: *Mikrohistorie aneb o nedějích*, In: *Dějiny ve věku nejistot, sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka*, Praha: Lidové noviny, 2003
- PRŮŠKOVÁ, Helena. *Loukovec v historii*. Loukovec: Obec Loukovec, 2015.
- REJHA, ŠRYTROVÁ 2013 — REJHA, Adam a ŠRYTROVÁ, Dagmar: *Historie a současnost obce Radimovice, Radimovice: Obec Radimovice*, 2013
- RICHTER, Kerstin(ed.): *Opravy podstávkových domů: příručka pro majitele a stavebníky*. Niesky: Okres Görlitz, Úřad pro regionální rozvoj; Zittau: Kancelář Umgebundeland; Liberec : Liberecký kraj, Odbor regionálního rozvoje a evropských projektů, 2013
- ROKOSKÝ, Jaroslav: *Osud agrární strany v Československu po druhé světové válce*, *Kolektivizace v Československu a její politické motivy*, In: *Kolektivizace venkova v Československu 1948—1960 a středoevropské souvislosti*, Praha: Dokořán, 2008
- ROZKULAČENO 2016 — Kol. autorů: *Rozkulačeno - Půlstoletí perzekuce selského stavu*, sborník k výstavě, Praha: Národní zemědělské muzeum, 2016
- RŮŽIČKA, Miroslav: *Vyhnaní, Akce „Kulak“ Zločin proti lidskosti*, Havlíčkův Brod, Miroslav Růžička, 2008
- SCHALLER, Jaroslav: *Topographie des Königreiches Böhmen IV*, Bunzlauer Kreis, Praha:K.k. Normalbuchdruckerei, Wenzel Piskaczek Fakt.,1786
- ŠKABRADA, Jiří: *Lidové stavby: architektura českého venkova*. Praha: Argo, 1999.
- VANĚK, Miroslav: *Naslouchat hlasům paměti*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007
- VANĚK, Miroslav; MÜCKE, Pavel: *Třetí strana trojúhelníku*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011
- VOMELA, Martin: *Kolektivizace v Československu a její politické motivy*, In: *Kolektivizace venkova v Československu 1948—1960 a středoevropské souvislosti*, Praha: Dokořán, 2008

DALŠÍ LITERATURA

- BOUŠKA, Bohumil: *Českozubský okres*, Turnov: Václav Kudrnáč, 1894
- Kohák, Erazim: *Domov a dálava, kulturní totožnost a obecné lidství v českém myšlení*, Praha: Filosofia, 2010.
- KŘELINA, František: *Jalovčí stráně*, Praha: Československý spisovatel, 1967
- KŘELINA, František: *Setkání i rozloučení s krajinou pod Ještědem*, In: *Náš Ještěd*, Český Dub: Kruh přátel Muzea Karoliny Světlé, 1969
- KUDRNÁČ, Václav: *Úplný adresář a popis politického okresu Turnovského*, Turnov: Václav Kudrnáč, 1900
- KUDRNÁČ, Václav: *Adresář a popis politického okresu Turnovského*, Turnov: Václav Kudrnáč, 1904
- KUDRNÁČ, Václav: *Adresář hejtmanství Turnovského*, Turnov: Václav Kudrnáč, 1909
- KUDRNÁČ, Václav: *Adresář a popis politického okresu Turnovského*, Turnov: Václav Kudrnáč, 1923
- TVRZNIČEK, Josef (ed.): *25 let budování socialistického zemědělství na Liberecku*, Liberec: Okr. zeměd. správa, 1974,

INTERNETOVÉ ZDROJE

Trestní zákon č. 86/1950sb.,

dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/usmrceni-hranice/dokumenty/zakon86-87-1950.pdf>, citováno 4. října 2016.

Trestní zákon správní č. 88/1950sb.,

dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/tridni-justice/zakon88-89-1950.pdf>, citováno 4. října 2016

Zákon o JZD č. 69/1949 Sb. Dostupné na: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-69#p1>, citováno 28. října 2016.

Vládní nařízení č. 57/1952 Sb. Dostupné na: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1952-57#p1>, citováno 10. listopadu 2016.

Vládní nařízení č. 72/1949 Sb, Dostupné na :<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-72>, citováno 17. listopadu 2016.

Vládní nařízení O tajemnicích místních národních výborů č. 119/1951 Sb., dostupné na: <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=26280&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>, citováno 24. listopadu 2016.

Zákon O mechanisaci v zemědělství č. 27/1949 Sb.

Dostupný např. na <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=20971&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>, citováno 13. listopadu 2016.

Heslo Akční výbory Národní fronty na portále Totalita.cz, dostupné na: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/akcni.php>, citováno 24. listopadu 2016.

Zákon o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem č. 218/1949 Sb.

Dostupné na: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-218>, citováno 24. listopadu 2016.

Zákon, kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní č. 217/1949 Sb.

Dostupné na: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-217>, citováno 24. listopadu 2016.

Vládní nařízení a zákony týkající se pravomocí MNV z let 1950, 1954, 1958, 1960, 1967. Dostupné na: <http://www.zakonyprolidi.cz/>, citováno dne 24. listopadu 2016.

Administrativní zásahy proti církvi, Dostupné na: http://www.totalita.cz/cirkev/cir_03.php, citováno 24. listopadu 2016.

Zákon o národních výborech č. 69/1967 Sb. Dostupné na: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1967-69>. Citováno 27. listopadu 2016

Pořad Archiv ČT, díl O rozorávání mezí z roku 2007. Jedná se o sestřih dobových Československých týdeníků. Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10116288585-archiv-ct24/207452801350046/>, citováno 5. listopadu 2016.

NEJEDLO, František: 150 let hodkovické lékárny, Oficiální stránky města Hodkovice nad Mohelkou,

Dostupné na: <http://www.hodkovicenm.cz/cs/mesto/historie-mesta/150-let-hodkovicke-lekarny.html> , citováno 26. září 2016.

Historie firmy Herbadent. Dostupné na: <http://herbadent.cz/historie-firmy/>, citováno 26. září 2016

a Léčivá vína Condurango a Maltoferrochin. Dostupné na: <https://www.udzoudyho.cz/aktuality/aktuality-z-prodejny/lecive-condurango.html>, citováno 26. září 2016.

Web zemědělského Družstva Borek. Dostupné na: <http://www.druzstvoborek.cz>, citováno 18. listopadu 2016.

Seznam osob doporučených k zařazení do jednotné centrální evidence představitelů a exponentů pravice ústředním výborem KSČ, Dostupný na: http://www.totalita.cz/seznamy/exp_prav_smernice_seznam_01.pdf, citováno 25. listopadu 2016.

KOŽÍKOVÁ, Alena: Vlastimil Fišar, život s tichou noblesou. Dostupné na: <http://bulletiny.divadlonavinohradech.com/m2016-05/portret.html>, citováno 25. listopadu 2016.

Heslo Nezávislý týdeník Dnešek, Slovník české literatury, dostupné na: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=93&hl=dnešek+>, citováno 24. listopadu 2016.

Heslo Týdeník Obzory, Slovník české literatury, dostupné na: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=175>, citováno 24. listopadu 2016.

Geoportál Českého ústavu zeměměřičského a katastrálního. Dostupný na: <http://geoportal.cuzk.cz/>, citováno 27. listopadu 2016

SEZNAM PŘÍLOH

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY KAPITOLA 1.1 METODA, PRAMENY A LITERATURA

1. *Jan a Jaromír Dědkovi, kolem roku 1960.* Zdroj: Archiv rodiny Dědkovy z Hradčan
2. *Paní Božena Plecháčová při Božím Těle, Letařovice kolem roku 1940.* Zdroj: Archiv rodiny Plecháčovy z Českého Dubu.
3. *Paní Jarmila Tvrzníková při Sokolském dni v Letařovicích, 1952.* Zdroj: Archiv rodiny Tvrzníkovy z Letařovic.
4. *Paní Marie Mizerová při Sokolském dni v Letařovicích, 1952.* Zdroj: Archiv rodiny Tvrzníkovy z Letařovic.
5. *Pan Josef Mizera při masopustním veselí, Trávníček, cca 1930.* Zdroj: Archiv rodiny Plecháčovy z Českého Dubu.

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY KAPITOLA 1.1 PŘEHLED HRADČANSKÝCH OSAD

6. *Historický pohled na Chvalčovice, kolem roku 1930.* Zdroj: Podještědské muzeum KS Český Dub: Fond Fotografie
7. *Hospodářská část klasicistní usedlosti čp. 5 ve Chvalčovicích.* Foto: Autor.
8. *Pohled na Slavíkov (tři domy vepředu) a Dehtáry.* Reprint. Zdroj: JODAS 2009, s. 138
9. *Jírův hostinec a mlýn na Slavíkově.* Zdroj: Podještědské muzeum KS Český Dub: Fond Fotografie
10. *Jírův statek, Dehtáry čp. 9.* Foto: Miloslav Rejha, zdroj: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Dehtáry_\(B%C3%ADlá\)#/media/File:Dehtáry_eč_5,_B%C3%ADlá_02.JPG](https://cs.wikipedia.org/wiki/Dehtáry_(B%C3%ADlá)#/media/File:Dehtáry_eč_5,_B%C3%ADlá_02.JPG)
11. *Roubený dům v Dehtárech čp. 8.* Foto: Autor.

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY KAPITOLA 2.1 OBEC HRADČANY

12. *Junáci v prvomájovém průvodu v Českém Dubu, 1969.* Zdroj: Archiv rodiny Červovy z Českého Dubu
13. *Předseda MNV Hradčany Jaroslav Patočka.* Zdroj: Archiv rodiny Tvrzníkovy z Letařovic.
14. *Předseda MNV Hradčany Jaroslav Mizera.* Zdroj: Archiv rodiny Mizerovy z Hradčan.
15. *Pozůstatek telefonické hovorny, Letařovice čp. 21.* Foto: autor.
16. *Kostel sv. Jakuba v Letařovicích kolem roku 1920.* Zdroj: Podještědské muzeum KS Český Dub: Fond Fotografie
17. *Kostel sv. Jakuba v Letařovicích dnes.* Foto: autor
18. *Kaplička ve Chvalčovicích.* Foto: Miloslav Rejha, zdroj: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Chvalčovice>
19. *Předposlední správce školy v Letařovicích František Plecháč s dětmi, 1946.*
Zdroj: Archiv rodiny Mizerovy z Hradčan.
20. *Předposlední správce školy v Letařovicích Josef Hartych s dětmi, 1951.*
Zdroj: SOkA Liberec: Fond Národní škola Letařovice, Školní kronika do roku 1957
21. *Národní škola Letařovice, konec 40. let.* Zdroj: Archiv rodiny Plecháčovy z Českého Dubu.
22. *Panorama Letařovic s výraznou budovou kostela a školy.* Zdroj: Archiv rodiny Mizerovy z Hradčan.
23. *Školní mičurinský kroužek.* Zdroj: SOkA Liberec: Fond Národní škola Letařovice, Školní kronika do roku 1957
SOkA Liberec: Fond MNV Hradčany (1945—1976), Komise MNV, Různé, neuspořádáno.
24. *Cvičenci Sokolského dne 1952.* Zdroj: Archiv rodiny Tvrzníkovy z Letařovic.
25. *Cvičenci Sokolského dne 1952.* Zdroj: Archiv rodiny Tvrzníkovy z Letařovic.
26. *Cvičenci Sokolského dne 1952.* Zdroj: Archiv rodiny Tvrzníkovy z Letařovic.
27. *Herci z představení Kouzelný koberec, 1958.* Zdroj: SOkA Liberec: Fond Národní škola Letařovice, Školní kronika do roku 1957
28. *Herci z představení Kouzelná knížka, 1959.* Zdroj: SOkA Liberec: Fond Národní škola Letařovice, Školní kronika do roku 1957

29. *Zdeněk Pýcha ml. jako krejčí Nitka ve hře Kouzelná knížka., 1959. Zdroj: Archiv rodiny Pýchovy z Letařovic*
30. *Závody kár, Hradčany. 70.—80- léta 20. století. Zdroj: Archiv rodiny Brožovy z Prahy*
31. *Závody kár, Hradčany. 70.—80- léta 20. století. Zdroj: Archiv rodiny Brožovy z Prahy*
32. *Čumprďáci Hradčany, kolem roku 1960. Zdroj: Archiv rodiny Najmanovy z Hradčan*
33. *Čumprďáci Trávníček, kolem roku 1930. Zdroj: Archiv rodiny Plecháčovy z Českého Dubu*
34. *Pohřeb. Vůz řídí Jan Dědek z Hradčan.50.—60. léta 20. století. Zdroj: Archiv rodiny Dědkovy z Hradčan*
35. *Pohřební procesí. 60.—70.léta 20. století.Zdroj: Archiv rodiny Dědkovy z Hradčan*
36. *Chata z bývalé tramvaje v Hradčanech. Foto: autor.*
37. *Bytový dům čp. 30 postavený v roce 1976 v Trávníčku. Zdroj: Archiv rodiny Bláhovy z Trávníčku.*
38. *Dům čp. 19 v Trávníčku. Původní stav. Zdroj: Archiv rodiny Bláhovy z Trávníčku.*
39. *Dům čp. 19 v Trávníčku po přestavbě. Zdroj: Archiv rodiny Bláhovy z Trávníčku.*
40. *Šestibytovka čp. 36 v Hradčanech. Zdroj: www.mapy.cz*
41. *Šestibytovka čp. 36 v Hradčanech zezadu. Foto: autor.*
42. *Dům čp. 28 v Hradčanech, kolem 1920. Zdroj: Archiv rodiny Plecháčovy z Českého Dubu*
43. *Dům čp. 28 v Hradčanech po citlivé rekonstrukci, 2008. Foto: autor.*
44. *Zanikající dům čp. 19 v Hradčanech, 2014. Foto: Petr Pivoňka.*
45. *Zanikající dům čp. 6 v Trávníčku, 2014. Foto: autor.*

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY KAPITOLA 2.2 KULACKÝ KALENDÁŘ

46. *Podhora čp. 1, hostinec Františka Štancíka. Kolem roku 1920. Zdroj: Podještědské muzeum KS Český Dub. Fond Sběrka fotografií Petra Matouška.*
47. *Sedliště čp. 18, statek Arnošta Tomsy. Kolem roku 1920. Zdroj: Podještědské muzeum KS Český Dub. Fond Sběrka fotografií Petra Matouška.*
48. *Soběslavice čp. 4, statek Františka Mařana. Kolem roku 1920. Zdroj: Podještědské muzeum KS Český Dub. Fond Sběrka fotografií Petra Matouška.*
49. *Soběslavice čp. 18, statek Václava Mařana. Kolem roku 1920. Zdroj: Podještědské muzeum KS Český Dub. Fond Sběrka fotografií Petra Matouška.*
50. *Upomínka na Josefa Koška, okresního starostu z Letařovic čp.10. Zdroj: Archiv rodiny Tvrzníkovy z Letařovic.*
51. *Letařovice čp. 10, statek Josefa Červy. Zdroj: Podještědské muzeum KS Český Dub. Fond Sběrka fotografií Petra Matouška.*
52. *Dehtáry čp.9, statek Jaroslava Jíry. Kolem roku 1940. Zdroj: Archiv Jaromíra Dědka z Hradčan.*
53. *Manželé Josef a Bohuslava Jírovi. Kolem roku 1910. Zdroj: Archiv Jaromíra Dědka z Hradčan.*
54. *Jaroslav Jíra. Kolem roku 1930. Zdroj: Archiv Jaromíra Dědka z Hradčan.*
55. *Náhrobek rodu Jírových v Letařovicích. Foto: autor*
56. *Náhrobek rodu Jírových v Letařovicích. Foto: autor*
57. *Trávníček čp. 15, hostinec U Marušků. Foto: autor.*
58. *Košková kapela v hostinci U Bobků v Hradčanech. 1948. Zdroj: Archiv Jaromíra Dědka z Hradčan.*
59. *Josef Maruška na výřezu fotografie Koškovy kapely. 1948. Zdroj: Archiv Jaromíra Dědka z Hradčan.*

60. *Josef Adam*, 30.—40. léta. Zapůjčil Jaromír Dědek z Hradčan.
61. *Podstávkový dům čp. 6 v Hradčanech*. 20. léta. Podještědské muzeum KS Český Dub. Fond *Fotografie*
62. *Podstávkový dům čp. 6 v Hradčanech*. 20. léta. Podještědské muzeum KS Český Dub.
Fond *Sbírka fotografií Petra Matouška*.
63. *Dům čp. 23 v Trávníčku*. Zapůjčil Ladislav Bláha z Trávníčku.
64. Dobová etiketa železitého vína, užívaného Adamem. Zdroj: internet.

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY KAPITOLA 2.3 DVOJÍ VZNIK JZD

65. *František Maruška na žebříňáku*. Zdroj: Archiv rodiny Tvrzníkovy z Letařovic.
66. *Vázání snopů před kolektivizací*. Zdroj: Archiv rodiny Tvrzníkovy z Letařovic.
67. *Sousedská výpomoc při sklizni brambor na Podole u Chvalčovic, kolem roku 1945*. Zdroj: Archiv Jaromíra Dědka z Hradčan.
68. *František Maruška, předseda JZD Letařovice. 1974*. Zdroj: Archiv rodiny Karla Engela z Prahy.
69. *Boží muka v poli u kovárny u křižovatky Český Dub /Letařovice*. Foto: autor.
70. *Stanislav Bernard, předseda JZD Hradčany a dlouholetý pracovník výkupu*. Zdroj: Archiv rodiny Bernardovy z Hradčan.
71. *Bohuslav Bláha před kotci porodny prasnic*. Zdroj: Archiv rodiny Bláhovy z Trávníčku.
72. *Areál JZD Hradčany s kravínem*. Foto: autor.
73. *Torzo mostní váhy v areálu JZD Hradčany*. Detail. Foto: autor.
74. *Torzo mostní váhy v areálu JZD Hradčany*. Foto: autor.
75. *Porodna prasnic v Trávníčku, 70. — 80. léta 20. stol.* Zdroj: Archiv rodiny Bláhovy z Trávníčku.
76. *Opuštěná porodna prasnic v Trávníčku dnes*. Foto: autor.
77. *Bývalý Družstevní mlýn v Trávníčku čp. 32, sídlo MNV a JZD Hradčany*. Foto: autor.
78. *Zájezd JZD Letařovice na Mezinárodní strojírenský veletrh v Brně, 1959. Vlevo vzadu dlouholetý účetní družstva a MNV Zdeněk Pýcha*. Zdroj: Archiv rodiny Tvrzníkovy z Letařovic.
79. *Stanislav Bernard a Stanislav Bláha z Hradčan při polní práci v Letařovicích na Hruškovci*. Zdroj: Archiv rodiny Bernardovy z Hradčan.
80. *Celostátní sjezd JZD, 1961. Stanislav Bernard první zprava. Čtvrtý zprava Josef Charousek, předseda JZD Bílá a posléze JZD Pokrok Bílá*. Zdroj: Archiv rodiny Bernardovy z Hradčan.
81. *Jednotnotlově hospodařící rolník Josef Najman z Hradčan čp. 19*. Zdroj: Archiv rodiny Najmanovy ze Sedliska.

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY 3.1 VESNIČKA BÍLÁ STŘEDISKOVÁ

82. *Členové rady společného MNV Bílá, Petrašovice a Hradčany, 1976 — 1980*. Zdroj: Archiv rodiny Mizerovy z Hradčan.

DALŠÍ PŘÍLOHY KAPITOLA 1.1 PŘEHLED HRADČANSKÝCH OSAD

1. *Přehled všech historických osad obce Hradčany*. Kresba: autor.
2. *Obec Hradčany, Císařský povinný otisk stabilního katastru, 1843*. Zdroj: <http://archivnimapy.cuzk.cz> © ČÚZK
3. *Obec Chvalčovice, Císařský povinný otisk stabilního katastru, 1843*. Zdroj: <http://archivnimapy.cuzk.cz> © ČÚZK
4. *Orientační mapa Hradčan*. Kresba: autor.
5. *Orientační mapa Trávníčku*. Kresba: autor.
6. *Orientační mapa Letařovic*. Kresba: autor.
7. *Orientační mapa Chvalčovic, Dehtár a Klamorny*. Kresba: autor.

DALŠÍ PŘÍLOHY 2.1 OBEC HRADČANY

8. *Mapa okresů po roce 1949*. Zdroj: http://www.wikiwand.com/cs/Historie_krajů_v_Česku
9. *Mapa okresů po roce 1960*. Zdroj: http://www.wikiwand.com/cs/Historie_krajů_v_Česku
10. *Mapa obce Hradčany po roce 1960*. Kresba: autor.
11. *Evidenční karta MAV NF Hradčany, 1948*. Zdroj: archiv autora.
12. *Upozornění VB na nápis Jděte do Moskvy!* Zdroj: SOKA Liberec: Fond MNV Hradčany (1945—1976), Komise MNV, Různé, neuspořádáno.
13. *Otisky razítek MNV Hradčany 50. — 60. léta*. Zdroj: SOKA Liberec: Fond MNV Hradčany (1945—1976), Komise MNV, Různé, neuspořádáno a SOKA Semily: Fond Okresní národní výbor Turnov, Inv. č. 1096: Zápisy ze schůzí rady a pléna (MNV Hradčany)
14. *Tabulka předsedů MNV Hradčany*. Zdroj: různé, autor.
15. *Tabulka tajemníků MNV Hradčany*. Zdroj: různé, autor.
16. *Seznam zavřených mlýnů po roce 1954*. Zdroj: DĚDEK 1984^d
17. *Tabulka počtu žáků školy v Letařovicích do roku 1963*. Zdroj: SOKA Liberec: Fond Národní škola Letařovice, Školní kronika
18. *Plakát na Sokolský den 1952*. Zdroj: SOKA Liberec: Fond Národní škola Letařovice, Školní kronika do roku 1957
19. *Razítko Osvětové besedy Hradčany*. Zdroj: SOKA Liberec: Fond MNV Hradčany (1945—1976), Komise MNV, Různé, neuspořádáno.

DALŠÍ PŘÍLOHY 2.2 KULACKÝ KALENDÁŘ

20. *Výměr ONV o výkupu mechanizačních prostředků*. Zdroj: Archiv rodiny Dědkovy v Sobákově.
21. *Ukázka z rukopisu Jana Dědka*. Zdroj: DĚDEK 1984^d
22. *Ukázka z „kulackého kalendáře“ Josefa Mizery*. Zdroj: MIZERA^l
23. *Mapa Akce Kulak v okolí obce Hradčany*. Kresba: autor.
24. *Tabulka perzekvovaných rolníků v okolí obce Hradčany v rámci akce Kulak*. Zdroj dat: Protokolární seznam „rodinných celků odouzených vesnických boháčů“ určených k vestěhování v akci „K“ („Kulaci“) v letech 1951 — 1953 In: BLAŽEK 2010 — Blažek, Petr (ed.): *Akce "K": vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*, Praha: Pulchra, 2010
25. *Razítko Pohostinství Jednoty v Trávníčku. 1965*. Zdroj: SOKA Liberec: Fond Místní národní výbor Hradčany, netříděné.

DALŠÍ PŘÍLOHY 2.3 DVOJÍ VZNIK JZD

26. JZD v bývalém okrese Český Dub podle velikosti k 1. listopadu 1959, SOkA Semily: Fond ONV Turnov, Inv. č. 40: Zápisy ze schůzí rady ONV, tabulka autor
27. Usnesení ze zakládající schůze JZD II. typu v Hradčanech 2. února 1953. Zdroj: SOkA Semily: Fond Okresní národní výbor Turnov, Inv. č. 798: 1958 JZD - organizační a hospodářské upevnování (JZD Hradčany)
28. Razítko JZD Letařovice. Zdroj: SOkA Semily: Fond Okresní národní výbor Turnov, Inv. č. 21: Zápisy ze schůzí rady ONV 1958, kniha 38, fol. 329
29. Razítko JZD Hradčany. Zdroj: SOkA Semily: Fond Okresní národní výbor Turnov, Inv. č. 21: Zápisy ze schůzí rady ONV 1958, kniha 38, fol. 354
30. Přehled o výměře a stálých pracovnících a počtu PJ na 1 hektar v roce 1959, SOkA Semily: Fond ONV Turnov, Inv. č. 40: Zápisy ze schůzí rady ONV, tabulka autor
31. Plnění peněžních příjmů a výdajů v Tis. Kčs, rok 1959, Zdroj: SOkA Semily: Fond ONV Turnov, Inv. č. 40: Zápisy ze schůzí rady ONV, tabulka autor
32. Hradčany, celá obec. Srovnání letecké mapy z roku 1952 a současnosti. Zdroj: <http://kontaminace.celia.cz>
33. Hradčany, celá obec. Srovnání letecké mapy z roku 1952 a současnosti. Zdroj: <http://kontaminace.celia.cz>
34. Územní rozsah JZD Hradčany a jeho jednotlivé závody v 60. letech. Mapa: autor.
35. Článek o výstavbě kravína ve Chvalčovicích.
Zdroj: SOkA Liberec: Fond Národní škola Letařovice, Školní kronika do roku 1963
36. Studie výstavby JZD Hradčany, 1959. Zdroj: Archiv rodiny Bernardovy z Hradčan.
37. Průkaz k výkupu vajec. Zdroj: Archiv rodiny Bláhovy z Trávníčku.
38. Průkaz k výkupu vajec. Zdroj: Archiv rodiny Bláhovy z Trávníčku.
39. Plán výkupu na rok 1960, srovnání podílu JZD a soukromých zemědělců (JHR), Zdroj: SOkA Semily: Fond ONV Turnov, Inv. č. 40: Zápisy ze schůzí rady ONV, tabulka autor

DALŠÍ PŘÍLOHY 3.1 VESNIČKA BÍLÁ STŘEDISKOVÁ

40. Tabulka vývoje počtu obyvatel. Zdroj: Retrospektivní lexikon obcí Libereckého kraje 1850-2001.
Liberec: Český statistický úřad, 2003
41. Mapa střediskové obce Bílá. Kresba: autor.